

89-3

198

HARIJS VALNOVSKIS

MŪSU

SKOLAS JAUNATNE

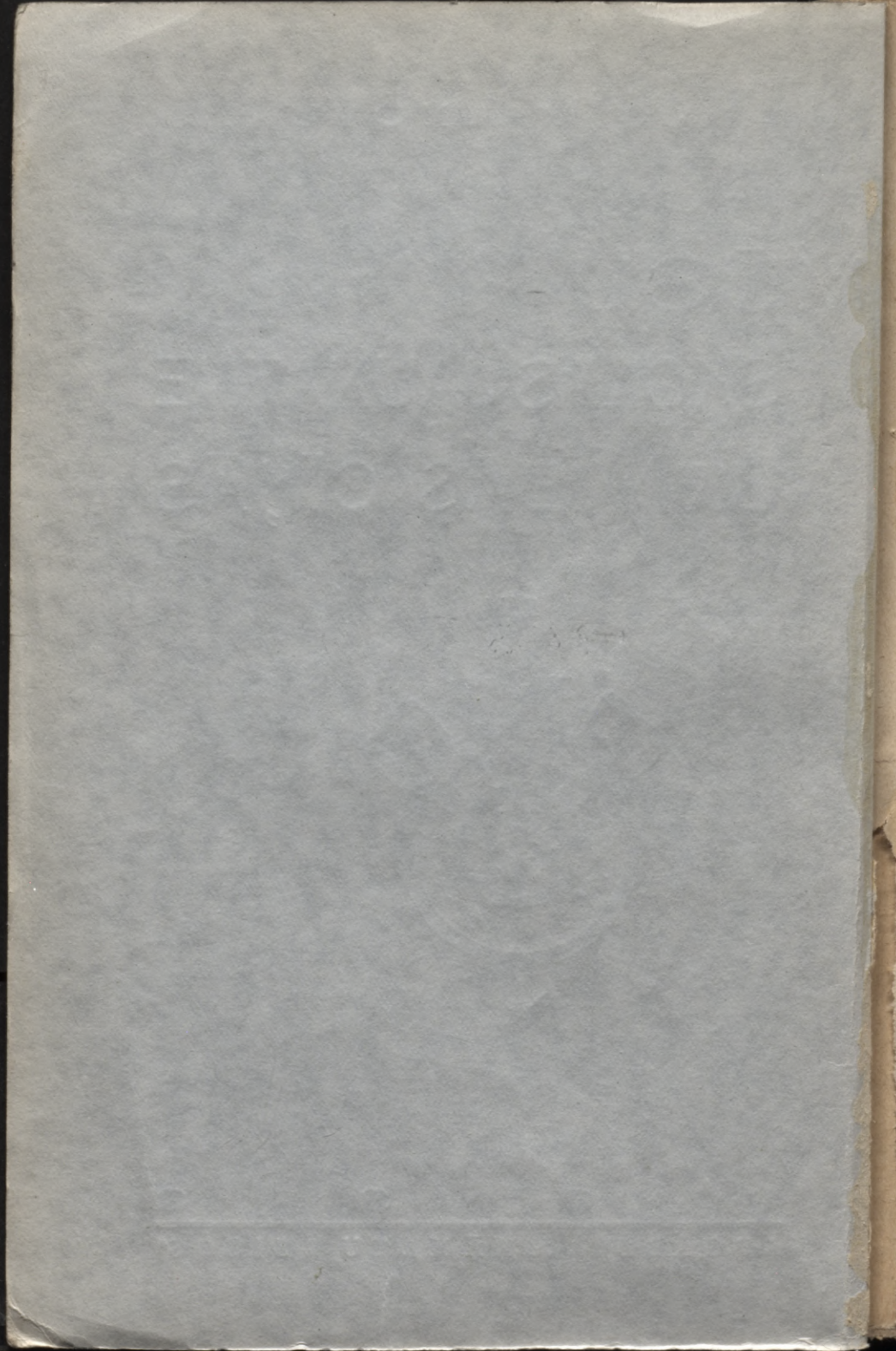
BRĪVĪBAS CĪŅĀS

1 9 3 8

APGĀDS „GRĀMATU ZIEDS“

L 89-3
198

dybl.
L
9

HARIJS VALNOVSKIS

MŪSU
SKOLAS JAUNATNE
BRĪVĪBAS CĪNĀS

RĪGAS SKOLNIEKU ROTA.

DALĪBNIKA VĒSTURISKS APCERĒJUMS.

Apgāds „GRĀMATU ZIEDS”
RĪGĀ

~~0307055201~~

7

П

V. Lāča Latv. Rep.
VALSTS BIBLIOTĒKA

~~82~~ 12. 958

0307055201

Rīgas skolnieku rotas vēsturiskais apskats.

Šai stāstā par Rīgas skolnieku rotu nav ne vārda izdomas. Autors ir vadījies no viedokļa, lai viss teiktais būtu skaidra patiesība, bet trūkstot arhīva materiāliem, šo darbu uzrakstījis vadoties no paša atmiņām.

Visi bijušie Rīgas skolnieku rotas dalībnieki, izlasot šo grāmatu, varēs spriest par autora cenšanos vismazāko sīkumu, nemaz nerunājot par rotas galveno pamatdarbību, attēlot tieši tādā veidā, kāds tas patiesībā arī bija.

Vienīgi stāsta plūsmas viengabalainības dēļ autors nav minējis noteiktus vēsturiskus datus un terminus, ko izlabo šis vēsturiskais apskats.

Sabrūkot vācu rietumfrontei 1918. gada rudenī, arī Latvijā sāka pūst jauni vēji. Jau dažas nedēļas pirms pamiera noslēgšanas, kas notika 1918. gada 11. novembrī, toreizējā Latvijas organizētā priekšstāvniecība — Latvijas nacionālā padome un Latvijas kareivju nacionālā savienība sāka brīvās, neatkarīgās Latvijas izveidošanas priekšdarbus.

Šeit nebūtu piemērota vieta apstāties pie sīkākās šo priekšdarbu apskates, bet to pieminēt par tik, par cik šie priekšdarbi bija tieši saistīti ar Rīgas skolnieku rotas dibināšanas priekšvēsturi.

Šī priekšvēsture sākās jau vismaz vienu mēnesi pirms Latvijas valsts neatkarības proklamēšanas. Uz Latviešu nacionalās padomes ierosmi un Latvju kareivju nacionalās savienības tiešu līdzdalību toreizējā — vienīgā īsti latviskā zēnu vidusskolā Rīgā — Latviešu izglītības biedrības vīriešu realskolā ievēda militaru jaunatnes apmācību. Šīs vidusskolas vecāko klasu audzēkņi, Latvju kareivju nacionalā savienībā ietilpstošo virsnieku vadībā, sāka slepenas karavīru gaitas. Apmācības notika Viestura dārzā (toreizējā Keizara drāzā). Par skolnieku rotu pašā sākumā gan nebija vēl runa. Apmācības izdarīja bez ieročiem, galveno vērību piegriežot ierindas mācībām: soļošanai, izvēršanos kolonnās un ķēdēs un tam līdzīgi. Pamazām Latviešu izglītības biedrības vīriešu realskolas vecāko klasu audzēkņi sāka izveidoties iekšēji sakausētā un disciplinētā militārā vienībā un jau valsts neatkarības proklamēšanas priekšvakarā 1918. gada 18. novembrī dabūja savu vēsturisko nosaukumu — Rīgas skolnieku rota.

Šis datums — 1918. gada 18. novembris — tad arī oficiāli skaitas Rīgas skolnieku rotas dibināšanas diena. Ik gadus, valsts neatkarības svētku priekšvakarā, 17. novembrī, Rīgā sapulcējas bijušie Rīgas skolnieku rotas dalībnieki, kuri tagad apvienoti Rīgas skolnieku rotu karavīru biedrībā. Tad kopā pulcējas „vecie Ulmaņa zaldāti“, kā mēdz izteikties bijušais izglītības kungs Bruno Plaude, lai kopējās pārrunās atcerētos senās, bet neaizmirstamās dienas...

Rīgas skolnieku rotu karavīru biedrībā daudz tagadējo aktīvo virsnieku, kultūras, sabiedrisko un valsts darbinieku. Viņi vēl samērā jauni, jo 1918. gadā laikam neviens nebija sasniedzis sava mūža divdesmito gadu. Pārsvarā bija septiņpadsmit

Piemīnēklis Cēsu skolnieku kaujas vietā Līves pagastā

un astoņpadsmit gadu veci jaunekļi un pat vēl jaunāki. Tomēr viens, otrs ir jau aizsaulē. Bet...

Lai vēsturiskais apskats iznāktu iespaidīgāks, šai daļā nebūtu nozīmes atgriezties pie atmiņu aprakstošā veida, kas pēc iespējas pilnībā darīts šīs grāmatas galvenā daļā.

Arķīvu materiālu trūkuma dēļ vēsturisko pu-
si centīšos rekonstruēt ar tā laika laikrakstu zi-
ņām.

„Jaunāko Ziņu“ pirmais numurs 1918. gadā iznācis tikai 15. novembrī, tā tad četras dienas pēc pamiera noslēgšanas rietumfrontes kara lau-
kos. Šī laikraksta P. Ašmaņa ievadrakstā, starp citu, teikts: „Pēc ilgākas piespiestas klusēšanas „Jaunākās Ziņas“ atkal uzsāk savu gaitu... Brī-
vības zvaigzne tagad ir uzlēkusi arī priekš ma-
zajām tautām, kuras līdz šim politiskā vēsture apzīmēja par „atkarīgām“ no „valdošām“ pasaules tautām... Mums stāv priekšā izredzes, ka par latviešu tautas turpmāko likteni varēs lemt paši latvieši. Bet lai to panāktu, ir tikai viens ceļš, priekš visas tautas kā nācijas tikai viens mērķis — brīva, neatkarīga Latvija, kā valsts.“

Neatkarīgās Latvijas valsts vārds pirmo reizi bija teikts tik skaļi un atklāti, ka latviskās vidusskolas skolnieku sirdis tas nevarēja palikt bez atbalss. Ievērojot Latviešu izglītības biedrības viriešu realskolas vecāko klasu audzēkņu militaro apmācību, var droši teikt, ka Rīgas skolnieku rota de facto bija dibināta jau pirms Latvijas valsts neatkarības proklamešanas 1918. gada 18. novembrī. To pierāda arī kāds dokuments, kas izsniegts Rīgas skolnieku rotas dalībniekam Jēkabam Tauniņam jau 1918. gada 6. novembrī ar ģeneraļā, toreiz apakšpalkavnieka Dambīša parakstu par Jēkaba Tauniņa piederību Rīgas apsār-

dzības militārai formacijai. Kur šis dokuments palicis, nav noteikti nosakams, bet tāda dokumenta esamība atzīmēta Jēkaba Tauniņa kara klausības apliecībā.

Tai pašā „Jaunāko Ziņu“ pirmajā numurā no 1918. gada 15. novembra ievietota tā paša gada 12. novembra telegrama no Berlīnes par pamiera noteikumiem, kurā teikts: ...Kas zīmējas uz senākiem Krievijas apgabaliem, tad vācu armijai no tiem jāaiziet tad, kad pēc vietējiem apstākļiem rietumsavienoto (entente) valstis atzīs īsto laiku pienākušū esam.“

Komentējot šo telegramu „Jaunākās Ziņas“ uzsver, ka vienmēr vispirmā kārtā jāpalaižoties uz pašu spēkiem un visnotaļ jāizbūvējot (resp. jānoorganizējot — ref.) pašu spēki, starp citu arī pašu armija un milicija (policija).

Par Zigrīda Meierovica misiju ārzemēs Latviešu nacionalās padomes locēklis J. Zālītis ziņo: „14. novembrī Meierovics Nacionalajai padomei caur Informācijas biroju Stokholmā jau nosūtīja telegramu, kurā starp citu ziņoja: „Recognition assured, text in few weeks“ (Atzīšana nodrošināta, teksts dažās nedēļās)“.

Tālāk tai pašā laikraksta numurā ievietots Latviešu nacionalās padomes uzsaukums (uzaicinājums) brīvprātīgi pieteikties virsniekiem, apakšvirsniekiem un citiem pilsoņiem Rīgas (Latvijas) apsardzības dienestam. Blakus šai ziņai ievietots Latvju kareivju nacionalās savienības uzsaukums, kas šo Latviešu nacionalās padomes uzaicinājumu silti atbalsta.

Tā kā Latviešu izglītības biedrības viriešu realskolas vecāko klasu audzēkņi jau bija padoti Latvju kareivju nacionalai savienībai, tad faktiski jau pirms šī uzsaukuma publicēšanas Rīgas skolnieki bija šo jaunformejamo apsardzības daļu

kadrā. Skolnieku apsardzības daļai vajadzēja dot tikai nosaukumu un to pasludināja Latvijas valsts neatkarības proklamešanas priekšvakarā: „Rīgas skolnieku rota“.

Tālākos „Jaunāko Ziņu“ pirmajos numuros atrodamas ziņas par Latvijas valsts dibināšanas priekšdarbiem: „Svētdien, 17. novembrī nodibinājās Latvijas tautas padome, kā augstākā valsts varas iestāde,“ ziņots laikrakstā, kam seko jau visiem zināmie Latvijas valsts neatkarības proklamešanas apraksti.

„Jaunāko Ziņu“ 5. numurā no 20. novembra 1918. gadā vietējās ziņās atrodams raksts: „Latvijas valsts svinības Latviešu izglītības biedrības skolās“. Šī raksta saturs tieši saistīts ar pirmo atklāto Rīgas skolnieku rotas dibināšanas aktu, lai gan laikrakstā aiz toreiz saprotamiem militāriem apsvērumiem un valsts bruņoto spēku noslēpumu neizpaušanas principiem tieši skolnieku rotas nosaukums nav minēts. Tas tomēr nojaušams, lasot „starp rindiņām“. Šai rakstā teikts: „Latviešu izglītības biedrības zēnu vidusskolas atzīmēja vakar, 19. novembrī Latvijas valsts rašanās notikumu ar īsu sirsnīgu aktu.

Pēc nodziedātā koraļa skolas direktors Kundziņš norāda uz lielo notikumu, kas šodien vieno audzēkņus un skolotājus.

Pasaules kara gala iznākumi tagad top redzami.

Viena pēc otras grūst vecās valstis un uz viņu drupām ceļas jaunas. Tā piedzimusi arī nedalītā, brīvā Latvija, kura vienos grūtos vēsturiskos notikumos pārbaudītās latvju tautas daļas vienā valstī. Valsts ir tā forma, kura tautai dod iespēju izveidot un nostiprināt savu dzīvi. Bet dzīves saturs nāk no iekšienes, no tiem slēptiem spēkiem, kas vēl neuzmodināti mīt tautas dvēselē. Tagad

Šie latvju tautas spēki varēs izpausties uz ārieni. It īpaši tautas jaunatne rādīs, ka dzīvais gars nav miris viņas krūtīs.“ (Tieši šai vietā skolas direktors Kundziņš runā par Rīgas skolnieku rotu. — ref.).

„Pēc skolas direktora runas,“ turpinās ziņojums, „tika trīskārtīgi un ar neparastu sajūsmu nodziedāta tautas himna.

Skolotājs Meklers apsveica skolas jaunatni, aizrādīdams, ka pie īstas brīvības ved tikai viena teka, viens ceļš un tas ir tautas izglītības ceļš. Lai tāpēc jaunība liek sev par pienākumu un uzstāda sev par mērķi strādāt priekš tam, lai tauta visā savā kopībā nāktu pie izglītības. Apgaismība dara tautas brīvas!

Skolotāja Stērstes jaunkundze (Naurenu Elza) apsveic jauno dienu Latvijas dzīvē ar šim gadījumam sacerētu dzejoli:

Šī pirmā saules diena laiku naktī, —
Plūst pāri visam dzīvojoša svelme
Un veras debesis un veras dzelme,
Kur lauzās sapņi gadu simtiem rakti.

Un ceļas nogrimušās pilis; mežā
Zūd migla krēslainā, zūd kalnu galos.
Kas zeme šī tik tuvā un tik svešā,
Kas visa mirdz, kā pavasara palos?

Šī zeme mūsu, dzintarjūras joslā,
Šī zeme mūsu, gadiem važās kaltā,
Tu asinsarkanā, tu as'ru baltā,
Iz bangām nāk tavs liktenkuģis ostā.

Tu dienās nebaltās to sauci velti,
Tik vētrās norūdīts tas griežās mājās.
Un skaļās gavilēs, ka pretspēks stājies
Iz būrām ceļ sev tauta krastā telti.

Lai mostas radīšanas uguns svētā!
Lai bezgalīgā priekā spēkus smelās,
Ka jaunā Latvija iz pelniem ceļas,
Kā liesmu putnis dailē neredzētā!

Lai atskan gaviles, lai nav neviena,
Kas spārnū šalku šodien nedzirdētu,
Kas pretīm laimi nes — uz latvju sētu —
Šī laiku naktī pirmā saules dienā!

Lieki būtu minēt šīs apgarotās dzejas iespaidu skolas audzēkņos. Tagad, kad visas Latvijās brīvības cīņas aiz muguras. Elzas Stērstes toreiz visiem saprotamā jūsma par „pirmo saules dienu laiku naktī“, tagad liek atcerēties dzejoļa vidusdaļu „par liktenkuģi ostā, kas griežas mājās tikai vētrā norūdīts“. Šis vētras paredzējums bija pravietīgs un liktenīgs, ko dzejniece bija saskatījusi brīnīškā iedvēsmes brīdī.

Tālāk šai pašā ziņojumā teikts: „Vēl no audzinātājiem ar plašāku runu uzstājās skolotājs Arājs, kurā tas norāda uz valsts varas izcelšanos un viņas nozīmi.

Pēc tam runā arī daži vecāko klasu audzēkņi (Starp citu, tagadējās Nacionalās operas zolists Māris Vētra. — ref.).

Direktors beigu runā uzaicināja jaunību uz darbu. (Stāties Rīgas skolnieku rotas rindās. — ref.) Jaunai Latvijai ar gavilēm nepietiek. Viņai vajaga jaunības ar stipru gribu un tautas mīlestību.

Audzēkņi atzina par vajadzīgu apsveikt no savas puses Latgales skolu jaunību un Latvijas pagaidu valdību.

Sieviešu skolas jeb liceja (Tērbatas ielā 15-17) audzēknēm svarīgo notikumu darija zinamu skolas priekšniece E. Pilsētnieka jkdze, piezīmēdama turklāt, cik lielus pienākumus, cik daudz

darba tas uzliek tikpat audzēknēm, kā audzinātājiem, lai viņi kļūtu par brīvas Latvijas cienīgiem pilsoņiem.

Skolotājs E. Blese aizrādīja uz Latvijas patstāvības pasludināšanas vēsturisko nozīmi, kuru nekas vairs neizdzēsīs no tautas apziņas. Jaunībai nu atveras plašs darba lauks.

Kārlis Krūza aizrādīja, ka pārdzīvojamais brīdis mūs ievēd itkā viņas gaišajās ābeļu un liepu birzēs un ozolu gāršās, kur tautas dvēselē dzīma viņas dziļākā dziesma, mūsu tautas dzeja. Ilgus gadus to nomāca svešas domās, skaņas un vārdi. Tagad viņa no jauna sāk skanēt mūsu sirdīs. Mīlēsīm savas dvēseles dziļo, svēto skaņu, mīlēsīm viņas sargātāju — savu jauno Latviju!

Fricis Bārda salīdzināja jauno Latviju ar tēlnieka sapni neaptēstā granīta vai akmens blukī. Visiem jāstrādā, lai viela veidotos tēlā. Tad arī tā melnā čūska, kura mums gulējusi uz krūtīm, mūs nevarēs vairs ēdināt ar saviem miltiem.

Skolu jaunībai šī diena paliks atmiņā kā gaišs svētku brīdis,“ nobeidzas svinību apraksts „Jaunākās Ziņās“.

Audzinātāju jūsmīgie vārdi un aicinājums tēvu zemes mīlestību pierādīt darbiem, nepalika saucēja balss tuksnesī. 1918. gada 19. novembra vakarā, Rīgas skolnieku rota, papildināta ar Latviešu izglītības biedrības vīriešu realskolas zemnāko klasu audzēkņiem un Technikuma audzēkņiem, iesāka savas gaitas. Kā šīs grāmatas galvenā daļā atstāstīts, skolnieku rotai darba bija pilnas rokas. Skolnieku patruļas piedalījās nakts apgaitās Rīgas ielās, apsargāja valdības iestādes un noliktavas un beidzot skolnieki bija spiesti uzsākt nevienādu bruņotu cīņu ar komunistu piekritējiem.

Liktenīgajā 1919. gada 3. janvāra naktī daļa

skolnieku rotas karavīru aizgāja līdz studentu rotai uz Kurzemi, daļa palika Rīgā, kur tiem draudēja briesmas no lielinieku varas.

Pēc lielinieku izdzīšanas no Rīgas, 1919. gada 22. maijā, liela daļa bijušo Rīgas skolnieku rotas dalībnieku iestājās Kalpaka bataljona studentu rotā, kuru vēlāk izlietoja par kadru 3. Jelgavas kājnieku pulka dibināšanai.

Tie, kas to nepaspēja, pēc dažām dienām iestājās atjaunotā Rīgas skolnieku rotā, ko jau pirmajā formēšanas dienā, izveidoja par bataljonu. Sākumā šo bataljonu sauca par Rīgas skolnieku bataljonu, vēlāk to pārdēvēja par Kara ministrijas apsardzības bataljonu un visbeidzot par ģenerāļa, toreiz pulkveža Baloža brigades 7. Atsevišķo bataljonu.

„Jaunāko Ziņu“ 1919. gada 27. maija numurā ievietots Rīgas skolnieku rotas komandiera kapteiņa Bērziņa uzaicinājums visiem bijušiem Rīgas skolnieku rotas karavīriem ierasties rotas mitnē Jēkaba kazarmēs.

Tālākās ziņas par skolnieku rotas dalībnieku gaitām aptver gandrīz visas toreizējās Latvijas armijas daļas. Skolnieku rotas bijušie karavīri bija sastopami kājnieku, kavalerijas un tehniskās daļās.

Rīgas skolnieku bataljonam 1919. gada vasarā atkal bija jāpilda Rīgas garnizona dienests. Skolnieki apsargāja valdības iestādes, noliktavas, muzejus un citas svarīgas iestādes. 1919. gada 20. jūnijā Skolnieku bataljonam uzdeva ieņemt svarīgus postņus Rīgas ostā, sevišķi Muitas dārzā, kur glabājās Latvijas armijai un Rīgas iedzīvotājiem atvestie Amerikas produkti. Tur bieži iznāca sadursmes un pat nakts kaujas ar pie Cēsīm sakautiem vāciešiem, kuri bija kļuvuši par bezprincipa algotiem profesionāliem karotājiem un pie

gadījuma neatteicās pat no bruņotām laupīšanām. No šiem „karotājiem“ vēlāk izveidojās Bermon-ta-Avalova armija.

1919. gada 6. augustā Rīgas skolnieku ba-taljonu nozīmeja kā kadru jaundibinājamam 9. Rēzeknes kājnieku pulkam. No Rīgas skolnieku bataljona 1. rotas izveidoja 9. Rēzeknes kājnieku pulka 3. (mācības) rotu un no 2. rotas tā paša pulka 7. rotu. Bez tam no skolnieku ba-taljona karavīriem dibināja 9. Rēzeknes kājnieku pulka sakaru komandu. Grupu skolnieku at-dalīja sevišķi svarīgā sardzē Valsts papīru dru-katavā, kur sāka iespiest jaunās Latvijas bank-notes, bānderoles un citus svarīgus dokumentus. Daļu skolnieku aizkomandēja uz kara skolu.

9. Rēzeknes kājnieku pulkā pārskaitītie skol-nieki piedalījās visās šī pulka izcīnītās kaujās pret bermontiešiem pie Rīgas un Kurzemē no 1919. gada 8. oktobra līdz tā paša gada 16. de-cembrim un pret lieliniekiem Latgalē no 1919. ga-da 29. decembra līdz miera noslēgšanai ar Pa-domju Krieviju 1920. gada 11. augustā.

Šais kaujās 9. Rēzeknes kājnieku pulka sa-stāvā pie Bolderājas ieņemšanas krita kaujā bi-jušais Rīgas skolnieku rotas dalībnieks, 9. Rē-zeknes kājnieku pulka 7. rotas virsseržants Her-bersts Miltus. Kritušā skolnieka vecāki ziņo, ka Herberts Miltus atdevis savu dzīvību par Lat-viju savā 20. dzīvības gadā. Herberts Miltus gul-dīts zemes klēpī 1919. gada 9. novembrī Rīgas Lielos kapos.

1919. gadā pie Daugavas kritis kaujā kādā tehniskā daļā pārgājušais Rīgas skolnieku rotas dalībnieks Kārlis Bindemanis. Apbēdīts Rīgas Brāļu kapos.

1919. gada 7. novembra „Jaunāko Ziņu“ 137. numurā ievietota šāda ziņa: „Skolēni varoņi. Virs-

pavēlnieka štaba ziņojumā jau atzīmēts, ka naktī no 4. uz 5. novembri Lucavas salā mūsējie vāciešiem atņēmuši vienu smago ložmetēju un citu kara ieguvumu. Par salas ieņemšanu pastāsta dažus sīkumus, no kuriem redzams, ka te iet runa par īstu varoņa darbu. Priekšējās pozīcijās stāvošā N. rota jau senāk nomanījusi, ka Lucavas salā sapulcinājušies daži desmiti bermontiešu, kuri tur laupīja un visādi spīdzināja vietējos iedzīvotājus. Laupītājiem bija līdzī smagais ložmetējs, aiz ko tie jutās drošībā un priekš iedzīvotājiem kļuva jo bīstami. Daži N. rotas drošsirdīgie kareivji jau vairāk reizes bija izdarījuši rūpīgu izlūkošanu, lai izzinātu, kur atrodas vāciešu ložmetējs. Minētā naktī, kad Daugava bija pārklājusies ar plānu ledus kārtu, šīs rotas kareivji pārklūva pāri Daugavai un, ienaidnieku pēkšņi pārsteigdami, noguldīja vairāk nekā 20 vācu zaldatu, ieguva ložmetēju un tādā kārtā atsvabināja iedzīvotājus. Šai nevienādā cīņā neviens no varoņiem nav ticis ievainots, atskaitot tikai vienu, kuram mētelis bija no vācu štika saplosīts. Lielākā daļa no šiem varoņiem ir 17—18 gadus veci jaunekļi, Rīgas pilsētas ģimnazijas audzēkņi, kuri, melnam bruņiniekam parādoties pie Daugavas krastiem, atstāja grāmatas, ģimnazijas solus un ķērās pie ieročiem.

Armija, kurai tādi varoņi, nav uzvarama.“

Pēc Latvijas atbrīvošanas kara no kara laikā iegūtās slimības miris Rīgas skolnieku rotas dalībnieks Kārlis Pīrāgs.

Par varoņību un kaujas nopelniem apbalvoti ar Lāčplēša ordeni vairāki bijušie Rīgas skolnieku rotas dalībnieki. Viņu vidū ir kapteinis Aleksandrs Bērziņš, kapteinis Nikolajs Ošiņš, Jānis Kerre un citi.

Kritušo Rīgas skolnieku vidū ir arī viens Nezināmais kareivis. Tas kritis uzbrukuma laikā bermontiešiem pie Sidraba kalniņa, Pārdaugavā. Pēc kaujas kritušo skolnieku, kas pat nebija kaujas laikā apmainījis savu skolnieku ģērbu pret karavīru tērpu, atraduši vietējie iedzīvotāji. Vēl ti izmeklējušies kritušā kareivja-skolnieka piederīgos, viņi nav varējuši varoņa personību noskaidrot un turpat kaujas laukā viņu apbedījuši.

Tomēr šis nezināmais, par Latviju kritušais skolnieks, nav nezināms. Viņš dzīvo un dzīvos mūžīgā atmiņā līdz visiem zināmiem Rīgas, Cēsu un citiem par Latvijas brīvību un patstāvību kritušiem skolniekiem. Un Latvijas skolās paaudzū paaudzēm stāstīs par skolu jaunatnes kvēlo tēvzemes mīlestības izpausmi, cerību pilnajās Latvijas valsts neatkarības proklamešanas dienās un tai sekojošās ilgajās, varonīgajās brīvības cīņās.

Cēsu skolnieku rota izveidojusi cēlu tradīciju, nodot glabāšanā Ziemeļvidzemes skolām savu karogu, kas tagadējai skolu jaunatnei dzīvā un saistošā veidā ikgadus atgādina par Cēsu un apkārtnes skolnieku varonīgajām cīņām 1919. gada vasarā.

Rīgas skolnieku rota tagad sekos Cēsu skolnieku rotas piemēram.

Valsts galvaspilsēta Rīga 1938. gada 6. novembrī pasniegs Rīgas skolnieku rotai karogu. Tas darināts pēc Rīgas skolnieku rotas dalībnieka, kapteiņa Mangolda zīmējuma.

Karoga devīze: „Tēvijai, Tautai, Brīvībai.“

Karogu pasniegs galvaspilsētas Rīgas pilsētas valde Rīgas skolnieku rotas karavīru biedrībai Rīgas Vienības laukumā, klātesot tagadējai skolas jaunatnei.

Karogu nodos glabāšanai Rīgas pilsētas 2. ģimnazijai — tiešajai Latviešu izglītības biedri-

Cēsu skolnieku rotas karoga nodošana glabāšanai
Gaujienas ģimnazijai.

bas vīriešu realskolas pēcteči. Ik gadu karogu
glabāšanai nodos atkal uz vienu gadu citai Rīgas
vidusskolai, tā uzturot dzīvu Rīgas skolnieku ro-
tas garu galvas pilsētas Rīgas skolniekos.

V. Lāča Latv. PSR
VALSTS BIBLIOTĒKA

82-

12. 358

Valsts galvaspilsēta Rīga tērpusies svētku rotās un kā ligava pirms kāzu svinību stundas tiks mi spoguļojas Daugavas un Rīgas kanala ūdens zilg-mēs. Ir valsts neatkarības svētku dienas priekš-vakars.

Braucu ielu dzelzceļa vagonā.

Rīgas pils — Latvijas sirds.

Nacionalā teatra karogotā ēka, — Latvijas valsts šūpulis, — kas tagad krāšņi greznota, kā brīnīškā kāzu rotā.

Bastejkalns un pretim tam Jēkaba kazarmju vienmuļi garā mūra celtne. Brīnīškās, neizmirstamās Jēkaba kazarmes!

Tramvaja vagonā sēž kāds ģimnazists un lasa laikrakstu: — Šodien Rīgas skolnieku rotas bijušo karavīru sanāksme.

Skolnieks brīdi padomā un tad jautā blakus sēdošam kungam:

— Tēv, kas tā par skolnieku rotu?

— Vai tu neko nezini par skolnieku rotu? — brīnas jaunekļa tēvs. — Vai skolā jums nav stāstīts par varonīgajiem Cēsu puisiem?

Skolnieks smaida: — Jā, tā jau ir Cēsu skolnieku rota. Bet šeit taču raksta par Rīgas skolnieku rotu.

Skolnieka tēvs samulst: — Rīgas skolnieku rota? Tiešām neatceros. Vai tad bez Cēsu skolnieku rotas Latvijas neatkarības cīņu laikmetā bijušas arī kādas citas skolnieku rotas?

* * *

Man uznāk vēlēšanās pieiet pie abiem, tēva un dēla, un viņiem kaut ko pastāstīt.

Klāt Brīvības bulvaris. Slaidi pret debesīm uzvijas Brīvības pieminekļa tēls, kurā iegravēti kvēl svētie vārdi: Tēvijai un Brīvībai. Tie deguši, deg un mūžam degs un kvēlos ikviena latvieša sirdī.

Tēvijai un Brīvībai dega un kvēloja arī Rīgas skolnieku sirdis, pirms divdesmit gadiem.

Vēlētos pastāstīt tagadnes skolniekam, kā šīs sirdis aizdegās un kvēloja visā Latvijas brīvības eiņu laikmetā. Bet ģimnazists, kopā ar tēvu, izkāpj no vagona un pazūd priekšsvētku noskaņas jūsmas pārņemtā ļaužu burzmā.

* * *

Gadu starpība izzud un izplēnē, kā dūmi. Esmu atkal kopā ar savu klases biedri, bijušo Rīgas pilsētas realskolas skolnieku, Kārli Veipi.

Pāri Latvijai drāžas kara viesulis. Rīgā plosas lielnieku terors. Visapkārt valda bads un izmisums.

Esmu bijušam biedrim izstāstījis par kara laikā Rīgā palikušo skolnieku gaitām, to skolnieku, kuriem nav bijusi iespēja sekot uz Krieviju evakuetām vidusskolām.

— Rīgā palikušie vidusskolnieki no Rīgas pilsētas realskolas un ģimnazijas, no Nikolaja ģimnazijas un Pētera Pirmā realskolas un citām vidusskolām saplūda Latviešu izglītības biedrības realskolā, — stāstu savam senajam draugam. — Tagad šī pirmā īsti latviskā vidusskola pārgājusi uz bijušās Rīgas pilsētas realskolas telpām, Nikolaja ielā un varbūt tai zem tagadējās Rīgas pilsētas 2. vidusskolas nosaukuma būs jāturpina mū-

su vecās realskolas tradīcijas. No šīs vidusskolas skolniekiem izveidojās arī Rīgas skolnieku rota.

— Rīgas skolnieku rota? Kas tā tāda? — izsaucas Kārlis Veipe.

— Vai drīkstu tev uzticēties? — vēl mazliet šaubos.

— Dodu tev bijušā Rīgas pilsētas realskolnieka goda vārdu, — zvēr Veipe.

* * *

Tā radās šis stāsts par Rīgas skolnieku rotu, ko nespēju atkārtoti izstāstīt valsts neatkarības svētku priekšvakarā tramvajā braucošiem Rīgas ģimnazistam un viņa tēvam.

Skolā valdija uztraukums.

Skolas direktors tikko bija paziņojis vācu okupācijas iestāžu pārvaldes lēmumu par jauno skolu iekārtu vācu karaspēka ieņemtajā Rīgā. Ar šo lēmumu pašos pamatos bija laužts ierastais skolas gaitas ritums, no vissikākā darba iedalījuma sākot un ar vissvarīgāko skolas pamatuzbūvi beidzot.

Latviešu izglītības biedrības realskola Rīgā bija sagrauta. Tās vietā bija likts pamats prūsiski-junkuriskai virsrealskolai. To skaidri apzinājās skolas vadība un mācības spēki, to spilgti izjuta skolas audzēkņi.

Piektā klase zanēja, kā bišu strops. Skolnieki, sargrupējušies pulciņos, trokšņaini apsprieda jauno ziņu. Ap Kārli Bindemani sapulcējās vistrokšņainākais skolnieku pulciņš. Bindemaņa parasti dzīvās acis, kļuvušas liesmainas, kvēloja asi un dzēlīgi:

— Viņi mums atriebjas. Atriebjas par visu mūsu kvēlošo naidu, kas cauri gadusimteņiem, no senču senčiem, no paaudžu paaudzēm, iezīdies katrā latvieša asins lāsītē, katrā latvieša elpas vilcienā pret visu vācisko. Nāks laiks, kad mēs to atcerēsimies. Nāks laiks!

Bindemanis draudoši uzsitis ar dūri uz skolas sola, šķiet gribēja vēl ko teikt, bet pārlaidis skatienu apkārtstāvošiem klases draugiem, apklusā.

Garais Zaķis, kurš ar savu slaido stāvu un it kā lidojošo gaitu drīzāk atgādināja briedi, pavīpsnāja un Bindemanim draudzīgi uzsita uz pleca:

— Bindemanīt, nav vērts karsēt asinis. Veca latviešu paruna saka — nāks laiks, nāks padoms.

Mierīgie Zaķa vārdi apslāpēja Bindemaņa pēkšņo kvēli. Parasti Bindemanis sarunās un skolas darbā bija ļoti kluss un nosvērts. Pat ārpus skolas darba viņš interesējās par nopietnu zinātņi. Bindemani visi pazina kā sajūsminātu fizikas un ķīmijas entuziastu. Daži Bindemaņa tuvākie draugi apgalvoja, ka viņa māja esot īsta, moderna fizikas-ķīmijas laboratorija.

Man par ķīmiju nebija nekādas sajēgas. Tieši šī ķīmija bija liels kavēklis pārejai uz Unter Sekunda klasi, kā tagad bija pārdēvēta mūsu vecās realskolas piektā klase.

Šis jaunais klasu sadalījums bija galvenais skolnieku uztraukuma cēlonis, jo vidusskolas no septiņgadējām pēkšņi bija pārvērstas deviņgadējās. Tagad, pavasarī, mēs būtu pārskaitīti vecās realskolas priekšpēdējā, sestā klasē, bet tagadējai Unter Sekunda klasei sekoja vēl trīs augstākās klases: Ober Sekunda, Unter Prima un Ober Prima. Tas mums, Rīgas realskolniekiem, nozīmēja divas liekas klases klāt, bet ģimnazistiem — vienu klasi vairāk, nekā agrāk. Tāpēc, kur bijām sajaukti realskolnieki ar ģimnazistiem vienā mācības iestādē, šogad pavasara izlaiduma nebija, jo vecajiem ģimnazistiem nāca klāt viens lieks mācības gads, bet realskolniekiem — divi lieki mācības gadi.

Man personīgi visa šī lieta bija sarežģijusies vēl ar to, ka nesen biju atbraucis Rīgā no Krievijas un tamdēļ izglītības turpināšanai kopā ar vecajiem klases biedriem man bija jāiztur īpašs pārbaudījums. Par laimi, mācības programma arī bija sagrozīta tādā veidā, ka šo pārbaudījumu puslīdz droši varēju uzņemties. Vienīgais nopiet-

nākais šķērslis bija ķīmija. Tāpēc dabīgi, ka šai lietā aprunājos ar Kārli Bindemani.

— Nebēdājies, — apmierināja mani Bindemanis, — tik daudz, cik vajadzīgs sekmiņai sekošanai tālākām mācībām ķīmijā, es tevi iemācīšu pāris dienās, ja tu to vēlies.

Par šo Bindemaņa draudzīgo piedāvājumu biju viņam bezgali pateicīgs un tādā veidā mēs abi kļuvām lielākie draugi.

Tiešām, nepagāja ne nedēļa, kad Bindemaņa lietpratīgā vadībā biju tik tālu ielauzījies ķīmijā, ka pārbaudījumu izturēju spīdoši. Pārējos priekšmetos pārbaudījumiem sagatavojos pa daļai pats, pa daļai ar brāļa Erika palīdzību un jau pēc dažām nedēļām biju pilntiesīgs Unter Sekunda klases skolnieks, par vācisko virsrealskolu pārdēvētā Latviešu izglītības biedrības realskolā Rīgā.

Zem vāciskā nosaukuma šai virsrealskolā tomēr spilgtās liesmās dega īsts latvisks gars. Visi skolnieki un skolotāji bija patiesi latvju patrioti un vācus uzskatīja tikai par nejaušiem garāmģājējiem, latvju zemes vienas dienas valdniekiem.

— Kas nāks Latvijā pēc vācu varas sabrukuma? — kādreiz klases biedru pulciņā ievaicājās Kārlis Bindemanis.

— Skaidrs, ka mūsu pašu strēlnieki, — izsaucās kreisi noskaņotais Tomsons.

— Pravīlno, tovarišc! — krieviski izsaucās Tomsona ideju biedrs, mazais Vāvere.

Šo Vāveres izsaucienu visi uztvēra ar skaļu smieklu šalti, jo Tomsons un Vāvere bija vienīgie lielnieciski noskaņotie puisi visā klasē. Bez tam Vāvere bija viens no jaunajiem, kurš skolā bija iestājies tikai vācu okupācijas laikā. Pretējā gadījumā viņš nelietotu tik nodrāztas krievu re-

volucionaru frāzes. Sevišķi šis „praviļno, tovarišč“ vecajiem izglītībniekiem bija kļuvis par nīrgāšanās objektu.

Tas bija Krievijas revolūcijas pirmajos mēnešos.

Divi izglītībnieki gājuši garām bijušam cara Pētera 1. pieminekļa pjedestalam. Tur parasti pulcējušies irstošās krievu armijas karavīri un klausījušies dažādu aģitatoru un musinātāju runās. Toreiz bija kļuvuši par modes lietu saucieni „praviļno, tovarišč“, kas lietoti vietā un nevietā.

Arī šoreiz ap pieminekļa pjedestalu pulcējušies krievi un klausījušies kādā oratorā, kurš bija uzrāpies uz paša pjedestala. Izglītībnieki ar lielu izbrīnu klausījušies apmēram šādā dialogā, kas norisinājies starp oratoru un pūli:

Orators: „Brīvība? Priekš kam jums, aitas galvām, brīvība?“

Pūlis: „Praviļno, tovarišč!“

„Orators: „Atnāks vācietis un sāks uz jūsu dumjajiem pauriem karstus podus daudzīt, tad jūs redzēsiet brīvību!“

Pūlis: „Praviļno, tovarišč!“

Izglītībnieki, tikko smieklus valdīdami, parāvuši aiz piedurknes kādam bārdainam krievu karēvim, kas jūsmīgi blaustījis savu iemīloto „praviļno, tovarišč“ un tam uzprasījuši: — Par ko jūs īsti priecājaties? Runātājs jūs strostu un atklāti izsmej un jūs viņam vēl uzgavilējiet!

— Ko? Viņš mūs izsmej? — attāpies bārdainis.

— „Praviļno, tovarišči,“ viņš mūs izsmej, — attāpušies tuvumā stāvošie klausītāji un drīzi viss laukums sākstējies draudīgā noskaņā pret runātāju. Vispārējā apjukumā runātājam tomēr izdevies no pjedestala nokāpt un pazust puļa burzmā.

Izglītībnieki, atnākuši skolā, par redzēto un dzirdēto pastāstījuši citiem un no tā laika „pravilno, tovarišč“ reputācija izglītībnieku acīs bija zaudēta uz visiem laikiem.

Tāpēc saprotami bija vispārējie smieklī, ko izsauca Vāveres sauciens „pravilno, tovarišč.“

Kņadu un jautrību klasē pārtrauca mūsu latviešu valodas un literatūras skolotāja, dzejnieka Friča Bārdas ierašanās. Skolotājs nostājās klases durvīs un, ar ierastu žestu pārvilcis sejai roku, pārļaida klasei pārmetošu skatienu. Ar šo skatienu pietika, lai visi apklustu. Kad klase bija nomierinājusies, Bārda, neteicis neviena pārmetuma vārda, ieņēma vietu skolotāju katedrā un iesāka stundū.

Vispāri pret Frici Bārdū mums visiem bija liels respekts, vēl jo vairāk tamdēļ, ka tieši viņš bija mūsu klases audzinātājs. Viņa filosofiskais miers un brīnišķā takts sajūta bieži izšķīra bez kādām ļaunām sekām vissarežģītākos konfliktus. Un tādu skolas dzīvē nebija trūkums.

Tas bija tad, kad Latviešu izglītības biedrības realskola vēl nebija pārnākusi uz ērtajām bijušās Rīgas pilsētas realskolas telpām, toreizējā Nikolaja ielā, bet mitinājās bijušās Kēniņa realskolas telpās, Tērbatas ielā.

Mūsu klases logi atradās ielas pusē. Kādreiz skolā nebija ieradies mūsu matemātikas skolotājs Bretegams, vai kā mēs viņu bijām iesaukuši — Brička. Tāpēc mūsu matemātikas stunda bija izvērtusies par brīvstundu. Daži skolnieki, kuri bija pazīstami ar savām pārgalvībām, bija iedomājušies viens otru bombardēt papīra vīstokļiem. Kāds nomaldījies vīstoklis trāpija pakausī kādam neītrālam novērotājam, kurš ātrās dūsmās neveiksmīgo sviedēju gribēja pārmācīt. Viņš izrāva no pultes tintes pudeli un meta to virsū vīstokļa

sviedējam. Par laimi, tintes pudele vistokļa sviedējam netrāpīja, bet par nelaimi — ielidoja vajā atvērtajā logā. Tanī pat laikā uz ielas atskanēja nejēdzīga šķendēšanās.

Tintes pudele bija uzkritusi kādam cilvēkam uz galvas un listošā tinte aptašķījusi vairākiem apģērbus.

Tracis bija mājās.

Tintes pudeles sviedējs bija nobijies ne par jokam. Tintes pudele bija uzkritusi uz galvas kādam augstākam krievu ierednim. Tas bija cara valdīšanas laikā, kad vainīgajam par šādu nedarbu draudēja smags sods, līdz pat izslēgšanai no mācības iestādes. Bija grūti izlīgt arī ar cietušiem, bet beigās visu ar lielu diplomātisku taktu nokārtoja Fricis Bārda. Kādā veidā viņš tika galā ar cietušiem, mums palika noslēpums. Bet ar vainīgo Bārda tika galā ātri. Viņš ienāca klasē un pateica: — Tā kā šī šodien ir pēdējā stunda un Bretegama kungs nav ieradies, tad variet iet mājās. Tintes pudeles sviedējs lai atnāk pie manis skolotāju istabā.

Neviena pārmetuma vārda, ne taujāšanas pēc vainīgā. Tāds Bārda bija visur un visās lietās. Nākošā dienā vainīgais ieradās skolā, bet par sarunas iznākumu ar Bārdu bija kluss, kā zivs. Gadījumam tālāk redzamāku seku nebija. Bet tas arī bija un palika vienīgais lielākais nedarbs mūsu klasē.

Vācu okupācijas laikā par līdzīgiem nedarbiem nemaz nedomāja. Kara gadi mūs, skolniekus, bija jau izaudzinājuši moraliski pilngadīgus.

Pēc latviešu valodas stundas, pārtrauktās sarunas par Latvijas likteņiem atjaunojās.

— Valnovski, tu esi bijis Krievijā un zini latviešu strēlnieku noskaņojumu. Vai tiešām viņi mums būtu zuduši? Daudziem, ļoti daudziem viņi

ir tuvi un mīļi gaidītie savējie, — mazliet skumji runāja ar mani Bindemanis.

— Man šķiet, ka latviešu strēlnieku liktenis ir vesela traģedija, — atbildēju Bindemanim. — Kautkas līdzīgs sengrieķu varoņu dēkām, par ko, pēc daudziem gadu simteņiem, Latvijā stāstīs leģendas. Es zinu, ko tu gribēji jautāt. Tu šaubies, vai visi latviešu strēlnieki ir lielinieki. Tiesa, viņi aktīvi pabalsta lieliniekus, jo apstākļi viņus uz to spiež. Vai tiešām tu kaut vienu mirkli vari pieļaut varbūtību, ka pulkvedis Fr. Briedis ir lielinieks? Bet viņš taču ir Krievijā kopā ar saviem strēlniekiem.

Arī mans brālis Edgars ir strēlniekos. Tu jau zini, ka Rīgas krišanas laikā vācu karaspēka rokās, es atrados Vidzemē un, velti izmēģinājis iespēju atklūt atpakaļ Rīgā, aizbraucu uz Krieviju. Tur, Krievijas sirdī, Maskavā, satiku savu brāli — strēlnieku.

Ar viņu es runāju tieši par to, par ko tu man jautā. Brālis man teica: — Nē, Harij, mēs neesam lielinieki, lai gan atbalstam Leņina varu. Bet ko citu lai mēs daram? Pēc vācu ienākšanas Latvijā, ceļš uz dzimteni mums ir slēgts. Ja arī vienam, otram strēlniekam izdotos nokļūt Latvijā, tad cerētās dzimtenes vietā, viņš iegūtu izredzes nomirt bada nāvē šausmīgajās vācu kara gūstekņu nometnēs. No otras puses: mēs varētu pieslieties krievu baltgvardiem, bet ko tas līdzētu mums un mūsu dzimtenei? Karot ar Vāciju krievi nav bijuši un nebūs spējīgi. Tā tad, cerības, kopā ar krieviem atkarot no vāciešiem Latviju, ir zudušas. Ko citu, kā naidniekus, mēs iegūtu, tos atbalstot. Nevajaga aizmirst, ka tā saucamie baltie, ir tipiskie krievijas monarkisti, ar tiem baroniem un kazakiem priekšgalā, kuri 1905. gadā pēra un kāra mūsu tēvus. Vai lai mēs, viņu dēli, tiem

palīdzam atkal tikt pie varas, lai viņi mums apgriez galvas, kā cāļiem? Nē, tieši otrādi, mēs savus tēvus atriebsim, viņu mocītāju — kazaku pašu stepēs. Mēs esam cīnītāju paaudze un mūsu liktenis ir — uzvarēt vai bojā iet. Un uz Latviju mēs iesim tikai tad, kad tur mūs ciņa sauks.

— Kur tad tāda Latvija ir? — nenocietās iemest šaubu dzirksti Tomsons. — Latvijas vārds ir svēts vārds, jo tur ir jēdziens par mūsu visu kopējo ideālu, — atcirta pretim Tomsonam Bindemanis.

— Es dzirdēju, ka Igaunija un Somija esot proklamejušas savas, no neviena neatkarīgas, suverenas brīvvalstis. Un ko var igauņi un somi, to var arī latvji, — pavēstīja nīprais, kustīgais Emīls Grapmanis.

Man, tāpat daudziem citiem, šī doma bija pārāk jauna un pārsteidzoša. Latvija kā brīva, neatkarīga valsts! Tas jau ir sapnis, kura tiešamībai bail pat ticēt. Bailes ticēt tāpēc, ka atmostoties, pelēkā īstenība būtu pārāk mocoša un skarba.

— Jā, es arī kaut ko tamlīdzīgu dzirdēju, — iejaucās sarunā Pēteris Blaus. Latviešu inteliģencē vērojama šai virzienā klusa, bet nopietna kustība.

Ko Blaus teica, tam varēja ticēt. Viņa tēvs bija latviešu sabiedrībā pazīstams rakstnieks un dzejnieks un latviešu inteliģencē viņam bija plaša pazīšanās.

— Bet šī projekta realizēšana būs iespējama vienīgi sabiedroto uzvaras gadījumā, — zināja no savas puses piebilst Kārlis Pīrāgs.

— Rietumu frontē vāciem pašlaik sāk kļāties slikti, — pavēstīja Vilis Olavs. — Šis nedēļas sākumā esot galīgi sabrucis viņu izmisuma pilnais mēģinājums sagraut sabiedrotos milzu apjoma uzbrukumā un jau četras dienas pēc šī uzbrukuma

neveiksmes sabiedrotie paši uzsākuši vēl nedzirdēta apjoma plašu uzbrukumu, kas vācu armijai varot kļūt liktenīgs.

— Tas tiesa, — piebilda mūsu sarunas grupai klāt pienākušais Šabachs. — Man par šī uzbrukuma neveiksmi stāstīja kāds vācu kareivis, kurš jau vairākus mēnešus dzīvo mūsu mājā un tāpēc sarunās ir vaļsirdīgāks par citiem. Esot daudz tādu gadījumu, kad uz rietumu fronti pārvedamās daļās notiekot karavīru pašnāvības. „Tad jau labāk mirt uz vietas, neredzot šīs šausmas“, sakot šie nelaimīgie vācieši. Par neveiksmīgo uzbrukumu rietumu frontē manam vācu paziņam atrakstījās viņa brālis, kurš šais kaujās ievainots. Uzbrukumā pret sabiedrotiem raidītas kādas pārdesmit divīzijas, bet visas pūles sabiedrotos sadragāt bijušas veltas.

Šādas vēstis skolniekus stipri uztrauca, jo beidzot sāka pavidēt cerība uz ienīsto vācu okupācijas gala sākumu.

Bet kas būs pēc tam?

Mazais Veisītis, satvēris aiz svārku pogas mūžam omulīgo Dikmani, ņēmās viņu pratināt. Lieta tā, ka Dikmanis bija soms un Veisītis gribēja no viņa uzzināt kaut ko tuvāki par jauno Somijas brīvvalsti.

— Es jau tikpat daudz zinu par visu to lietu, kā jūs, — centās no Veisīša atkratīties Dikmanis. Bet Veisītis neatlaidās un tāpēc Dikmanis pastāstīja:

— Zinu tikai to, ka Somija un Vācija ir sabiedrotās un tāpēc somi ar vāciešiem tā neplēšas, kā mēs. Somu galvenais ienaidnieks ir krievs un par to nevienam šomam divu domu nav. Pret krievu uzņēmšanos somi noorganizējuši savu karaspēku, kurā esot skolnieku daļas.

— Žēl, ka neesmu soms. Tad varbūt es būtu kādas skolnieku rotas karavīrs, — nopūtās augumā mazais, bet dūšīgais Arvīds Pētersons.

— Jauki jau skanētu: Rīgas skolnieku rotas karavīrs Arvīds Pētersons, — smējās mans draugs Ādolfs Lietuvietis. — Labs nāk ar gaidīšanu. Pacieties, gan varbūt ar laiku arī kļūsi Rīgas skolnieku rotas karavīrs, — draudzīgi uzsita uz pleca Pētersonam Lietuvietis.

Šis Lietuvieša pareģojums piepildījās ātrāk, nekā to kāds cerēja.

Viss vasaras beigu cēliens pagāja, nenesot nekādas jaunas vēstis. Ziņojumi no frontes nāca miglaini un izplūduši.

Atnāca rudens. Tad, pēkšņi, kā zibens no skaidrām debesīm: Vācija piedāvājusi sabiedrotiem pamieru, bez aneksijām un kontribucijām rietumu frontē. Vienīgi austrumos vāci gribot palikt ieņemtajos apgabalos. Bet sabiedrotie klusēja.

Tad notikumi sekoja viens svarīgāks par otru. Bulgarija sakauta, Austrija kapitulejusi sabiedrotu priekšā, Vācija palikusi viena. Fronte šķobījās un juka no sabiedroto armiju sitieniem un, beidzot, pasaules kara milzu liesmās aprima ar pilnīgu Vācijas kapitulāciju un galīgu sabiedroto uzvaru.

Vienu nedēļu pēc pamiera noslēgšanas rietumu kara laukos, uz savu latviešu literatūras stundu Fricis Bārda ienāca ar priekā starojošu seju un arī mums neslēpa sava prieka iemeslu.

— Šodien mums ir vēsturiska diena. Šovakar pilsētas teātra telpās svinīgi proklamēs brīvu, no neviena neatkarīgu Latvijas valsti.

Ilgī un jūsmīgi Fr. Bārda tēloja mūsu jaunās valsts spīdošās nākotnes izredzes, sevišķi uzsvērot katra latvieša pienākumu pielikt visus spēkus savas valsts izveidošanā un nosargāšanā.

Mums, vecajiem izglītībniekiem, Latvijas sargu pienākumus bija jāuzņemās tieši jaunās valsts dzimšanas dienā.

Pēc stundām pie manis pienāca Kārlis Bindemanis un aizvilka mani sāņus, kādā klusākā koridora stūrī.

— Tu jau izskaties pēc īsta sazvērnieka, — es iesmējos, paskatoties drauga noslēpumainā sejā.

— Šoreiz tu atkal esi trāpijis naglai uz galvas, — pasmaidīja Bindemanis un turpināja: — visā nopietnībā! Vai tev mājās nav kāds ierocis?

Es no brīnumiem acis vien ieplētu.

— Ierocis? Nu labi. Manam brālīm mājās ir vesels arsenals. Piroksilina tūbas, Nobela dinamīts, Bekforda šņores. Atradīšies arī kāda Novicka rokas granata, kāda šautene, daži Nagana sistēmas revolveri ar dažiem dučiem patronu. Tev, kā draugam, šo noslēpumu varu izpaust. Ēriks šīs mantas savācis Zaķu muižas mežos, Nāves Salā un vecās Ķekavas pozīcijās un, kā kaislīgs ieroču kolekcionārs, ar šiem daiktiem pieblīvējis pilnus mājas pakšus. Kas tev būtu jāspridzina vai jāspers? Cerams, ka ne Darlenskaseņšeinu bankas velves!

— Nesmejies, lieta ļoti nopietna, — pārtrauca manu jovialo runas plūsmu Bindemanis un piebilda:

— Šoreiz pietiks ar vienu Nagana sistēmas revolveri un duci patronu. Atnāc vakarā pie pilsetas kanāla tilta, tepat starp mūsu skolu un pilsetas teatri. Tur mums būs jāstāv slepenā sardzē, kamēr teatra ēkā norisināsies svinīgais valsts proklamēšanas akts. Sardzē būs vairāki mūsu puisi. Parole — Rīgas skolnieku rota.

— Tā tad jau tik tālu? — es gandrīz aizrijos no liksmā uztraukuma.

— Jā, tik tālu tomēr esam nokļuvuši, — ne mazāk liksmi atbildēja Bindemanis un pastāstīja, kā viss norisinājies.

Viņam esot pazišanās apvienotā nacionālo karavīru savienībā, kur spriests par bruņotu spēku organizēšanu jaundibināmās valsts aizsardzībai. Nolemts šim nolūkam organizēt vispirms Rīgā nokļuvušos bijušos latviešu virsniekus, tad studentus un beidzot vecāko klasu vidusskolniekus. Pastāvēt nodoms, no katras grupas organizēt vismaz vienu rotu, kas būtu sākums jaunās Latvijas armijai. Tā tad, pirmās Latvijas armijas vienības būšot virsnieku rota, studentu rota un skolnieku rota. Mēs ietilpšot pēdējā, ko nosauks par Rīgas skolnieku rotu.

Pagaidam šis lēmums esot zinams vienīgi nedaudzajiem, apvienotā nacionālo karavīru savienībā ietilpstošiem ļaudīm, un viņš esot viens no tiem, kuram šis noslēpums uzticēts ar uzdevumu savervēt pirmos Rīgas skolnieku rotas brīvprātīgos slepena sardzes pulciņa noorganizēšanai.

— Par tevi es nešaubos, ka šai pasākumā piedalīsies, — nobeidza savu vēstījumu Bindemanis. — Tā tad, uz redzi, līdz vakaram. Neaizmirsti paņemt līdzī savu Naganu, lai gan maz ticams, ka viņu nāksies lietot. Bet drošs paliek drošs.

Noteiktā laikā es biju pie kanāla tilta. Bindemanis bija jau priekšā un sarunājās ar dažiem, man svešiem jaunekļiem. Piegājis tuvāki, pazinu dažus mūsu skolas vecāko klasu audzēkņus.

— Labi, ka atnāci, — sirsnīgi kratot man roku, mani apsveica Bindemanis.

— Vai tas tev ir līdzī? — viņš nozīmīgi jautāja. Pasitu ar plaukstu pie mēteļa, zem kura, pie skolnieku jostas, biju piestiprinājis savu Naganu

— Tad jau viss ir kārtībā. Mēs abi ieņemsim posteni pie Ķeizara dārza tiltiņa. Šeit, uz galvenā tilta, abos kanala apstādījumu stūros posteņi jau norīkoti, — paskaidroja mans draugs.

Pametu acis uz pilsētas teatra ēku. Tā bija spilgti apgaismota. Vīrs ieejas plīvoja divi lieli sarkan-balt-sarkani karogi. Mūsu jaunās valsts karogi! Pēc daudziem gažu simtiem tie atkal droši un atklāti plīvoja Latvijas zemē, kura šinīs stundās kļuš par valsti, pilntiesīgu, suverenu valsti, kā dzīvs un jauns loceklis pārējo brīvo Eiropas valstu vidū.

Pie teatra ēkas, gan kājām, gan ormaņos, piebrauca svinīgā akta dalībnieki. Pārsvarā bija kājnieki. Jaunā valsts nebija bagāta. Mūsu dzimtenes bagātības bija vēl svešu ļaužu rokās, bet toties jaunās valsts atslēgas glabātājiem bija sajūsmu kvēles pilnas sirdis un bezgali liela ticība jaunās valsts spīdošai nākotnei. Šī kvēlā ticība bija vairāk vērts, nekā visas pasaules zelts.

Pāri Rīgai, kas tagad kļuš par Latvijas galvaspilsētu, bija nolaidies drūms, pelēks, vēlā rudens vakars. Debesis bija drūmu, svinpelēku mākoņu segtas. Apkārtējie nami grima tumsā un pilsētas kanala apstādījumu kājceliņš, pa kuru devāmies uz savu novērošanas vietu, bija dubļains un samircis.

Bet man visa apkārtnē šķita spilgtas gaismas pielijusi un pirmās brīvās Latvijas karaspēka kareivja dienesta ceļš sēts brīnīšķām ziedoņaveltēm.

Kādu brīdi gājām ar Bindemani klusēdami, nogrimuši katrs savās domās. Tad dalījos ar draugu savā jutoņā.

Bindemaņa balss bija klusa, vieglu trīsu vibrējuma caurausta:

— Es jūtos kā baznīcā. Bezgali lielā, krās-

ņā baznīcā. Tās griesti un sienas saplūst vienā telpā pasaules bezgalībā. Brīnišķu liturģiju Latvijas mūžībai notur mūsu senči un senču senči, kuri caur šo rudens miglu, kā pa teiksmainu tiltu, atceļojuši no sirmās senatnes svēta tagadējo un nākošās brīvās Latvijas paaudzes. Svēta varonīdarbiem, upuriem, lai Latvija kļūtu svēta un mūžīga.

Kā atbilde šiem vārdiem, no Latvijas valsts šūpuļa ēkas atskanēja mūsu tautas lūgšana, kura pirmoreiz plūda kā Latvijas valsts himna: „Dievs, svētī Latviju.“

Mēs atsedzām savas galvas un klusinātā balsi dziedājam himnu līdzī svinigā akta dalībniekiem.

Tad Bindemanis mani apkampa. Latvijas valsts bija dzimusi.

— Mūsu pirmais Latvijas armijas karavīru uzdevums ir ļoti vienkāršs, — paziņoja mans līdzgaitnieki, — mēs nevaram vēl pilnīgi uzticēties vācu karavīriem, kuru vadība, vietējo vācu ietekmēta, raugas ļoti neuzticīgi uz jauno valsti. Lai gan nekādi traucējumi nav paredzēti, tomēr ziņama uzmanība nav lieka. Teatra ēkā sardzē stāv apvienotās nacionālo karavīru savienības ļaudis. Mums jānovēro apkārtni. Tikko mēs manam kaut ko aizdomīgu, mums nekavējot jānododas uz teatra ēku un par novēroto jāziņo savienības ļaudīm.

Kā atbalss Bindemaņa vārdiem, no sānu kājceļiņa iznira trīs stāvi.

— Parole? — atskanēja klusa, bet cieta balss.

— Rīgas skolnieku rota, — tikpat klusi un noteikti atsaucās Bindemanis.

— Viss kārtībā, kapitana kungs, — raportēja viens no atnākušajiem.

— Vai nav kādi notikumi?

— Viss mierīgi, — atbildēja.

galvas. Es dzirdēju dažus lauciniekus, kuri iebraukuši Rīgā uz svinīgo aktu, runājam, ka viņi jau sen pazīstot mūsu pirmās valdības ministru prezidentu Kārli Ulmani. Tas esot vīrs īstā vietā. Vīrs, kuram varot uzticēt jaunās republikas likteņus viskritiskākajos brīžos. Kārlis Ulmanis esot īsts latvietis, apveltīts ar īstu latvisku sirdskaidrību un spilgtu prātu, kurš turēs svētu viņam Tautas Padomē dāvāto uzticību. Un ja, līdztekus Tautas Padomes uzticībai, Kārlis Ulmanis iegūs arī visas tautas nedalītu uzticību, tad jaunā Latvijas republika ir droša par savas taisnās lietas uzvaru, lai kādi pekles spēki tai pretīm arī stātos.

Pamazām bijām atkal atguvuši savu možo garastāvokli un jūsmu. Svinīgo aktu neviens nedomāja traucēt, bet tomēr mēs bijām lepni uz savu slepeno sardzes dienestu. Mēs taču bijām kļuvuši jaundzimušās Latvijas šūpuļa sargi!

Bija jau vēla vakara stunda, kad pie mums pienāca sardzes vadība un, apsveikusi ar sekmīgu pirmā dienesta pienākumu izpildīšanu, mūs no ieņemtā sardzes posteņa atbrīvoja.

Nākošā diena skolā sākās ar svinīgu aktu lielajā skolas aktu zālē. Skolas direktors Kundziņš, jūsmu pārpilnā runā, tēloja mūsu valsts tapšanas momentus, valsts proklamešanas svinības un pievilcīgās krāsās zīmēja laimīgas valsts nākotnes ainas. Kā tālas cilvēcības sapņu ideāls, mirgoja ministru prezidenta Kārļa Ulmaņa pamatdeklarācijas citejums: „Latvijā nebūs ne apspiesto, ne apspiedēju. Latvija būs taisnības valsts!”

Nekad vēl „Dievs, svētī Latviju“, šis latviešu svētās skaņas, nebija plūdušas tik brīvi, tik pacilāti, ka šo svinīgo skolas aktu noslēdzot.

Tad skolā ieradās daži karavīru formās tērpti ļaudis. Viens bija latviešu strēlnieku virsnieka,

kapitana, formā. Viņu pazīnu. Tas bija vakardienas sardzes apgaitas priekšnieks.

Virsnieki paziņoja to, ko es jau zināju. Tagad pilnīgi atklāti tiek dibināta Rīgas skolnieku rota. Skolnieki, kuri vēlētos brīvprātīgi iestāties šai jaundibināmā Latvijas armijas vienībā, varot ierasties šovakar skolā. Skolnieku rotas karavīriem būšot jāizpilda sardzes dienests pilsētā un būšot jāpilda īpaši, uzticību pelnoši, uzdevumi. Rīgas skolnieku rotai telpas jau sagādātas Rīgas Jēkaba kazarmēs, kas atrodas pilsētas centrā, iepretim Basteja kalnam.

Izglītībnieki bija kā spārnos un bija nomaņams, ka neviens no vecāko klasu skolniekiem neatteiksies no iestāšanās savā rotā.

Toreiz braucām no skolas mājās vesela grupa jāņvārtiešu. Tur biju es, mans brālis Eriks, brāļi Alfrēds un Pauls Oltes un lielais Arvīds Pētersons, kuru par „lielo“ sauca atšķirībai no „mazā“ Arvīda Pētersonā.

— Vai tu vakarā būsi, — jautāja Arvīdam Pētersonam Alfrēds Olte.

— Katrā ziņā, — atbildēja Pētersons tādā tonī, it kā nemaz nevarētu būt runa par neierašanos uz rotas dibināšanu.

Pie pašiem Jāņvārtiem, satikām bijušo izglītībnieku Vili Cabi un Erika draugu Artūru Briņķi. Eriks nekavējoši viņus informēja par skolnieku rotas dibināšanu un abi apsoliņās ierasties. Tādā kārtā jāņvārtiešu grupā Rīgas skolnieku rotā pieauga pietiekoši liela, lai gan Jāņvārtu rajons, plašajā Rīgas apjomā, ieņēma niecīgu platību.

Kad vakarā sapulcējāmies pie skolas, tad izrādījās, ka, bez izglītībniekiem, rotā iestājās, lai gan mazākā skaitā, latviešu skolnieki arī no ci-

tām Rīgas vidusskolām. Jau pašā sākumā rotā saplūda tuvu pie 120 skolnieku.

To vidū, bez jau minētiem jānvārtiešiem, vēl ieraudzīju Jāni Erdmani, Arvīdu Zemīti un Mārtiņsonu, kā arī bijušo jānvārtieti Kārli Pīrāgu. Neskaitot jānvārtiešus, redzēju daudzus skolas biedrus no Rīgas pilsētas realskolas laikiem, kā arī senos izglītībniekus. Tur bija Pēteris Blaus, viņa brālis Jānis Blaus, Vilis Olavs, Gvido Grambergs, Brēdermanis, visi trīs brāļi Pētersoni, Emīls Grapmanis un daudzi citi, seni, mīļi draugi.

Rotas komandiera pienākumus bija uzņēmis vecs latviešu strēlnieku virsnieks, kapteinis Bērziņš. Komandieris rotu sagrupēja pēc augumiem un tad atskanēja pirmā komanda: „Soļos, marš!”

Rīgas skolnieku rōta devās savā pirmā ierindas gājienā.

— Nu, zēni, kādu dziesmu!

Liela dziesmu mīlotājs no mūsu klases Viktors Stots, iesāka „Div’ dūjiņas...”

Gājēji izbrīnā apstājās un nesaprašanā noraudzījās uz ierindā sakārtoto skolnieku gājienu, kur priekšgalā soļoja virsnieks, Rīgā tik ilgi neredzētā Krievijas cara armijas virsnieka tērpā.

Braši dziedātā latvju tautas kara daiņa vienam, otram ielas gājējam tikai aptuveni lika nojaust, ka garām soļo nevis nejaušs skolnieku pulciņš, bet jaunā Latvijas karaspēka vienība. Mums nebija vēl ne ieroču, ne kādu vismazāko karavīru nozīmju.

Pirmais rotas pārgājiens nebija garš. Drīzi sāsniedzām Jēkaba kazarmes.

— Rota, stāt! — atskanēja rotas komandiera komanda.

Rota nostājās kā viens vīrs pareizā ierindas kārtībā.

— Pa diviem stāt! Viens, divi, trīs!

Nevainojami.

— Labo plecu uz priekšu, soļos marš! — un rota, pareizā militārā solī, iesoļoja pa šauriem vārtiņiem Jēkaba kazarmju pagalmā.

— Vislielākā atzinība jūsu vingrošanas skolotājam Julijam Arājam un jūsu soļošanas mākslai, — uzslavēja mūs rotas komandieris, kad bija mūs sapulcējis puslokā ap sevi.

— Mēs karavīru ierindas mācību iesākām jau pirms viena mēneša, — izskaidroja mūsu soļošanas mākslas noslēpumu Pēteris Blaus.

— Ja jūs prastu tik pat labi rīkoties ar šautenēm, kā soļot, tad tagadējos apstākļos, tas būtu pilnīgi pietiekoši, lai bez iepriekšējas apmācības, rota varētu ķerties pie savu tiešo pienākumu pildīšanas. Vai kāds no jums prot apieties ar šauteni, vai citiem ieročiem?

Skolnieku vidū nebija tādu, kas jau nebūtu iepazinušies un šāvuši ar dažādu sistemu kara šautenēm. Trīs kara gadi frontes tuvumā bija devuši visiem iespēju iepazīties nevien ar vienkāršiem kara ieročiem, bet arī ar spridzināmiem un pat sarežģītiem automatiskiem ieročiem: mašīnu flintēm un pat ložmetējiem. Es nemaz nebrīnējos, ka labākais lietpratējs ieroču lietošanas mākslā izrādījās mans brālis Eriks. Sevišķi labi viņš prata attēlot dažādu sistemu mētamo un pat fugasveidīgo rokas granatu lietošanas paņēmienus un šo granatu eksplozijas īpatnības.

— Kur jūs visu to iemācījaties? — brinījās rotas komandieris.

— Esmu Nāves Salā ierīkojis veselu poligону, kur izmēģinu šo ieroču darbību, — atbildēja Eriks un, uz kapteiņa Bērziņa jautājumu, vai Nāves Salā, vai tās tuvumā nav neviena vācieša, kas viņa „praksi“ var traucēt, brālis atbildēja:

— Ja pamanu tuvojamies vācu patruļu, tad

steigšus paslēpjos kādā no daudzajām satiksmes ejām, kas dzīli apakšzemē, liču loču krusto gan bijušos krievu, gan vācu ierakumus. Tur tikpat labi var paslēpties zaķis, kā arī cilvēks.

Brāļa paskaidrojums man izsauca atmiņā kādu baigu piedzīvojumu tāi pašā Nāves Salā.

Kādā karstā vasaras dienā kopā ar brāli ieradās viņa slavenā „poligonā“, Nāves salā. Bijām sameklējuši kādu labi uzglabājušos Novicka sistēmas rokas granatu ar visu degli. Parasti šīs granatas strēlnieki lietoja ienaidnieka drāšu aizžogojumu spridzināšanai, jo šo granatu graušanas spējas ir neparasti spēcīgas. Šīs granatas ir lielas un smagas, kā veseri. Ierīkojos kādā granatas izrautā bedrē un, pārliecies pār tās malu, gribēju novērot izdevīgāku granatas mešanas vietu. Pēkšņi ieraudzīju gar vācu dzeloņdrāšu žoga malu cilpojam zaķi. Manī pamodās mednieka instinkts. Atspēru degļa patronu un laidu granatu zaķa virzienā. No piedzīvojumiem zināju, ka sprādziens būs briesmīgs. Tāpēc abi ar brāli pieplakām savas paslēptuves, granatas bedres dibenā, lai plīstošās rokas granatas šķembas mūs neķertu. Tikko bijām nogulušies, kad atskanēja apdullinošs sprādziens. Šķita, ka pāri mums drāžas īsts viesulis. Uz mūsu galvām bira zemes pikas, eksplozijā smalkās druskās sašķīda dzeloņdrāšu un mietu atliekas. Rokas granata, sava smaguma dēļ, bija kritusi un eksplodējusi tieši blakus mūsu slēptuvei. No gružiem izrāpušies un izpurinājušies, un pirmo apjukumu pārvarējuši, izkūlāmies no savas slēptuves laukā un tūlīt steidzāmies uz eksplozijas vietu. Drāšu žogam bija izrauts liels robs. No zaķa, protams, ne vēsts. Pēkšņi jutu, ka mani kāds krampjaini satvēris aiz kājām. Sākumā domāju, ka mani, jokus dzīdams, satvēris brālis. Bet tad ieraudzīju, ka brālis apstājies iesā-

pus no manis dažu soļu attālumā un raugās uz mani mēmā izbrīnā. Tanī pat mirklī pametu skatienu uz savām kājām un, no pēkšņa satraukuma, nobālu. Manas kājas krampjaini žņaudza cilvēka skeleta rokas!

Centos no šiem nāves žņaugiem atsvabināties, bet velti! Mironis mani bija apkampis tik cieši, kā spilēm.

Mani sāka kratīt auksti baiļu drebuļi, kad tīri instinktīvi pacēlu savu kāju un tikai tagad jutu, ka nāves knaibļa spiediens atslābst un skeleta rokas pamazām atraisījās no manām kājām.

Pārvarējuši pirmās izbailes, sākām kopēji ar brālī noskaidrot dīvaino gadījumu.

Rokas granātas sprādziens bija sagrāvis drāšu žoga starpu, kurā cīņu laikā iekļuvis un gājis bojā kāds karavīrs. Laika maiņās, kritušā apģērbs un ķermenis galīgi satrudējies, bet skelets apaudzis ar zāli un velēnām. Sprādziena izārdītais „kaps“ skeletu atsedzis un, ejot tam pāri, biju uzkāpis abiem skeleta pleca kauliem, kuri kā kainbļu žokļi aizvērušies un, mūža mierā dusošā karavīra roku kauli, līdzīgi knaibļu zariem, saspieduši manas kājas. Tikai tad, kad savas kājas no skeleta pleca kauliem biju noņēmis, mirona rokas kauli atkrita atpakaļ.

Mūsu pūles, noskaidrot kritušā piederību pie krievu vai vācu armijas, bija veltas. Turpāt, Nāves Salā, sameklējām sarūsējušas kareivju lāpstīņas, ar kurām izrakām kaut to līdzīgu seklam kapam, kur guldijām mūsu nerātnības upuri — sen kritušā karavīra skeletu.

Krusta pagatavošanai mums nebija ne materiala, ne darba rīku. Tāpēc uz skeleta kapa uzlikām kara laika piemiņas zīmi: iespraudām ar stobru uz leju kādā blindažā atrastu šauteni.

Vispāri, šautenes un citus kara ieročus Rīgā

un tās tuvākā apkārtne nebija grūti sameklēt. Sevišķi pēc krievu armijas steidzīgās atkāpšanās, pamestie kara ieroči mētājās visos Rīgas apkārtnes grāvjos un ceļmalās. Lieli ieroču krājumi bija pamesti dažādās noliktavās pašā pilsētā. Rīgas puikas, to vidū netrūka arī skolnieku, daļu šo mantu pievāca un noglabāja tik rūpīgi, ka tos nevarēja sameklēt neviens vācu žandarms.

Šādā ceļā pie apslēptu ieroču krājumiem bija tikusi arī daļa no izglītībasniekiem. Tāpēc, kad rotas komandiers noraižējies paziņoja, ka pašlaik grūtāki būs iegūt šautenes, daudzi jaunās skolnieku rotas karavīri paziņoja, ka varot apbruņoties pašu ieročiem.

— Labi, — paziņoja kapitans Bērziņš, — ja kādam no jums būtu mājās noslēptas šautenes un patronas, tad rītvakar ierodieties kazarmēs apbruņojušies ar šiem ieročiem. Gadījumā, ja kādu aizturētu vāci vai pat mūsu pašu karavīru patrolas, tad variet atsaukties uz Rīgas skolnieku rotu un mani. Visā drīzumā jums izdos mūsu apsardzības ministra Zālīša parakstītās ieroču turēšanas un nēsāšanas atļaujas — apliecības, par piederību pie Rīgas skolnieku rotas.

Tad nekādi starpgadījumi vairs nevarēs izcelties, lai gan jau tagad ir gādāts, lai jums ieroču nēsāšanai neliktu priekšā nekādus šķēršļus.

Rītu redzēsim, cik ieroču varēsiet pagādāt paši un ja vēl būs ieroču trūkums, tad man ir padomā vieta, kur mēs rotas apbruņojumu varēsim papildināt vēl ar dažām desmit šauteņu.

Cik man zinams, tad šī gada mācības pirmo pusgadu vidusskolās noslēgs ātrāki, nekā parasts. Tad varēsim pilnīgi nodoties saviem tagadējiem karavīru pienākumiem. Līdz tam laikam, kamēr skolas mācības vēl turpināsies, katru vakaru sa-

apulcēsīmies šeit, Jēkaba kazarmēs, jo no šejienes būs izejas punkts mūsu darbības apjoma izvēršanai pa visu Rīgu.

Darba mums netrūks. Uz Sabiedroto rīkojumu, jauno Baltijas valstu robežu apsardzība no varbūtējas lielinieku uzbrūkšanās uzdotā vācu okupācijas karaspēkam. Nupat saņemtās ziņas liecina, ka vācu okupācijas karaspēka vienības šo rīkojumu nepildot un pamazām atkāpjoties, atstājot atsegtas mūsu robežas ar Krieviju. Vāci mūsu zemi atstājot un dodoties mājās uz savu dzimteni. Vāciem it kā uz pēdām sekojot krievi.

Jūs paši būsiet ievērojuši, ka arī Rīgā, uz vācu kareivju palīdzību daudz nevar paļauties. Mums pašiem būs jāuzņemās kārtības un miera uzturēšanas uzdevumi Rīgā. Bez tam mums jāuzņemam pienācīgi apsargāt jaunās valdības iestādes — ministrijas un svarīgākās mantu un produktu noliktavas.

Tā kā Rīgas skolnieku rotas uzdevumos, galvenā kārtā, ietilpst Rīgas garnizona dienests un vispārī iekšējā apsardzība, tad, vispirms, mums būs jāuzņemam iekšlietu ministrijas un tai padoto iestāžu apsardzība.

Iekšlietu ministrija atradīsies lielajā sešstāvu namā, Aleksandra ielas kreisajā pusē, no iekšpilsētas skaitot, Stabu ielas stūrī. Šīs ēkas apsardzība mums būs jāsāk jau šovakar.

Izmeklējis dažus jaunās skolnieku rotas kareivjus šim uzdevumam, kapitans Bērziņš pārējos atlauda mājās, piekodinādams nākošās dienas vakarā parastā laikā visiem skolnieku rotas karavīriem atkal sapulcēties Jēkaba kazarmēs.

Nākošās dienas vakarā Jēkaba kazarmēs ieradās vairāki desmiti skolnieku apbruņojušies pašu šautenēm.

Es ierados ar vācu šauteni, kuru mans brā-

lis Edgars bija atvedis no kara lauka kā trofeju pēc Ziemassvētku kaujām. Mans brālis Ēriks bija paņēmis līdzīgu japāņu sistēmas karābini, ko viņš, pēc krievu karaspēka atkāpšanās no Rīgas, bija atradis Kužņecova fabrikas tukšajās ēkās ierīkotā krievu arsenālā.

Vispāri, saņemto šauteņu kalibri un sistēmas bija ļoti dažādas. Vienam bija līdzīgi pat vecā krievu berdanka, ar vienu vienīgu stobrā ielādējamu patronu. Šādas šautenes krievi lietoja pagājušā gadsimta sīkstākajās karos ar turkiem. Ierocī trūkuma dēļ, krievi ar šādiem veciem muzeja ierocīem bija apbruņojuši dažas savas armijas zemes sargu daļas.

Dažiem skolniekiem bija krievu „vintenes“, bet vācu patronas, un otrādi: vācu šautenes un krievu patronas. Tāpēc turpat, kazarmju pagalmā, notika dzīva patronu apmaiņa, kamēr katrs bija ieguvis tādas sistēmas patronas, kāda katram bija šautene.

Tomēr liela puse skolnieku vēl bija neapbruņota.

Rotas komandieris, apskatījis savas jaunās karaspēka daļas apbruņojumu, pasmaidīja un neteica ne vārda.

Skolnieki, pulciņos sastājušies, staigāja bez mērķa pa Jēkaba kazarmju telpām, kuras bija drūmas un aukstas. Telpas bija pieblīvētas skolas soliem, no kam rotas karavīri sprieda, ka dienā šeit, laikam, mitinājās kāda skola. Tāpēc mēs tur jutāmies kā savās mājās.

Vēlā rudens vakara krēsla palika arvienu biezāka un drīzi sabiezēja tik blīva, ka pāri pilsetai izplētās tumšs vakars, tik tumšs, kā melna nakts.

— Rota, stāt! — atskanēja rotas komandiera pavēle, kad bija jau galīgi satumsis.

Tumsā rota sastājās pēc iepriekšējās dienas sakārtojuma.

— Rota, vienā rindā stāt! — atskanēja jauna komanda.

Plašajā pagalmā rota izvērtās vienrindas līnijā.

Tad rotas komandieris šautenēm apbruņotos skolniekus sakārtoja atsevišķā grupā un, to nostādījis rotas priekšgalā, izveda savu karaspēka daļu pilsētas ielās.

Ceļa mērķis mums nebija zinams, bet rotas komandiera rūpju pilnā seja liecināja par kādu sevišķu, varbūt pat bīstamu, uzdevumu.

Gar pilsētas kanala apstādījumiem nonācām līdz pilsētas teatra ēkai, kur apstājamies.

No Daugavas puses pūta skarbs vējš, kura brāzieni brīžiem pārvērtās vētras auros. Āsais vējš izlauzās cauri mūsu nodilušajiem skolnieku mēteļiem un sāka stindzināt mūsu locekļus. Lai sasildītos, daži skolnieki sāka savstarpēji grūstīties.

— Klusāk, zēni! — apsauca trokšņotājus komandieris. — Mums visā gājienā šoreiz jāizturās sevišķi klusi un uzmanīgi. Iespējams, ka mums būs jānoiet līdz kādai vietai, kur visiem būs jārikojās tik klusi, kā pelēm.

Kapitana vārdi darija savu iespaidu. Ap mums viss palika klusu. Vienīgi vētras brāzienu šalkas un no kokiem lūztošo sauso zaru brikšņi traucēja vispārējo klusumu. Puiši neuzdrošinājās pat stiprāk elpot, cik visi bija ietekmēti no noslēpumainiem kapitana vārdiem.

Bija pagājušas dažas desmitas minūtes, kad pie rotas pienāca divi Rīgas politehniskā instituta studentu formās tērpušies cilvēki un prasīja pēc komandiera. Mēs nopratām, ka abi pienākušie ir jaunformētās studentu rotas, vai kā

toreiz tos pašā sākumā dēvēja — inženieru rotas karavīri. Abi inženieru rotas karavīri, kopā ar kapitanu Bērziņu, pagāja sāpus un brīdi par kaut ko apspriedās. Tad inženieri aizgāja Aleksandra ielas virzienā, bet mūsu rotas komandieris deva pavēli rotai sakārtoties gājienam.

— Neaizmirstiet, ka jums jāizturas klusi, — pamācīja mūs kapitans un nokomandēja: — Kreiso plecu uz priekšu, soļos, marš!

Rota ievirzījās Nikolaja ielā un garām mūsu skolas ēkai sāka soļot ārpilsētas virzienā.

Pie kādas, no mazajām ieliņām, kas no Nikolaja ielas veda uz Ganību dambja plašajām plāvām, kapitans Bērziņš deva priekšējiem čukstot pavēli apstāties. Pavēli čukstot atkārtoja pa visu rotas ierindu, un mēs, mazliet sajukušā ierindā, apstājāmies.

Rotas komandieris atdalīja no apbruņotās daļas četrus cilvēkus un ierādīja tiem novērošanas posteni Nikolaja ielas un mazās ieliņas stūrī, iečukstot tiem ausīs paroles vārdus.

Rota pazuda mazajā ieliņā, gar kuras abām malām drīzi sāka plesties miglā tītās plavas. Kādu gabaliņu pagājuši, ieraudzījām iesāņus vientuļa nama konturas.

— Pirmai, apbruņotai grupai izvērsties ķēdē un priekšā redzamo namu aplenkt, — klusu komandēja rotas komandieris.

Mēs, šautenēm apbruņotie skolnieki, steidzām pavēli izpildīt un drīzi vien māja bija mūsu apbruņotās grupas ielenkta. Tad ar pārējo, neapbruņoto rotas daļu, ieradās komandieris un atvēra kādus neaizslēgtus vārtiņus, pa kuriem, ar visiem rotas pušiem, pazuda tumšā pagalmā. Bijā noprostams, ka te jau kāds iepriekš bija sagatavojis skolniekiem ceļu. Man nejauši prātā iešāvās abi inženieri.

Pagāja daži nemiera pilni mirkli, pilni baigas jausmas un zemapziņā izaugušu instinktiu bailu nojautas. Namā bija un palika viss tumšs un kluss.

Šādā neziņā pagāja dažas minūtes, kad nama tumšajos logus sāka apmirdzēt trīcošu uguntiņu spokainā gaisma. Šai trūcīgā apgaismojumā bija saredzamas mūsu skolnieku ēnas. Drīzi viņi viens pēc otra parādījās nama vārtos, apkrāvušies šautenēm un stiepjot pilnas patronu kastes.

Tagad mēs sapratām. Rīgas skolnieku rota bija šeit ieradusies pēc apbruņojuma. Un sekmīgi.

No Nikolaja ielas posteņa ieradās kāds no sardzes un meklēja rotas komandieri. Kapitans Bērziņš drīzi vien parādījās nama vārtos.

— Kapitana kungs! Ieradušies divi inženieru rotas karavīri un gaida jūsu rīkojumu, — ziņoja Nikolaja ielas posteņa sargs.

— Lai brauc šurp, — skaļā, priecīgā balsī paziņoja mūsu rotas komandieris.

Drīzi ieradās abi inženieri ar vairākiem pajūgiem.

Iznestās šautenes un municijas kastes sakrāvām pajūgos un liksmi sākam soļot atpakaļceļā.

— Zēni, kādu dziesmu! Bet jautru!!

No rotas vidus atskanēja kāda tenora skaļš, pārgalvīgi jautras dziesmas iedziedājums:

„Tie skaistie rubuļi, tie valda pasauli,

Tie valda, valda, valda visu pasauli!“

Šīs dziesmas refrenu uztvēra korī visa rota:

„Tie skaistie rubuļi, tie valda pasauli,

Tie valda, valda, valda visu pasauli!“

Tenors, panākumu iejūsmots, turpināja:

„Ja gribi precēties, tad labi apskaties,

Vai brūte bagāta, vai grasis kabatā.“

Refrenu par skaistiem rubuļiem atkal uztvē-

ra visa rota un katrā dziesmas pantā izskanēja tik strauja prieka jūsma, ka rotas komandierim sajūsminātos zēnus bija žēli vest atpakaļ uz kazarmēm pa kluso Nikolaja ielu.

Rota novirzījās uz apgaismoto un ielas gājēju pārpildīto Aleksandra ielu.

Jautras dziesmas, priekā starojošas sejas un, it kā pirmajā uzvaras leņķumā, augsti paceltās skolnieku galvas, bija radījušas sajūsmu, kas elektrizēja pat vienaldzīgos ielas gājējus.

Šur tur no ietves pavīdēja kādas meičas sveicienam celts balts mutautiņš, pacēlās viena otra pilsoņa cepure.

Mēs atgriezāmies no sekmīgajām ieroču medībām, kā triumfatori.

Ar iegūtiem ieročiem pietika visas rotas apbruņojumam vienveidīgiem ieročiem — japāņu sistēmas šautenēm, kuras mums, skolniekiem, bija ļoti parocīgas, jo tās, samērā ar eiropiešu karaspēku šauteņu sistēmām, bija mazas un vieglas.

Mēs jau sākam līdzināties istiem karavīriem.

Formas tērpu trūkumu mēs sevišķi nejutām. Mums bija pašu skolnieku formas. Realistu melnie un ģimnazistu gaišpelēkie mēteļi ārēji gan radīja mazu nesaskaņu, bet iekšēji mēs bijām viena saime — vienoti skolnieki.

Vienoti plašam darba laukam, vienoti lielumam, skaistam mērķim un idejai — brīvai, neatkarīgai, mūžīgai Latvijai un mums visiem mīlās Rīgas sargāšanai.

Mēs bijām lepmi uz savu pilsētu — Rīgu.

Mēs bijām lepmi uz savu rotu — Rīgas skolnieku rotu.

Jēdziens par Latviju un Rīgu mums toreiz sakrita vienā jēdzienā, tāpat kā rota — karavīru vienība ar zāļu vainaga rotu, ko latvietis Jāņu naktī sev galvā liek.

Brīžiem mēs bijām jautri, skolnieciski nebēdīgi, varbūt, pat skolnieciski pargālvīgi, bet brīžiem mēs kvēlojam tik spilgtos sajūsmas ugunos, ka mūsu uguns kvēlē raugoties, būtu jāiesilst visaukstākam un vienaldzīgākam cilvēkam.

Bet šo auksto un vienaldzīgo bija daudz, pat ļoti daudz!

Pulcējoties vakaros Jēkaba kazarmēs, kur, sadalīti mazos pulciņos, izklīdām pa visu pilsētu gan patruļās, gan posteņos, pāris nedēļas nebijām soļojuši kopējā ierindā. Patruļu gājieni un posteņi pie jaunajam valsts iestādēm aizņēma visu, no skolas mācībām brīvo, laiku. Dažreiz nepietika arī ar šo laiku un arvienu klātnākošiem jauniešiem uzdevumiem Rīgas skolnieku rotas karaviēriem bieži vajadzēja ziedot pat skolas mācības laiku.

Agrāki nekā parasts, dažas nedēļas pirms Ziemassvētkiem, Rīgas vidusskolās sākās Ziemassvētku brīvlaiks. Šo dienu rota atzīmēja ar kopēju ierindas gājieni pa pilsētas ielām.

Rudens dubļi bija pazuduši. Mitrie, stindziņošie vēji bija stājušies. Pilsētas ielas, laukumus, apstādījumus un namus sedza pirmā sniega žilbinoši baltais paklājs. Ormaņi, izbraukuši pirmajā sniega ceļā ragavām, visu Rīgu piebārstīja līksmām, sidrabaini šķindošām zvārguļu skaņām. Šīs skaņas cēlās pāri namiem un baznīcu torņiem un krita atpakaļ pilsētā, kausēta sidraba bārkstīm līdziņām sniega pārslām.

Līdzī zvārguļa skaņām skanēja rotas dziesma par žēlabās mirstošu tautas dēlu, ja meitu māte viņam nedos meitiņu, „kas to zīdu šķetināj.“ Cauri dzīvības pilnajai Kaļķu ielai rota izgāja Daugavmalā. Upes vidū peldēja iepriekšējās nakts salā radušies ledus vižņi, caur kuriem brikšķēdami

un brakšķēdami lauzās velkoņi un vietējās satiksmes pasažieru tvaikoniši.

Pretīm Rīgas pils vecajiem mūriem, kā Daugavā iebrīduši milži, stāvēja krastā pieslieti Sabiedroto karakuģi. Kopējo seno ciņu Sabiedrotie bija atkal angļi un franči! Viņi mūs neatstās vācu patvaļai un būs palīdzīgi arī lielinieku uzņēmīnās atvairīšanai, ja vien paši latvieši kļūtu dzīvāki un atsaucīgāki. Bet ilgie kara gadi, nebeidzamās jukas, arī biežās varas maiņas, vismaz ridzīniekus bija pārvērtuši visa notiekošā vienaldzīgos vērotājos.

Daugavmalas tirgus burzmā šo vienaldzīgo bija liels pārsvars. Netrūka arī neticīgo un pat vairāk vai mazāk atklāti naidīgo. Tie bija atklātie vai slepenie lielinieku piekritēji, kuri skolnieku rotu un vispāri visus jaunās valsts piekritējus un atbalstītājus uzskatīja par saviem ienaidniekiem. Tikai reti pavidēja pret skolniekiem vērstu draudzīgu mājiens.

Kāda resna sviesta tirgotāja, šaubīgi galvu kratīdama, skaļi nopūtās:

— Vai zoniņi! Ko jūs ar savām flintītēm padarīsiet lielajai krievu armijai, kas nāk uz Rīgu ar simtiem lielgabalu un tūkstošiem ložmetēju?

Tiesām, šādas baumas pa Rīgu klīda. Mēs tām nepiegriezām nekādu vērību. Lai jau tirgus sievas plāpā. Tas piederas viņu amatam.

Kāda tieva, izdēdējusi reņģu sieva, sirdīgi kaukādama degunu, šņāca:

— Piena puikas!

Uz visu ātri reaģēt pieradušais Grapmanis, sataisījis viltīgi-smīnošu seju un pārļaidis skatienu sev blakus soļojošiem skolniekiem, iesāka savā skaņā balsī kādu pārgalvīgi drastīgu, piparotu strēlnieku dziesmu. Šo dziesmu uztvēra visa ro-

ta, acumirkli iemantojot visu tirgus sievu simpatijas.

— Braši zēni!

— Tie sevi aiz deguna vazāt neļausies!

— Nolaufa gan kaimiņienei to garo degunu, — smējās par tievo reņģu sievu citas tirgus sievas.

Rota bija nonākusi līdz angļu karakuģiem. Pelēkie jūras milzeņi, pieklāvušies Daugavas krastam, mirgoja zil-zaļi-sarkanām ugunīm. Uz tuvējā karakuģa klāja pie treliņiem bija sastājušies angļu jūrnieki un flegmatiski noskatījās uz garām soļojošo skolnieku rotu.

Mūsu klases biedrs, jāņvārtietis Mārtiņsons, kurš bija labākais angļu valodas pratējs klasē, iesāka mums visiem jau labi pazīstamo angļu karavīru populāro dziesmu: „It's a long way to Tipperary“.

Tālās dzimtenes atbalss savilņoti, angļi nometā savu flegmi un sāka skaļiem piekrišanas saucieniem apsveikt skolniekus. Mēs bijām angļu jūrniekos ieguvuši sirsnīgus draugus un aizstāvjus. Šī draudzība pēc dašām dienām pieņēma daudz konkrētāku veidu: Rīgas skolnieku rotas apmācību uzņēmas angļi.

Pasaules kara uzvarētāji kļuva mūsu skolotāji! Līdz ar to bija augusi arī mūsu pašapziņa. Mēs skaidri atskārtām, ka daļa rīdzinieku — latviešu, netic saviem pašu spēkiem. Viena daļa glābiņu no „bezizejas stāvokļa“ gaidīja vācu palīdzībā, bet citi — strēlniekos, kuri nāca uz Latviju ar lielnieciskām idejām. Turpretim mēs nejutāmies vairs ne vācu, ne krievu iespaidā, bet pilnīgi skaidri sākām atskārst savu neatkarību kā no vienas, tā otras mums svešas un naidīgas varas.

Apmācības angļu instruktoru vadībā notika pie angļu karakuģiem Daugavmalā, kopā ar Stu-

dentu rotu. Visnepierastāks bija šauteņu turēšanas paņēmieni, jo pēc angļu reglamenta šauteni vajadzēja turēt kreisās rokas plaukstā plakaniski, atspiežot ieroci uz kreisā pleca. Turpretim pēc vecā krievu reglamenta, pie kā arī mēs jau bijām pieraduši, šautenes turēja stateniski labās rokas plaukstā, atspiežot ieroci uz labā pleca. Ar angļu komandas vārdiem ārti apradām.

— One, two; one, two.

— One, two, three; one two, three.

— To light, to right, un tā tālāk.

Jau pāris dienās mēs tiktālu bijām iemanījušies angļu soļošanas un stājas uzturēšanas paņēmienos, ka bez angļu instruktoru palīdzības, kad komandu deva latviešu valodā, ieturējām angļu karaspēkā pieņemto ierindu.

Kādu dienu mums paziņoja, ka pie iekšlietu ministrijas nama notiks jaunās Latvijas armijas pirmo vienību pirmā parade. Būšot arī visas pārējās vienības. Tā tad Inženieru rota un Virsnieku rota. Mēs būsīm jaunākie un „zaļākie“, tas ir mazāk apmācītie, mazāk piedzīvojušie un pieredzējušie, kā dzīvē, tā kara mākslā. Iepretim „lielajiem“ nekādā ziņā negribējām „izgāzties“, tāpēc viens otru uzmuninājām turēties braši un disciplinēti.

Kā par brīnumu, nepilnas stundas laikā mēs visi bijām kļuvuši par instruktoriem. Katrs uzmanīja sava kaumiņa soļošanas tehniku, šauteņu paņēmieni manipulācijas un kareivisko stāju, atklāti aizrādot uz ievērotām kļūdām un citiem trūkumiem. Neviens šos aizrādījumus neņēma ļaunā un nemēģināja apstrīdēt citu autoritātes tiesības, lai gan tādas, vismaz formeli, nevienam nebija.

Rīgas skolnieku rota no militarā viedokļa bija ļoti neparasta karaspēka vienība. Tur bija sa-

plūduši vienīgi skolnieki, tieši no skolu soliem. Viņu vidū nebija neviena bijušā karavīra, izņemot rotas komandieri kapitanu Bērziņu un vada komandieri podporučiku Vanagu. Tāpēc rotā nebija neviena instruktora. Bet mēs iztikām it labi bez kapraļiem un seržantiem, vajadzības gadījumā uzņemoties paši šos pienākumus vai bez ierunām atdodot tos citiem kolegām, kuriem bija vairāk iniciatīves vai orientēšanās spējas katrā atsevišķā gadījumā. Mūsu stiprums bija mūsu vienībā, draudzībā un nepieredzētā savstarpējā uzticībā. Rīgas skolnieku rotā bija uzplaucis un ziedēja brīnišķīgi krāšņiem ziediem viscēlākāis seno bruņinieku tikums: viens par visiem, visi par vienu.

Tāpēc gadījumos, kur bija vajadzīga vienība un stingra disciplīnas sajūta, mēs bijām tik pat stipri, kā gadījumos, kad bija jārikojās atsevišķās, saskaldītās, sīkās vienībās vai pat tādos gadījumos, kad vienam pašam skolnieku rotas karavīram, bez citu kolegu atbalsta, bija jāizkuļās no sarežģītām un bieži pat dzīvību apdraudošām situācijām.

Rīgas skolnieki īsā laikā kļuva vienlīdz labi kareivji un instruktori, ko vispirms pierādīja mūsu pirmā oficiālā militārā parade.

Apziņas pilni, nostāigājām līdz iekšlietu ministrijas namam un nostājāmies stingrā ierindā zem Stabu ielas liepu zariem, kuri jau sen bija nometuši savu zaļo lapu tērpu un, kā izmisuši ceļinieki, kailām, ledū stingušām rokām cīnījās ar siltiem ziemēļu vējiem.

Man nejauši prātā nāca domas par dabas un cilvēku cīņu vienveidību. Vai mēs, Rīgas skolnieki, pašreiz neesam tāpat kā šie mūsu pilsētas ielu koki padoti svešām, naidīgām varām? Bet mēs zinām, ka nāks pavasars, koki uzplauks un ziedēs un visa daba gavilēs. Kāpēc tad mēs ne-

pārvarēsīm visus šķēršļus un pretvaras, lai visa latvju tauta varētu laimi gūt un gavilēt par savu pavasari — brīvību un patstāvību? Tai jānāk! Tā nāks, tāpat, kā dabā pavasars!

Ziemelis aurodams skrēja pa pilsētas ielām un līdzī tām manas un, šķiet, arī daudzu citu skolnieku domas, mutuļodamas brāzās līdzī vētras auriem.

Mēs bijām vieni un necerējām sagaidīt savus vecākos brāļus — studentus un virsniekus. Un nesagaidījām ar. Viņi vēl pēdējā mirklī bija aizturēti citu, neatliekamāku pienākumu pildīšanai.

Pirmās Latvijas armijas pirmajā karaspēka paradē varēja piedalīties vienīgi Rīgas skolnieku rota.

Paradi pieņēma Latvijas valdības vārdā un uzdevumā apsardzības ministrs Zālītis. Viņa uzruna bija tik pilna ticības Latvijai un tās spožai nākotnei, ka aizmirsām skarbo ziemeli, jo mūsu sirdīs bija jau pavasars. Tad atskanēja ministra pēdējie vārdi, klusi, sirsnīgi vārdi, kuri izšalca cauri mūsu sirdīm un asinīm un palika kā metala plāksnē iegravēti mūsu apziņā:

— Skolnieki, atceraties šo vēsturisko brīdi: mūsu armijas, mūsu Latvijas armijas pirmo paradi. Latvijas armija nav un nebūs kara armija. Tā būs apsardzības armija. To pierādīs jūsu miermīlīgie tērpi. Bet arī tad, kad Latvijas armija būs kļuvusi stipra un spēcīga, kad jūsu pēcteči pulcēsies, tērpti īstās karavīru formās, ar karogiem un orķestriem priekšgalā, bruņoti visiem moderniem ieročiem, tie nebūs kara, bet paliks vienīgi apsardzības armijas karavīri. Mums nav vajadzīgas svešas zemes, svešas mantas. Mums mīla un svēta ir tikai viena zeme — Latvija. Lai

Dievs mūsu Latviju mūžam pasargā no visļauņākā — kara.

Dievs, svētī Latviju!

Nav vārdu, kas izteiktu šos sajūsmas pilnos mirkļus, kad kopēji, kā Latvijas sargi, dziedājam Latvijas himnu. Tas bija zvērasts mūsu senčiem aizsaulē un nākošām paaudzēm mūžībā. Tas bija uguns, kas dedzināja mūsu sirdis, tas bija šai ugunī kausēts metāls, kas asins vietā plūda mums caur dzīslām: — Dievs, svētī Latviju!

Vēl reizi mēs bijām kopā. Daugavmalā. Šoreiz mums blakus stāvēja mūsu lielie, vecākie brāļi — studenti un virsnieki. Inženieru rota jau bija studentu rota. Tur, bez inženieriem, pulcējās visa Latvijas akadēmiskā jaunatne: juristi, mediķi, tautsaimnieki, matemātiķi, agronomi, dabas zinātnieki un visi pārējie, šo zinātņu nozarojumu pārstāvji. Viņi bija tērpušies vienvēdīgos puskažociņos, apjozušies īpatnējām kaņepāju virvēm. Viņi bija izskata ziņā daudz kareiviskāki par mums, skolniekiem, un atgādināja teiksmainos senlatviešu senkareivjus. Vēl kareiviskāki bija virsnieku rotas karavīri. Tas gan bija saprotams. Viņi visi taču bija vecu vecie karotāji, gan no latviešu strēlnieku cīņu laikmeta, gan no vācu gūsta vai citām frontēm saplūduši Latvijā. Virsnieku rotai bija arī īsts kaujas vienības iedalījums, ar grupu, vadu un rotas komandieriem.

Viņu vidū ievēroju kādu virsnieku, enerģiskiem sejas pantiem, staltu, iznesīgu augumu. Sākumā man gan neuzkrita tieši viņa seja un augums, jo enerģisku vīru Virsnieku rotā nebija trūkums. Manis ievērotam virsniekam kājās bija īpatnēji apavi — gumijas pusstulmju zābaki.

Blakus man stāvēja Pauls Olte.

— Ievēro, cik dīvaini apavi šim virsniekam,

— pačukstēju Oltem. — Tie man atgādina senās pasaku grāmatās zīmētos septiņjūdžu zābakus.

Olte paraudzījās uz virsnieku un, kaut ko atcerējies, piebilda:

— Tas ir kapitans Jānis Balodis. Esot viens no spējīgākiem virsniekiem. Kas zina, vai viņa viņa septiņjūdžu zābaki nav simboliski!

Gribēju Oltem vēl ko piebilst, kad pie virsnieku grupas, kur stāvēja kapitans Balodis, pienāca grupa angļu virsnieku.

Sākās Latvijas armijas otrā parade.

Paradi pieņēma Lielbritānijas armijas virsnieks.

Pēc šīs parades Rīgas skolnieku rotas karavīru atklātie kopējie gājieni un apmācības pārtrūka. Pārtrūka un varēja atjaunoties tikai pēc vairāku mēnešu pārtraukuma.

Vācu okupācijas armija Latvijā sabruka. Sabruka ar lavinveidīgu spēku. Jo dienas, jo spēcīgāk. Revolūcijas vilnis Vācijā bija uzšalcis jo augstu. Kā savā laikā Krievijas armijas kareivji steidzās atstāt fronti, lai nenokavētu zemes dalīšanu savās sādžās, tāpat vācieši steidzās no frontes nokļūt savā dzimtenē, lai paspētu aizvest mājās Rīgā un pārējā Latvijā iegūtās un salaupītās mantas.

Dezorganizēto vācu kareivju bari pārplūdināja visu Rīgu un, no izslavētiem kārtības sargiem, izvērtās par īstiem nekārtību cēlājiem un iedvēsmotājiem. Jaunajai Latvijas valdībai bija pienācis īstais laiks rīkoties un organizēt valsts, vispirmā kārtā Rīgas apsardzību. Skolnieku rotas patruļas izsūtīja pa visu Rīgu. Bez tam Rīgas skolnieku rotai sāka nākt klāt arvienu jauni un atkal jauni uzdevumi.

Latvijas valdība bija izdevusi rīkojumu par dažu pārtikas vielu krājumu reģistrāciju Rīgā. Reģistrācijas termiņš bija pagājis un radās aizdomas, sevišķi pret žīdu tautības tirgotājiem, ka viņi šo valdības rīkojumu nav ievērojuši un pildījuši. Neviens necerēja uz jaunās valdības spēju ar iespaidīgākiem līdzekļiem likt respektēt tās rīkojumus un pavēles.

Rīgas skolnieku rota šīs dažu aprindu šaubas un citu aprindu cerības izgaisināja.

Tuvojās Ziemassvētki. Rīdzinieki, lai gan trūkumu un pat badu ciezdami, vismaz Ziemassvētku galdam centās sameklēt kādu gārdāku kumosu. Ja ne pieaugušiem, tad vismaz bērniem. Ziemassvētki taču vispirmā kārtā ir bērnu prieka svētki! Bet kāda gan daļa par to kara laika spekulantiem? Viņu vienīgais likums — pašu labums un vienīgās jūtas — mantrausība. Spekulantiem bija izdevīgi noslēpt priekšsvētku dienās pastiprinātā kārtā pieprasīto cukuru, lai daļu noslēpto krājumu paslepus pārdotu par pārspīlēti dārgu cenu.

Cukurs bija reģistrācijai paredzēto preču sarakstā.

Ziemassvētku sestdienas priekšvakarā visus posteņos un patruļās izkaisītos skolniekus atkal sapulcināja vienkopus Jēkaba kazarmēs.

Dažu nedēļu laikā skolnieki pat izskatā bija izvērtušies daudz kareiviskāki un brašāki. Ieraudzīju, ka Jēkabs Tauniņš pie savas bijušās Dzeņa ģimnazijas zaļās skolnieku cepures piespraudis krievu cara armijas kokardi, kurai pāri pārvilkta lentīte, mūsu valsts sarkan-balt-sarkanā karoga krāsā. Savu ģimnazista gaišpelēko mēteli viņš bija apjojis ar, nezin kur iegūtu, angļu armijas jos-

tu, pie kuras piestiprinājis vācu armijas durkli. Uz pleca siksnā karājās mūsu rotas parastā ja-
paņu šautene, bet patronas bija saliktas krievu
armijas parauga ādas patronsomās.

Valsts karoga krāsu lentītēm pārvilktais krie-
vu armijas kokardes ieraudzīju vairākiem skolnie-
kiem. Šī jaunās Latvijas armijas atšķirības zīme
strauji izvērtās par jaunāko modes lietu.

Sevišķi iespaidīgs izskatījās izglītībnieks
Aleksandrs Bērziņš, Alfrēda Oltes klases biedrs.
Vada komandieris podporučiks Vanags Aleksand-
ru Bērziņu bija nozīmējis Jēkaba kazarmju vārtu
sardzē. Tur viņš mērija savus trīs soļus turpu,
trīs soļus atpakaļ, vērsot uz sevi vispārēju garām-
gājēju ievēribu ar savu Rīgā neparasto angļu ar-
mijas karavīru stāju un, galvenais — ar savu fan-
tastisko kareivja tērpu. Bērziņam galvā bija mil-
zīga, pinkaina kazādas papacha, pie kuras, kā
teiksmaina zvēra acs, mirgoja sarkan-balt-sarka-
nās lentītes pārvilkta kokarde. Pie sava melnā,
spozām, zeltītām pogām greznotā realista mēte-
ļa Bērziņš bija piestiprinājis garu, mākslinieciski
veidotu kaukaziēšu dunci, un pāri pleciem pār-
metis sikšņu režģi, kas viņam pie krūtīm vei-
doja rindu fantastisku patronu turamo virkni.

Aleksandrs Bērziņš bija tiešām iespaidīgi glez-
nains „časovojs“, kā mēs viņu nosaucām, burtis-
ki atdarinot krievu armijas rēglamenta frazeolo-
ģiju.

Līdzīgi fantastisku karavīru tērpi bija dau-
dziem skolniekiem. Dažam pāri plecam bija pār-
vilkta krievu armijas virsnieku disklokācijas kar-
šu somu siksnas pie kurām, somu vietā, bija pie-
stiprināts milzīgs kolta revolvera koka maksts.
Citiem pie skolnieku jostas piestiprinātas karā-

jās pāris rokas granatas, bet citiem šķindēja kabatās sabāztās patronas, jo tās citur nebija kur likt. Patronu somas rotai nebija izdalītas.

Uz rotas komandiera pavēli, šis raibais pūlis sakārtojās kārtīgā karavīru ierindā.

— Rīgas skolnieku rōta, — uzrunāja mūs kapitāns Bērziņš, — mums šodien uzdots pārmeklēt Rīgas spekulantu pagrābus un atrast tur noslēptos cukura krājumus. Uz ielām izliktiem posteņiem būs jāpārmeklē visi ielenktā rajonā iebraucošie un no tā izbraucošie pajūgi. Ja pajūgos būs cukurs, tad tie aizturami līdz ar vedējiem un pavadoņiem. Pārējām, noliktāvu pārmeklēšanai nozīmētām patruļām, cukura krājumu atrašanas gadījumā, pie atrastiem krājumiem jāatstāj sardze un par atrastiem krājumiem jāziņo man vai podporučiķam Vanagam.

Jauno uzdevumu pildīt mēs aizgājām ziņkārās trauksmes pilni, jo jutāmies ka Māin-Rīda vai Fenimora Kūpera romanu varoņi.

Rota aizgāja pa Vaļņu ielu un, iegriezusies Audēju ielā, apstājās Grēcinieku un Mārstaļu ielu stūrī. Šai stūrī atstāja posteni, pēc kam rota, sadalīta divās daļās, ielenca visu Grēcinieku, Svērtuves, Kārļa, Kungu un Mārstaļu ielu rajonu.

Tirgotāji ar ziņkāri un vēlāk ar arvienu pieaugošām bažām vēroja rotas kustības un, kad atjēdzās, ka šīs kustības bija vērstas pret viņu noslēptiem preču krājumiem, tad bija par vēlu tos aizvākt drošākās slēptuvēs.

Rotas patruļas izklīda pa visiem spekulantu pagrābiem, rūpīgi pārmeklējot katru vistumšāko kaktu.

Kratišanas ilga vairākas stundas un iznākumā bija vairāki vezumi atrasto cukura maisu. Tos pievienoja Latvijas armijas produktu krājumiem, jaunierīkotās noliktavās Daugavas krastā, starp dzelzs un koka tiltiem. Šo noliktavu apsardzību uzdeva skolnieku rotai.

Skolnieku rotas kratišanas rezultātā nākošā dienā, svētku sestdienā, veikalos parādījās daudzi noslēpto produktu krājumi, kurus skolnieki bija uzgājuši, bet nebija aiztikuši. Tirgotāji pamazām sāka atskārst, ka nesodīti viņi nevarēs ignorēt valdības rīkojumus.

Pamazām Rīgas skolnieku rotas patruļas pārņēma savā apsardzībā arī pārējās produktu un mantu krātuves: arsenala noliktavas Jēkaba ielā, muitas noliktavas Citadelē un pat dzelzceļa noliktavas Aleksandra vārtu stacijas apkaimē.

Vecā gada dienasgāja uz beigām. Dažas dienas pirms Jaungada, skolnieku rota pilnā sastāvā atkal pulcējās Jēkaba kazarmēs. Pienāca vakars, bet kā par brīnumu, šoreiz mēs nekur negājām.

Pagāja stunda pēc stundas. Iestājās dziļa nakts. Pilsētas ielas kļuva tukšas, jo rets gājējs tik vēlā nakts stundā uzdrošinājās atstāt savu dzīves vietu. Rīgas ielas grima galīgā tumšā un retajiem gājējiem tumšajās ielās vajadzēja grābstīties gar namu sienām un žogiem, lai varētu sataustīt ceļa virzienu. Ap pusnakti citkārt lielajā, dzīves pulsa pārpilnā pilsētā valdīja nāves klusums. Vienīgi skolnieku rotas mītne, Jēkaba kazarmēs bija spilgti apgaismotas un visi rotas karavīri bija nomodā, ik mirkli gaidot rīkojumu jaunu uzdevumu veikšanai.

Drīzi pēc pusnakts atskanēja pavēle rotai sakārtoties un jau pēc dažām minūtēm skolnieki so-

boja pilsētas teatra virzienā. Nonākuši līdz Nikolaja ielai, nenogriezāties ne pa kreisi Daugavas virzienā, kā parasti, ne pa labi, bet turpinājam gājieni taisni Ķeizara dārza virzienā. Šo ceļu gājām pirmo reizi. Noprātām, ka uzdevums būs jauns un neparasts, bet mums par to vēl nebija nekādas sajēgas.

Gar Ķeizara drāzu nogriezāties Daugavas virzienā. Pārgājām pāri ostas dzelzceļa nozarojuma pārbrauktuvei un saņēmām pavēli šeit apstāties.

Rotu sadalīja vairākās grupās. Grupā, kurā atrados es, ieraudzīju brāļus Jēkabu un Arnoldu Tauniņus, Alfrēdu un Pauli Oltes, Jāni un Ernestu Pētersonus, savu brāli Eriku, Pēteri Blau'u, Einilu Grapmani, Bruno Plaudi, Vili Olavu, Rūdolfu Krūmiņu, Herbertu Miltu, Gvido Grambergu, Mangoldu, Radziņu, Bulli un vēl dažus citus, skaitā ap četrdesmit, piecdesmit cilvēku. Šī bija sadalītās rotas stiprākā grupa. Pārējās grupas pazuda naktis tumsā, Eksportostas virzienā. Mūsu grupa, podporučika Vanaga vadībā, palika stāvēt uz dzelzceļa sliedēm.

Mēs stāvējām klusu un nekustīgi, vērīgi raugoties necaurredzamā naktis tumsā. Eksportostas virzienā, kur bija aizgājušas iepriekšējās rotas grupas, viss bija klusu un mierīgi. Turpretim no mums pa kreisi, Andrejsalas virzienā, varēja sadzirdēt noslēpumainus trokšņus. Bija dzirdami brikšķi, it kā kāds lauztu kastes vai dēļus. Varēja sadzirdēt arī cilvēku balsis, tikai nebija iespējams izšķirt atsevišķus vārdus un teikumus.

— Sagatavot šautenes šaušanas kārtībā, — deva klusu pavēli podporučiks Vanags.

Vispārējo klusumu pārtrauca šauteņu atslēgu knakšķi un šauteņu magazinu tvertnēs ievietojamo patronu troksnis.

Sekoja podporučika Vanaga pavēle grupai izvērsties ķēdē un uz viņa pavēli atklāt uguni pret katru, kas mēģinātu ķēdi apturēt vai neklausīt viņa aizrādījumiem.

Skolnieku ķēde, izvērtusies puslokā, sāka virzīties Andrejsalas virzienā, kur valdīja pekles tumsa. Tikai pa labi no mūsu ķēdes, spilgtos ugunos zaigoja pilsētas elektriskās spēkstacijas ēka. Šīs gaismas dēļ Andrejsalas tumsa šķita vēl melnāka un draudošāka. Nezināmo briesmu sajūta mums neiedvesa bailes šī vārda tiešā nozīmē, bet mūsu gaitai piedeva dīvaini vieglu, lidojošu ātrumu.

Pēkšņi mūsu priekšā iznira gara, sarkano preču vagonu virkne. Tani pat mirkli atskanēja skaļš lūztošo koku troksnis. Nebija šaubu, ka tuvumā lauz vaļā vagonu durvis.

— Stāt, — atskanēja skaļa podporučika Vanaga pavēle.

Šī pavēle varēja būt vienlīdz labi attiecināma uz vagona durvju lauzējiem, kā uz mums.

Mēs apstājamies, satvēruši šautenes ciešāki savās rokās.

Gar vagonu rindu ieraudzījām nākot uz mūsu pusi kāda cilvēka stāvu.

— Kas tur nāk? — sauca podporučiks Vanags. Viņa balss bija pilna draudoša brīdinājuma.

— Sargs! Dzelzceļa sargs, — sauca nācējs jau pa gabalu, sadzirdējis draudus virsnieka balsī.

Pie mums pienāca melnā, ar drēbi neapšūtā kažokā tērpies vecs vīrs, koka nūju rokā. Ierau-

dzijis apbruņotus cilvēkus virsnieka vadībā, dzelzceļa sargs atviegloti uzelpoja un runāja bez apstājas.

— Paldies Dievam. Nu laikam man būs vieglāki. Man vienam šeit jākaujās ar viņiem, kā ar izsalkušu vilku bariem. Vakar te vēl bija vācieši, bet viņi jau nebija labāki par šiem laupītājiem. Tirās nedienas, es jums saku. Šodien pat...

Podporučiks Vanags vecā vīra bēdu stāstu pātrauca ar dažiem lietišķiem jautājumiem. Uzziņājis, ka vagonus uzlauž un izlaupa sveši ļaudis, kuri pēc mūsu atnākšanas aizbēguši, podporučiks Vanags pie vagoniem atstāja sardzi un ar pārējiem devās tālāk.

Visu mūsu grupu sadalīja atsevišķos sardzes pulciņos pa pieci, seši cilvēkus katrā. Piekodinājis pulciņam savstarpējā apgaitās kārtībā saziņāties, vada komandieris paziņoja:

— Jūsu parole ir „Jelgava“. Kas šo paroli nezina, nav laižams pat tuvumā. Postēnos jums būs jāpaliek līdz pulkstens divpadsmitiem dienā, kad jūs nomainīs citas mūsu daļās. Ja gadās kas svarīgs, tad nekavējoši sūtiet kādu cilvēku ar ziņojumu uz rotas telpām. Es būšu Jēkaba kazarmēs

Sardzes pulciņā, kurā atradās es, bijām salasijušies visi jāņvārtieši, izņemot Radziņu. Jāņvārtieši bija brāļi Oltes un Artūrs Briņķis. Mūsu pulciņā bija arī mans brālis Ēriks. Mēs, jāņvārtieši, bijām visi bērnības draugi. Vienīgi briļļainais Radziņš bija mums pasvešāks. Radziņš stāstīja, ka viņa tēvocis esot krievu ģenerālštāba pulkvedis, tikai nezinot, kur viņš tagad atrodas. Esot palicis Krievijā, bet viņš ar lieliniekiem vienus ceļus gan nestaiģāšot. Tāpēc nezinot, vai viņa tēvocis esot maz vairs starp dzīvajiem. Radziņš izrādījās jauks zēns un mūsu sardzes pul-

ciņa pirmā nakts Andrejsalā pagāja nemanot. Mums nekas sevišķs nebija arī ko sargāt, jo mūsu sektorā atradām tikai tukšas siļķu mucas. Vagonu laupītāji arī vairs nerādījās un rīta gaismu sagaidījām mierīgi.

No rīta uzzinājām, ka Rīgas skolnieku rota iepriekšējā naktī ieņēmusi visu Eksportostas un Andrejsalas rajonu. No citiem sardzes pulciņiem uzzinājām, ka visi sektori neesot tik nabadzīgi, kā mūsejais. Andrejsalā esot lieli municijas krājumi, pēc kuriem tikojuši vietējie komunisti, kuri uz kaut ko gatavojoties. Skolnieku rota tāpēc laikam arī esot šeit atsūtīta, lai šos komunistu nodomus jauktu.

Dienā mūs nomainīja Studentu rota un pārmaiņus mēs ieņēmām posteņus Andrejsalā un Eksportostā ik pēc divi dienām. Tā pienāca Jaungada diena, kad Studentu rotu nomainījām pulkstens divos dienā. Mūsu pulciņš bija tādā pat sastāvā, kā pirmajā naktī: es, Ēriks, brāļi Oltes, Brinķis un Radziņš. Vienīgi sektors mums bija pilnīgi jaunas. Tas atradās kādā ar sētu apžogotā pagalmā, kur bija sabūvēti dažādi šķūņi un pagrabi. Uzmeklējām kādu patukšu šķūni, kurā iekārtojām sardzes telpas.

Isā ziemas diena ātri pagāja. Uznāca vakars, kam sekoja tumša nakts. Sāka stipri salt. Uz kūrām šķūņa vidū ugunsķuru, pie kura sildījāmies, kad bijām brīvi no sardzes apgaitas. Sardzes apgaitā pastāvīgi bija tikai divi cilvēki, tāpēc pārējie četri mierīgi varēja sildīties pie ugunsķura. Bet drīzi šī sildīšanās mums apnika.

Sardzes apgaitā pašreiz atradās Brinķis un Radziņš. Mēs ar Ēriku un abiem Oltēm nolēmām izlūkot mūsu sektora apkārtni.

Cēsu skolnieku rotas kareivis ar vāciešiem
atņemto divriteni

Klusā, zvaigžņotā nakts bija brīnišķa. Kaut kur tālumā, Daugavas krastā, zaigoja vientuļa kuģa ugunis. Pēc spoži apgaismotiem, apaļiem logiem spriedām, ka tur ir pasažieru tvaikonis.

— Īsts „spoku kuģis“, — raugoties uz tvaikonī, teica Ēriks.

Man, nezin kāpēc, ienāca prātā teika par Klīstošo Holandieti. Šī tvaikoņa ugunis bija tiešām teiksmainas uz melnā, kā piķis, nakts fona.

Bijām piegājuši klāt kādam iegarenam šķūnim, kas bija ierakts pa pusei zemē un atgādināja kara laika zemnīcu. Ēriks sameklēja šķūņa durvis, kas bija tikai pievērtas, bet nebija aizslēgtas. Mēs cits pēc cita salīdām šķūnī un sajūtām zem kājām cieti kraukstošus graudiņus. Bija tik tumšs, ka nenieka nevarēja saredzēt.

— Vai kādam nav sērkociņi? — jautāja Pauls Olte.

— Man ir, — atsaucās Ēriks.

Nošvirkstēja sērkociņš un tumšo telpu apgaismoja blāva, trīcoša gaisma. Degošo sērkociņu Ēriks pacēla virs galvas un tā gaismā mēs ieraudzījām visu šķūnī piebērtu pilnu līdz griesmiem parupjiem melniem graudiņiem. Maza, brīva sprauga bija vienīgi pie durvīm. Ēriks noliecās un pagrābis pilnu sauju šo graudiņu gribēja tos papētīt tuvāki sērkociņa gaismā.

— Pulveris! — satraukti izsaucās Ēriks. Atrados tieši brālim blakus un ieraudzīju viņa saužā melni spīdošus, parupjus trīsstūrainus graudiņus. Tiešām! Mēs ar degošu sērkociņu bijām iegājuši vaļēji sabērta pulvera pagrabā...

Viena vienīga Ērikā neuzmanīga kustība varēja izsaukt briesmīgu eksploziju un tad nevarētu vairs savākt pat mūsu kauliņus. Ēriks acu

mirkli tomēr atgīdās, kādas briesmas mums draudēja. Nometis sauļā sagrābtos pulvera graudiņus zemē, viņš brīvo rokas plaukstu palika zem degošā sērkociņa un nesteigdamies, lēnam un prātīgi, atstāja bīstamo šķūni.

Pēc šī uztraucošā piedzīvojuma steidzamies uz savu sardzes šķūni, kur jutāmies kā izglābūšies no drošas nāves.

Jau pēc dažām minūtēm Ēriks sāka palikt nemierīgs. Ieraudzījis šķūņa kaktā tukšu skārda patronu kasti, viņš to iespīda padusē un, pakausi kasīdams, nomurmināja:

— Hm! Vajadzētu atnest drusku pulvera un pamēģināt ugunskurā, kā tas deg!

Ērikā atkal bija pamodies Nāves Salas dēku gars.

— Kā tad! — atsaucās Pauls Olte. — Tev ar sērkociņu laikam nepīetika. Še, paņem līdzi degošu malkas pagali.

Pauls Olte paņēma no ugunsкура degošu malkas pagali un pasnīdza to Ērikam.

— Domā, ka man bail, — atsaucās Ēriks, paķēra malkas pagali un ar to, kā lāpu rokā, izskrēja no sardzes šķūņa.

— Ko tu, Pauli, muļķojies, — norāja brāli Alfrēds Olte.

— Vai tad Ēriks ir kāds mazais bērns? — taisnojās Pauls.

— Harij, aiziesim apskatīties, vai Ēriks tiešam neizdara kādu muļķību, — uzaicināja mani Alfrēds.

Patiesībā man Ērika rīcība nepatika. Viņš bieži kļuva pārgalvīgs un tādās reizēs viņš par sevi daudz nebēdāja. Tāpēc labprāt paklausīju Alfrēda Oltes aicinājumam.

Laukā ieraudzījām Eriku vicinām savu kvēlošo malkas pagali pie kādas kastu kaudzes, kas bija sakrauta atklātā laukumā. Ieraudzījis mūs ugunsкура gaismā iznākam no šķūņa, Ēriks sauca:

— Nāciet šurpu skatīties, ko es te atradu!

Kad pieskrējām pie Ērika, tad viņš kvēlošās malkas pagales gaismā mums parādīja kādā kastē sakrautas čaulas, kas atgādināja medību flinšu patronas, bet bija par tām daudz lielākas.

— Tās ir raķetes, — paskaidroja mums Ēriks. — Tās skaisti deg. Paņemsim tās līdzī uz sardzes būdu. Lūk, šeit ir arī raķešu pistoļu krājums.

— Ko tad mēs ar tām raķetēm darīsim? — jautāja Alfrēds Olte.

— Mēs varam sarīkot jauku Jaungada ilumināciju, — jūsmoja Ēriks.

— Tas tik vēl trūktu! — pukojās Olte un piebilda.

— Lai raķetes paliek tepat, bet tu kopā ar Pauli tūlī nomainīsi sardzes apgaitā esošos Radziņu un Briņķi.

Ēriks žēli noskatījās uz raķešu krājumiem, bet disciplīnas sajūta bija stiprāka par jauko iedomu laist gaisā raķetes. Alfrēds Olte bija uzņēmis sardzes priekšnieka uzdevumus un nerakstītais rotas iekšējās iekārtas likums prasīja viņa pavēles neatliekamu izpildīšanu.

Ēriks un Pauls aizgāja sardzes apgaitā. Sardzes šķūnī pie ugunsкура Radziņam un Briņķim stāstījām par pīdzīvojumu pulvera pagrabā, kad izdzirdām Ērika skaļo saucienu:

— Stāt! Kas brauc?

Vienā mirklī visi bijām no sardzes šķūņa laukā.

Ieraudzījām pie sētās piebraukušu kūpošu kara lauku virtuvi.

— Vai te ir Studnetu rotas sardze? — jautāja virtuves pavārs.

— Nē, te ir Rīgas skolnieku rotas sardze, — mēs atbildējām un piebildām, ka labprāt nogaržosim Studentu rotas pusdienas. Pavārs izrādījās skops vīrs un aizbrauca tālāk meklēt Studentu rotu, mūs nepacienājis.

Kādu pusstundu bija miers, kad pēkšņi mūs iztraucēja šauteņu šāvienu troksnis. Izskrējām laukā, bet pie ugunsкура apžilbušām acīm neko nevarējām saskatīt. Nebija redzami arī Ēriks un Pauls.

— Ērik! — es skaļi saucu brāļa vārdu.

— Pauli! — izkļiedza nakts tumsā sava brāļa vārdu Alfrēds Olte.

Nekādas atbildes.

Man sirds krūtīs sāka neganti dauzīties.

Kas noticis?

— Pliukš, pliukš! Tshhiiu, tshhiiu, — atskanēja šāvienu troksnis un ložu lidojumu svilpji pāršalca pāri mūsu galvām.

— Gulstieties zemē, — iesāņus mums pa labi atskanēja stipri čukstoša balss.

— Kas tur ir? — tāpat stipri čukstoši atsaucās Briņķis, ciešāki satvēris rokās savu šauteni.

— Šeit Šabachs no blakus posteņa, — atskanēja atbilde.

Pazīnu izglītīnieka, mana klases biedra, Šabacha balsi un mazliet apmierinājos.

— Kur Valnovskis un Olte? — jautāja Rādziņš.

— Viņi tūlīn būs klāt, jo aizgāja brīdināt mūsu posteni, — atbildēja Šabachs.

Es un Alfrēds Olte atviegloti uzelpojām.

— Kas īsti ir noticis? — jautāju Šabacham.

— Es arī nezinu. Pirmais šāviens atskanēja no sardzes posteņa jums pa kreisi, — atbildēja Šabachs.

— Kas atrodas mums pa kreisi? — jautāju tālāk.

— Mūsu sardzes apgaitas laikā pa kreisi posteni stāvēja Herberts Miltus un Arnolds Tauņiņš, — atbildēja Radziņš.

— Tad jau viss būtu kārtībā, — piemetināja Alfrēds Olte un piebilda:

— Kāds velns varētu šaut mūsu virzienā?

— Jupis viņu zīn, — pikti izsaucās Šabachs.

Mēs vēriģi lūkojāmiēs nakts tumsā sev priekšā, bet neko aizdomīgu nevarējām saskatīt.

Pēkšņi Briņķis parādīja ar roku dzelzceļa sliežu virzienā, kur tālumā tikko manams bija sniegā ieputināts dzelzceļa sniega aizsarga žogs.

— Man likās, ka pāri žogam pārlēca kāds cilvēks un iegūlās sniegā, — paziņoja Briņķis.

Mēs vai iurbāmies acīm virzienā, kur norādīja Briņķis, bet neko nevarējām saskatīt.

Pa to laiku pie mums ieradās Ēriks un Pauls.

— Aizejiet uz raķešu noliktavu un atnesiet kādu kasti un dažas pistoles. Sarikosim mazu ugunošanu, — paziņoja Alfrēds Olte.

Ēriks vai ierēcās aiz prieka un sajūsmas un aizdrāzās, kā viesulis. Pauls Olte tikko paspēja viņam sekot. Nepagāja ne minute, kad abi bija atkal atpakaļ, stīepjot lielu raķešu patronu kasti. Katrā mēteļa kabatā viņiem rēgojās pa trīs, četri raķešu pistoļi. Pietika visiem, arī Šabacham.

— Šīs ir signalraķetes. Ar sarkanām galviņām ir sarkanās un ar baltām — baltās, — paskaidroja Eriks.

— Vai apgaismošanas raķetes neatradāt? — jautāju Erikam.

— Kas nu tās gāja meklēt? Bez tam arī signalraķetēm ir tik spilgta gaisma, ka no tām tuvējā apkārtnē kļūst gaišs, kā dienā. Sevišķi sniegā sarkano un balto signalraķešu kombinācija ir vēl efektīgāka, nekā viena pati baltā apgaismošanas raķete, — spīdēja ar savām zināšanām pirotehnikā mans brālis.

— Labi, tad izmēģināsim tavu recepti, — atsaucās Šabachs. — Tagad pa pāriem. Viena sarkana, viena balta; viena sarkana, viena balta.

— Uguni! — nokomandēja Eriks.

Gaisā uzšāvās pusducis kombinēto balt-sarkano raķešu švītra, apgaismojot visu mūsu priekšā atrodošos laukumu līdz beidzamam sikumam. Erika recepte izrādījās reti laba.

Dzelzceļa sniega aizsarga žoga tuvumā, sniegā, kur Briņķis bija ieraudzījis nogulstāmieš kādu aizdomīgu stāvu, tiešām skaidri saskatījām pie zemes sniegā pieplakušu vīrieti.

Šabachs norāva no pleca šauteni un izšāva. Bet tanī pat mirklī raķetes apdzisa un to gaismas apžilbināti, mēs nevarējām saskatīt vairs ne pašu degungalus.

— Ātrāk jaunas raķetes! — kāds iesaucās.

Kāmēr pielādējām izšautās pistoles, pagāja vairākas sekundes.

Pie pirmo gaisā uzlaisto raķešu gaismas ieradījumā kādu cilvēku pārlecām pāri dzelzceļa sniega aizsarga žogam. Uz dzelzceļa uzbēruma ieradījumā slapstamies vēl dažus stāvus, kuri raķešu

uzliesmojumu brīdī centās noslēpties aiz uzbēruma

Raidījām aizdomīgo stāvu virzienā vairākus šauteņu šāvienus, līdztekus nemitīgi apgaismojot laukumu raķetēm. Arī no pretējās puses atskanēja daži šāvieni, bet viņu ložu lidojumu skaņas dēļ nopratām, kā tie ir akli šāvieni tālu pāri mūsu galvām. Drīzi mūsu šauteņu ugunij pievienojās arī blakus sektori un tāpēc uzbrucēji bija spiesti pazust.

Nebijām apdrošināti pret uzbrūkuma atkārtanos, tāpēc nemitīgi laidām gaisā raķetes, vērīgi sekojot katrai kustībai uz mūsu priekšā esošā laukuma.

No sektora, blakus mums pa kreisi, ieradās kāds sakarnieks ievākt par notikumiem mūsu sektorā tuvākas ziņas.

Šis sakarnieks pastāstīja, kas noticis viņu sektorā.

Viņu sektors pieslienoties Daugavas ietekai, kas šķīrot Andrejsalu no Eksportostas. Sardzes apgaitā atradušies Arnolds Tauniņš un Herberts Miltus, kad viņi ieraudzījuši gar Daugavas pieteku uz viņu pusi nākam divus privatdrēbēs gērbusos vīriešus.

— Kas nāk? — uzsaucis svešajiem Tauniņš.

— Pašu ļaudis, — atbildējuši svešnieki.

Ne Tauniņam, ne Miltum nav bijusi nekāda sajēga, kas tie par „pašu ļaudīm“, tāpēc ļāvuši svešniekiem sev tuvoties, katram gadījumam turot šautenes šaušanas gatavībā.

Tikai tad, kad svešnieki pienākuši pavisam tuvu, sektora sargi ievērojuši, ka svešnieki nav nemaz skolnieku rotas karavīri. Viņi bijuši arī

neapbruņoti, no kam Tauniņš un Miltus sprieduši, ka viņi nevar būt ne Studentu, ne Virsnieku rotas karavīri.

Kādu iemeslu dēļ viņi uzdevās par „pašu ļaudīm“ un nebaidījās neapbruņoti tuvoties bruņotai sardzei?

„Sveiki, biedri! Kā ir ar ieročiem?“ iesākuši sarunu svešnieki.

Divainā uzruna pamudinājusi uz aizdomām, ka svešnieki varētu būt lielnieku izlūki.

Miltus mierīgi uzprasījis: „Jūs no kādas daļas?“

„No Sarkandaugavas rajona“, atbildējis viens no atnācējiem.

„Jūs esiet lielnieki?“ pēkšņā dusmu uzplūdamā izsaucies Tauniņš, bet savu pārsteidzību drīzi nožēlojis. Svešnieki sapratuši, ar ko viņiem darīšana.

„Kas par lielniekiem?“ pazemīgā balsī abi izsaukušies un sākuši veikli pīties vaļā no pašu izliktām lamatām. Viņi esot vienkārši ļaudis, ostas strādnieki. Tā jau nu viņiem esot pieņemts, ka visus draugus saucot par biedriem. Nodomājuši, ka esot darīšana ar ostas sargiem, kuriem līdz šim neesot izsniegti ieroči, tāpēc viņi līdz šim staigājuši apbruņojušies vienīgi ar spieķiem. Nav brīnums, ka viņi savus iedomātos draugus — ostas sargus apsveikuši ar ieroču iegūšanu.

„Kāpēc jūs uz jautājumu: „jūs no kādas daļas?“ atbildējāt, ka esiet no Sarkandaugavas rajona? Vai tā tik nav lielnieku šūniņa vai pat kaujas organizācijas daļa?“ pratinājis aizdomīgos cilvēkus Tauniņš.

„Kā nu jaunskungs var būt tik sliktās domās par mums, vienkāršiem, godīgiem darba strād-

niekiem. Mēs sapratām, ka jūs jautājiet, no kādas pilsētas daļas esam. Godīgi un taisnīgi atbildējām, ka esam no Sarkandaugavas rajona. Kas tur ļauns un aizdomīgs? Esam vienkārši ļautīgi,“ šķietāmi sirsnīgi runājis viens no svešniekiem.

Tauniņš gan mazliet šaubījies par šo vārdu sirsnību un patiesību.

Turpretīm Miltus, pats dzīvodams ostas strādnieku pārpilnā Milgrāvi, pilnīgi noticējis svešnieku stāstam.

„Tagad ejiet un atpakaļ vairs nenāciet. Šeit privatām personām staigāt tagad aizliegts,“ atlaidis svešniekus Miltus.

Tauniņš gan turējis šautenes stobru pret svešniekiem, jo viena acīs pamanijis pazibam it kā naidu vai draudus.

„Iesim, jau iesim. Jaunskungs savu flinti var mierīgi nolaist, neko ļaunu jau nedarīsim,“ runājis viens no svešniekiem.

„Labi, labi. Tikai ejiet ātrāki,“ noteicis Tauniņš, tomēr flinti nav nolaidis.

Tikko svešnieki pazuduši aiz liča malas, no turienes atskanējis šāviens. Miltus un Tauniņš atbildējuši. Tā bijusi tā pati apšaudīšanās, kas mūs iztraucēja sardzes šķūnī.

Ateroties notikuma tālāko norisi mūsu sektorā, bija jānāk pie slēdziena, ka vietējie komunisti Eksportostas-Andrejsalas rajonā gatavojušies kādai akcijai vai arī izdarijuši mēģinājumu kādam nopietnākam pasākumam.

Vai varbūt notikumam bija nejaušs raksturs un zem komunistu maksas ostā mēģinājuši iekļūt vienkārši vagonu laupītāji?

Kātrā ziņā mēs bijām brīdināti un mums atlika vienīgi būt uzmanīgiem un modriem ostas sar-

giem. Tāpēc neželējam raķetes un laidām tās gaisā tik neatlaidīgi, ka šī ugunošana sāka apnikt pat Erikam.

Mūsu modrība uzbrucēju planus laikam bija izjaukusi, jo uzbrukumu mēģinājumi vairs neatkārtojās.

Nakts tuvojās beigām. Nemierīgās nakts gaitās noguruši, sanācām visi sardzes šķūnī pasildīties pie ugunsкура. Klusumā un siltumā sākām snaust, cieši saspieduši rokās ieročus, lai pirmajā gadījumā tos nekavējoši varētu laist darbā.

Es turēju rokā pielādētu raķešu pistoli, vēriģi klausoties katrā laukā sadzirdamā troksnī, lai apgaitas sardzes trauksmes gadījumā varētu apgaismot „neitrālo joslu“. Mūsu sektoru bija apņēmušies uzmanīt kreisās grupas ļaudis, lai mēs varētu drusku atpūsties.

Sākumā es turējos un nepadevos miega varai. Snaudošo biedru vienmuļā elpa un ugunsкура tīkamais siltums paralizēja arī manu modrību un, pašam nemanot, iesnaudos, atsēdies kādā šķūņa kaktā atrastās un pie ugunsкура pievilktais kastes tuvumā.

Nezinu, cik ilgi biju snaudis, kad uztrūkos kāda spalga trokšņa uzmodināts. Viss šķūnis bija kodīgu dūmu pilns un pie Radziņa kājām spilgtās liesmās kvēloja deģoša signalraķete. Radziņš, arī nule no miega iztraucēts, apjukumā berzēja savu nosvīdušo brillu stiklus. Visi pārējie lādēdamies muka no šķūņa laukā. Es tikai izdzirdu kādu iekliedzamies: — Valnovski, vai tu esi traks!

Paskatījos uz savu raķešu pistoli. Tās stobrs kūpēja.

Tā tad miegā es neapzinīgi biju nospiedis

pistoles atsperi un izšāvis raketi sardzes karavīru pārpildītā šķūnī. Pieskrēju pie Radziņa, kurš vienīgais bez manis vēl bija palicis šķūnī, pūloties sakārtot savas no deguna nošļukušās brilles.

— Vai neesi apdedzinājies? — iekliedzos, vēl pilns mulsas un uztraukuma.

— Nē, nava nekas ļauns noticis, — beidzot sakārtojis savas brilles, smaidot, mierīgi runāja Radziņš un piemetināja: — Par ko tad viņi visi tā uztraucās?

Laukā izbēgušie viens pēc otra sāka atgriezties šķūnī un sāka man pārnest vieglprātību un neuzmanīgu apiešanos ar ieročiem. Savas vainas apziņā es klusēju un nemēģināju aizstāvēties.

Nejauši ieskatījos kastē, pie kuras atspiedies biju snaudis. Sāku nevaldami smieties.

— Ko tu smeļies, kā negudrs, — pārmetoši izsaucās Ēriks. — Cik trūka, ka kādam no mums tagad būtu izsvilinātas acis?

— Uzbrukums ir vislabākā aizstāvēšanās, mīlo brālīt', — atbildēju Ērikam, norādot uz kasti ugunsкура malā.

— Kas šo kasti novietoja pie ugunsкура? — es iesāku savu pretuzbrukumu.

— Kāds sakars šai kastei ar tavu sapņaino šāvienu? — nesaprata Pauls Olte.

— Pārbaudi šīs kastes saturu, tad sapņu grāmata būs lieka, — atdzēlu pretīm.

Visi sapulcējās ap kasti un tad izbrīnu saucieni atskanēja no visām pusēm:

- Rokas granatas!
- Pilnā kaujas kārtībā!
- Ar visām kapselēm!
- Pašā ugunsкура malā!

Es gaviļēju: — Tiešam, rokas granatu krājums ar jūtīgām kapselēm novietots pašā uguns-kura malā it kā ar nolūku mūs visus uzspridzi-nāt gaisā. Tas ir drusku smalkāks joks, nekā sapņains raķešu pistoles šāviens, vai nē? Ja ne-būtu pie šīs kastes snaudis un nebūtu ugunsku-ra svelmi no sevis aizbīdījis tālāk, tad raķetes vietā varbūt būtu sprādzis šīs kastes saturs. Vai nav muļķīgi dusmoties par nejaušu klizmu, kas, varbūt, novērsusi lielu nelaimi?

— Labs ir tas, kas labi beidzas, — sāka smiet Artūrs Briņķis.

— Nevienš jau nopietni nav pukojies, jo sa-protams ir no salda miega iztraucētu cilvēku sa-pīkums, — labsirdīgi filosofēja Radziņš.

Miers bija atkal mājās.

— Vai neiesim apciemot „spoku kuģi“? — ierosināja citas domas Ēriks.

— Tiešam nebūtu par ļaunu izdibināt „spoku kuģa“ noslēpumu, — es piekritu Ērika ierosi-nājumam.

— Lai notiek brāļu Valnovsku prāts, — at-jokoja Alfrēds Olte un nopietni uzprasīja: — Kas brīvprātīgi paliks šeit sardzē?

— Sardzes apgaitas kārtā ir mums ar Briņķi, — paziņoja Radziņš.

— Patiesībā mani šis kuģis maz interesē, — atsaucās Briņķis. — Ejiet vien visi, vēl jo vairāk tāpēc, ka sāk jau svīst rīta ausma. Ja būs kas svarīgs, tad ziņošu jums ar sarkanās raķetes sig-nālu un kad kļūs garlaicīgi, tad aiziešu ciemos blakus sektora sardzē. Staigājiet uz savu „spoku kuģi“ laimīgi.

Nevienam pret Briņķa projektu nebija iebil-dumu un mēs visi devāmies uz Andrejsalas jūras

tvaikoņu piestātņi, kas bija tikai pāris simt soļu atstātumā no mūsu sardzes šķūņa.

Austošā rīta krēslā tvaikonis vairs neizskatījās tik spokaini-noslēpumains, kāds tas rādījās mums baigajā pusnakts stundā.

Rīta krēslā un miglā apgaismotie kuģa logi bija blāvi un nespodri. Tvaikoņa skursteņi vēl gaisā dūmu mutulus, pa novadlūkām tecēja ūdens un šāvās laukā tvaika garaiņi. Uz tvaikoņa klāja bija redzami pasažieri, starp kuriem lietišķi stāigāja un skraidīja kuģa apkalpes personāls.

Virš kuģa plivoja Anglijas karogs un zem tā uz kuģa korpusa uzrakstītu izlasijām kādas Anglijas ostas nosaukumu.

Mūsu ierašanās kuģa ļaudīs un pasažieros radīja vispārēju ievērību. Viņu acīs laikam bijām interesanta grupa, jo neraugoties uz krēslu un miglu, daži pasažieri tvēra pēc saviem foto aparātiem un mūs „nokniksēja“.

Paskatījos uz saviem draugiem. Tiešām, skats bija neparasti gleznains. Ugunskurā nokvēpušās sejās, kā jāntārpiņi, spīdēja smaidošas acis. Pie īpatnējām patronsaitēm piestiprinātās vaļējās patronu magazinas koķetēja ar mūsu skolnieku mēteļu metala pogām. Pār plecu pārņemto šauteņu apbruņojumu papildināja pie jostas piespraustās masīvās misiņu raķešu pistoles un rokas granatas.

Interesi pret mums sakāpināja vēl tas, ka puslīdz saprotami atbildējām gan uz vācu, gan angļu valodā uzstādītiem jautājumiem.

Uzzinājuši, ka esam Latvijas armijas brīvprātīgie karavīri-skolnieki, jūrnieceki kļuva sevišķi laipni un uzaicināja pie sevis kuģi viesos.

Pasažieru vidū bija vienīgi Anglijas, Francijas un citu Sabiedroto valstu pavalstnieki. Viņi

mūs pacienāja ar šokoladi, konfektēm, biskvītiem un citiem gārdumiem. Kuģa „kochs“ ieaicināja mūs savā virtuvē un pamieloja ar kafiju. Dažās minūtēs kļuvām visa tvaikoņa lutekli.

Pie mums pienāca kuģa kapteinis un aicināja mūs braukt viņam līdzī uz Angliju, brīdinot mūs, ka kaut kuru dienu Rīgā varot iebraukt lielinieki. Viņš solīja mūs vest pilnīgi par brīvu un apņēmas arī Anglijā rūpēties par mūsu tālāko likteni.

Priekšlikums bija vilinošs, bet mēs, iepriekš sirsniņi pateikušies labsirdīgajam kapteinim, atteicāmies no šī brauciena.

— Mēs visu nakti sargājām ostu no lielinieku uzbrukumā un tagad, kad lielākās briesmas garām, nekādā ziņā nedezertēsim, — paskaidrojām kapteinim savu viedokli.

— Ak, tad jūs bijāt tie dūšīgie nakts karotāji? — brīnījās jūrnīki un tvaikoņa pasažieri un tūda mūs pastāstīt par pagājušās nakts notikumiem.

— Velti jūs savu aizbraukšanu uzskatiet par dezertēšanu. To drīzāk varētu saukt par atkāpšanos vai evakuāciju, jo man noteikti ir zināms, ka Rīgas liktenis apzīmogots, — centās mūs pierunāt kuģa kapteinis.

Mēs tomēr palikām pie sava viedokļa un savu apņemšanos negrazījām. Visa laba novēlējumu pavadīti un uz atvadišanos gārdumiem apdāvināti, atstājām viesmīlīgo tvaikoni un devāmies uz savu sardzes posteni.

Neraugoties uz sirsniņo un laipno uzņemšanu, viesošānās uz tvaikoņa mūs padarīja grūtsirdīgus.

Vai tiešām Rīgas liktenis ir apzīmogots, kā

apgalvoja jaukais, sirsnīgais angļu kuģa kapteinis?

Savā sektorā atradām visu labākā kārtībā. Pie Briņķa viesos bija atnākuši vairāki blakus sektoru sardzinieki, kuriem izdalijām kuģi saņemtas dāvanas — saldumus. Kopā ar Arnoldu Tauniņu bija atnācis viņa brālis Jēkabs Tauniņš, kurš tikai šodien bija ieradies ostā no pilsētas.

Jēkabs Tauniņš arī zināja stāstīt baumas par lielinieku tuvošanās briesmām, kādas klīstot pilsētā. Bet vispāri Rīgā vēl esot viss mierīgi.

Saule jau bija uzlēkusi, kad no Daugavas atskanēja dobjš tvaikoņa signālpučiens. Paskatījos uz Daugavu. Tur lēni uz jūras pusi slīdēja „spoku kuģis“.

— Nodosim saviem draugiem pēdējos sveicienus, — pateicu mūsu sektora sardzes ļaudīm, nejauši prātā ienākušo iedomu. — Uzlaidīsim gaisā virs kuģa divas sarkanās raķetes un tām vidū — vienu baltu. Iznāks mūsu valsts karoga krāsas.

Tā izdarījām un sveiciens iznāca tiešām efektīgs: Briņķa un Ērika izlaistās raķetes švirkstēdamas paraleli viena otrai uzvijās ieslīpi debēs un eksplodēja sarkanās krāsu buķetēs gaisā tieši virs tvaikoņa. Man savu balto raķeti izdevās iešaut tieši vidū starp abām sarkanajām un debesis dažus mirkļus ugunīgā ziedā laistījās mūsu sarkan-balt-sarkanais karogs.

„Spoku kuģis“ bija pēdējais, kas atstāja Rīgas ostu. Ne Andrejsalā, ne Eksportostā nebija redzams vairs neviens tvaikonis.

Vārgā ziemas saule, nule lēkusi, ātri sasniedza dienas vidus punktu un tikpat ātri sāka grīmt vakara pusē. Sen bija pagājis laiks, kad mūs parasti nomainīja Studentu rota. Mēs velti

gaidījām savus draugus. Tie nenāca un vairs nekad arī neatnāca.

Mēs bijām tā noguruši, ka otras nakts sardzi vairs nespētu izturēt. Pamest savus sardzes posteņus likteņa varā arī negribējām.

Preču vagoni bija aizvākti. Mūsu sektorā vienīgās vērtīgākās mantas bija pulvera noliktava un signalraķetes. Nolēmām signalraķešu krājumus sadalīt savā starpā un tos paņemt līdzī uz Jēkaba kazarmēm. Jēkabs Tauniņš, Aleksandrs Bērziņš un citi, kuri iepriekšējā naktī no sardzes dienesta bija brīvi un ostā bija ieradušies tikai dienā, apsolījās ostas rajonu samazinātā frontē uzmanīt nākošu nakti, kad cerējām noskaidrot ostas tālāko apsardzības iespēju.

Turpat ostā atrastās vecās mantu somās sabērām no mūsu sektora iznestās raķetes un raķešu pistoles un tad devāmies uz pilsētu.

— Mums nav vērts uz Jēkaba kazarmēm iet. Tas mums būtu liels likums. Iesim tieši pa Daugavas krastu uz tramvaju un brauksim mājās. Esmu noguris, kā suns, — runāja Artūrs Briņķis.

— To jau vārētu, — atbildēja Alfrēds Olte.
— Bet ko darīsim ar raķetēm?

— Paņemsim tās līdzī mājās un ritu atnesīsim uz kazarmēm, — es ieteicu.

Tādā kārtā mēs, jāņvārtieši, ar visām raķetēm un raķešu pistolēm, pārbraucām mājās.

Noguruma dēļ mēs ar brālī to vakaru nekur vairs negājām.

Nākošās dienas rītā abi piecēlāmies ļoti agri. Noguruma vairs nejūtām nekāda. Saģērbāmies, paņēmām savas šautenes un gribējām iet uz malkas pagrabu pēc raķetēm, lai tās aiznestu uz Jēkaba kazarmēm.

— Kur jūs iesiet? — bažu pilnā balsi jautāja mums māte.

— Uz rotas kazarmēm, — atbildēju.

— Vai jums prāts? — izsaucās mūsu māte. — Neskrieniet taču tišu prātu nāvē! Nupat veikalā man stāstīja, ka latviešu valdība pagājušo nakti Rīgu atstājusi un pilsētu tūlī pēc tam ieņēmuši lielinieki.

— Māt, tās būs tikai baumas, — neticēja mātes stāstam Ēriks.

— Nav baumas, nav! — apgalvoja māte un klusāki, bailīgi apkārt apskatījusies, it kā istabā kāds viņu slepeni varētu noklausīties, turpināja: — Nupat satīku Oltes kundzi. Viņa, nabadzīte, pavisam nobēdājusies. Prasīja, kur jūs esot. Teicu, ka mājās. Guļ. Tad Oltes kundze pateīca, ka pagājušā nakti viņas abi dēli aizbraukuši līdz valdības karaspēkam.

— Nevar būt!! — abi ar brāli gandrīz reizā iesaucāmies. — Mēs vakar taču visi kopā atbraucām mājās!

— Oltes kundze taču nestāstīs niekus par tik nopietnām un bīstamām lietām un vēl šādos, tik nedrošos laikos, — pārlicinoši runāja mūsu māte.

— Tādā gadījumā mums jāaizbrauc uz pilsētu un jāpārlicinājas, kas tur īsti notiek. Daudzi mūsu biedri palika tur posteņos un viņi gaida, — es iesaucos.

— Dēliņi, mīlie dēliņi, labāk neejiet! Tagad tik nedrošs laiks, kas var zināt... — bažījās māte.

— Neraizējies, gan viss būs labi, — pātrauca māti Ēriks. — Harijam taisnība. Mums jāaiziet vismaz pārlicināties, kas pilsētā notiek.

Ilgi mums nācās pierunāt māti, kāmēr viņa mums deva atļauju iet, cieši piekodinādama būtu sevišķi uzmanīgiem.

Devāmies uz pilsētu pa klusākām ielām. Pa ceļam neko aizdomīgu nemanījām. Vienīgi pie dzelzceļa pārbrauktuves Gogoļa ielā satikām bēdīgu gājienu: divas nabadzīga izskata sievietes veda ragaviņās kādu sašautu vecāku vīrieti. Abas sievietes skaļi vaimanāja, ievainotais vaidēja.

— Vai manu dieniņ, vai manu dieniņ, — vaimanāja vecākā sieviete, — sašauj cilvēku ne par šo, ne par to!

— Kas viņu sašāva? — norādīju uz ievainoto.

— Dievs viņu zina. Varbūt baltie, varbūt sarkanie, — krievu valodā atbildēja jaunākā sieviete. — Tagad jau nevar izprast. Kad satiek dzīvu cilvēku, tad šauj tik virsū.

No šādas atbildes nekādu skaidrību par stāvokli pilsētā nevarējām iegūt, tāpēc nekas cits neatlika, kā iet pašiem pārliecināties.

Vispirms steidzāmies uz Latviešu biedrības namu Pauluči ielā, kur atradās Virsnieku rotas mītne. Tur lielās parades durvis bija līdz galam atvērtas. Parastās sardzes pie durvīm nebija.

Iegājām namā. Tur valdīja klusums un tukšums. Uzskrējām augšā pa kāpnēm un pēkšņi lielajā zālē sadzirdējām klavieru skaņas. Atrāvām vaļā durvis un palikām no brīnumiem vai mēmi.

Lielās zāles vidū bija novietots koncertfliģelis, pie kura sēdēja krievu cara armijas virsnieka formā tērpiers vīrs un spēlēja krievu veco himnu: „Dievs, sargi ķeizaru...”

Pieskrēju pie virsnieka un sapurināju viņu aiz pleciem, uz kuriem spīdēja krievu cara armijas poručika zeltītās pagonas.

— Lieciet mani mierā, — kratījās no manis vaļā virsnieks.

Viņš runāja krievu valodā.

— Jūs esiet krievs (ruskij)? — krieviski tam jautāju.

— Nē, ne „Ruskij“, bet Brusilovs, — pārfrazēja pazīstamo krievu cara armijas ģeneraļu un pasaules kara armijas komandieru vārdus divainais poručiks un, it kā nekā nebūtu noticis, turpināja spēlēt krievu himnu.

Poručiks bija galīgi piedzēries. Nekādas sakarīgas ziņas no viņa nevarējām iegūt. Visas pūles izdabūt viņu laukā no zāles palika bez sekmes. Viņš palika sēžam pie klavierēm.

Izsteidzamies uz ielas. Ieraudzījām no Rīgas latviešu namsaimnieku biedrības nama, kur atradās Studentu rotas mītne, iznākam pulciņu šautenēm bruņotu ļaužu, kuri sāka soļot Rīgas latviešu biedrības nama virzienā. Saskatījām uz šo ļaužu roku piedūrknēm sarkanās drēbes uzšuvumus. Tā tad lielinieki.

Paņēmu brāli pie rokas un abi nesteigdamies pārgājām pāri ielai, pēc tam tikpat aukstasinīgi iegājām Vērmanes parkā. No parka ieraudzījām, ka lielinieku grupa apstājās pie Rīgas latviešu biedrības nama un atdalīja divus sargus, kuri palika sardzē pie durvīm. Pēc tam lielinieku grupa iegāja namā.

Nabaga nelaimīgais poručiks!

Mums vairs nebija šaubu, ka Rīga bija lielinieku varā.

Iet atpakaļ iekšpilsētā mums nebija vairs drosmes, tāpēc gājām cauri Vērmanes parkam uz Tērbatas ielu.

Kādā parka kājceļiņa krustojumā nejauši saskrējāmies ar Šabachu.

— No kurienes? — izsaucāmies gandrīz visi reizē.

Pastāstījām Šabacham par šīsdienas piedzīvojumiem.

— Jā, lielinieki šonakt izdarijuši apvērsumu un sagrābuši varu savās rokās, — pavēstīja Šabachs. — Tagad ik mirkli var gaidīt Latvijā no Krievijas iebrūkošā lielinieku karaspēka ienākšanu Rīgā. Es biju Jēkaba kazarmēs. Tur vairs nav neviena cilvēka.

— Man ienāca kas prātā, — izsaucās Eriks. — Vai neiegūsim kādas ziņas iekšlietu ministrijā?

— Maz ticams, — atsaucās Šabachs, — bet pamēģināt jau varam.

Devāmies visi uz Aleksandra ielu. Tur no lielinieku apvērsuma nebija nekā manams. Nemaniņām ne miliču patruļu, ne uztrauktu ļaužu pūlus. Uzkrīta vienīgi neparastais klusums. Braucēju satiksme bija pilnīgi pātraukta un retais gājējs bailīgi virzījās gar nama sienām, it kā ikkatru mirkli sagatavojies meklēt patvērumu un paslēptuvi tuvākā nama pašobelē.

Pie iekšlietu ministrijas nama viss bija šķietami mierīgs. Neredzēja nekādus posteņus, ne sardzes.

Ši apstākļa iedrošināti, iegājām ministrijas namā. Nebijām vīlušies: nams bija tukšs.

Atcerējos kādu istabu nama trešajā stāvā, kur pirms dažām nedēļām ierados saņemt Apsardzības ministra Zālīša izdoto ieroču turēšanas atļauju. Nekavējot devāmies uz šo istabu, kur atradām visu lielākā nekārtībā: galdu atvilktnes bija atrautas vaļā un papīri izmētāti pa grīdu. Krēsli bija apgāzti. Uz galda atradās apgāzta tintes pudele un melnais šķidrums bija notasķījis galda citārt glīto zaļo drēbes apvilkumu, ietecējis dažās atvilknēs un gar vienu galda kāju notecējis

uz grīdas, kur tintē bija samirkušas dažas papīru loksnes.

Pacēlu vienu loksni un to apskatīju. Acīs sāka nīrbēt pazīstami vārdi: Mangolds, Melkus, Miltus, Ozoliņš, Olavs, Olte, Pārups, Pētersons, Plaude, Pīrāgs, Saltups, Šabachs... ar visām adresēm un atzīmēm, no kādas skolas, cik vecs, kur dzimis un tā jo projām.

Pacēlu nākošo lapu: Zemītis, Zariņš, Vilnis, Valnovskis, Upītis, Ūdris, Tauniņš...

— Draugs, šeit ir skolnieku rotas saraksts alfabētiskā kārtībā, — es izsaucos. — Jāuzmeklē visas pārējās lapas un jāiznīcina. Tās nedrīkst krist lielinieku rokās.

Šabachs pētīja kādu citu lapu.

— Nu, šis saraksts nav mazāk svarīgs, — teica Šabachs un parādīja papīra lapu ar uzrakstu: „Pilsonu ziedojumi valsts aizsardzības fondam.“

Paskatījos sarakstā: Ivande Kaija, Krišjānis Barons, mācītājs Freidenfelds, mācītājs Edgars Bergs, skolotāja Elza Stērste, Pilsētniece, Arvids Pilsētnieks, Kundziņš, Dēliņš, Arājs, A. Bergmane, Fr. Bārda, Kārlis Krūza.

— Tie jau ir gandrīz visi mūsu Latviešu izglītības biedrības realskolas skolotāji un skolotājas, — biju galīgi pārsteigts par Šabacha atrodumu.

— Tāpēc teicu, ka šis saraksts nav mazāk svarīgs, — atsaucās Šabachs.

— Lūk, mūsu rotas saraksta sākums, — paziņoja Ēriks.

Paskatījos Ērika pasniegtā papīra loksne. Uz tās bija uzraksts:

„Rīgas apsardzības 3. (skolnieku) rota: Ārgalis, Barons, Bērziņš, Blaus, Brēdermanis, Bulle.

— Erik, tev laikam ir sērkociņi, — teicu pilns apņēmības, jo biju izšķīries, kas mums jādara.

Eriks izņēma no kabatas sērkociņu kastiņu un to pašvadzināja.

Paķēru kādu krēslu un pāris sitieniem pret galdu to salauzu smalkās druskās. Tad paņēmu nolauztā krēsla kāju un, attaisijis krāsns durvis, pateicu: — Visus, it visus papīrus jāsamet krāsni. Katru papīru saspiežiet čumurā. Tad labāki sadegs. Ērik, uguni! — nokomandēju, kā kaujas laukā.

— Tā, tā, vispirms skolnieku rotas un ziedotāju sarakstus, lai tie sadeg smalkākos pelnos, — runāju, maisot ar salauztā krēsla kāju krāsni degošos papīrus.

Papīrs pēc papīra izplēnēja krāsni un kad visi bija sadedzināti, tad uguni iemetu salauztā krēsla atliekas: — Lai „čomiņi“ (tā mēs bijām iesaukuši lielnieku piekritējus) nešķendētos, ka viņi nav gaidīti. Tagad šīs telpas viņiem būs siltas diezgan, — apmierināts nobeidzu krāsni degošo dokumentu maisīšanu.

Aizrāvušies ar dokumentu dedzināšanu, bijām aizmirsuši sekot notikumiem laukā. Šabachs piegāja pie loga un satrūcies iesaucās: — Nu esam tintē!! Viss nams lielnieku ielenkts!

Mēs ar Eriku pieskrējām pie loga, kas bija Stabu ielas pusē. Iela bija ļaužu pilna. Cilvēki drūzmējās ielas stūrī un, kaklus staipīdami, skatījās uz Aleksandra ielu Jaunās Ģertrūdes baznīcas virzienā.

— Nav tik traki, — teica Eriks. — Tie tikai ziņkārie.

— Pienākat pie šī loga, — aicināja Šabachs, kurš bija piestājies pie loga Aleksandra ielas pusē.

Lejā pie durvīm ieraudzījām šautenēm apbruņotu ļaužu grupu privatos tērpos. Tiem ap roku piedurknēm bija sarkani apsēji, tāpat kā tiem, kurus redzējām ieejam Rīgas latviešu biedrības namā Pauluči ielā. Nebija šaubu. Iekšlietu ministrijas namu grasījās ieņemt vietējie apbruņotie komunisti.

— Sekojiet man, — uzņēmies grupas vadību, uzsauca Erikam un Šabacham. Mēs varējām glābties tikai ar ātru un izšķirošu rīcību.

Izskrēju koridorā. Abi pārējie uz pēdām man sekoja. Lejā bija dzirdams smagu soļu troksnis, „Čomiņi“ kāpa pa trepēm augšā. Uz pirkstgaliem, lai nebūtu dzirdams mūsu soļu troksnis, aizskrējām pa garu gaiteni uz lielā nama otra gala. Zināju, ka tur ir kāpnes, kas ved uz nama pagalmu. Pieskrējuši pie kāpņu telpu durvīm, gribējām tās atvērt. Durvis bija noslēgtas.

Mēmu bezcerības skatienu pavēros brālī. Smeldoši-mocoši apziņā zanēja mātes pēdējie brīdinājumu vārdi: „Dēliņi, mīlie dēliņi, labāk neejiet. Tagad tik nedroši laiki, kas var zināt...“

Tīri instinktīvi atkārtāju mātes pēdējo vārdu turpinājumu:

— Kas varēja zināt, ka durvis būs ciet.

— Gadās, ka durvis ir ciet, — uztrauktā, bet cerību pilnā balsī atsaucās Eriks un, parādījis ar roku uz durvju koka apmetuma malu, kur uz kāda āķīša karājās atslēga, piemetināja: — Bet aizslēgtas durvis ir atslēdzamas ar atslēgu.

Paķēris atslēgu, Eriks to ielika atslēgas caurumā.

Mēs ar Šabachu sasprindzinātā uzmanībā sekojām Erika kustībām.

Katrs mirklis likās garš, kā mūžība. Gaiteņa otrā galā bija dzirdami smagi soļi. Vēl mirklis un — mēs būsim pazuduši.

„Kraķš, kraķš“, atslēgas slēdzienes knaķšļi mūsu ausīs skanēja kā visbrīnīšākā muzika.

Izslīdējām kāpņu telpā. Eriks, drošības dēļ, aizslēdza durvis no ārpuses un, ielicis atslēgu kabatā, vēja ātrunā drāzās pa kāpnēm mums pakā.

— Lēnāk, brālīt, lēnāk, — mierināju Eriku. Balss uztraukumā man drebēja.

Iznākuši pagalmā, piesardzīgi tuvojāmies vārtiem. Pie tiem ieraudzījām divus šautenēm bruņotus lielnieku sardzes vīrus.

Aši apskatījos apkārt. Pagalma Stabu ielas pusē ieraudzīju kādu pirmā stāvā atvērtu logu. Pie loga atradās galds, pie kura ar gluddzelzi rokā stāvēja tipisks Rīgas drēbnieks: iegarenu, bālu seju, kuru rotāja balta kāzbārdiņa, pār plecu pārmetu metmēru. Viņš šķita labā omā, jo kaut ko gludinot, dziedāja senseno vanderzelļu „ziņģi“:

Skroders sēž uz akas, lāpa savas frakas,
Smuka meitiņ' garām iet, grib' tai ūden' acis
liet.

Pamāju saviem pušiem ar roku man sekot. Piegājis iesāņus pie loga, ar vienu lēcieni biju pārbiedētā drēbnieka istabā. Man pakāļ kūļu vāļus ietenterēja Eriks un Šabachs.

Līdz nesamaņai pārbiedētais drēbnieks jau atvēra muti, lai kliegtu pēc palīdzības, kad to aizkavēju ar pāris vārdiem:

— Dieva dēļ, neceļiet traci, ja nevēlaties mūsu nāvī!

Mazliet apmierinājies, lāga vīrs uzprasīja:— Kas jūs esiet un kāds jods jūs ietrieca pā logu pie manis?

Ielūkojies vecā vīra godīgajā, atklātajā sejā, nolēmu viņam uzticēties:

— Esam skolnieki. Palīdzējām latviešu valdībai. Tagad mums draud briesmas no lieliniekiem. Vai nezīnat kādu izeju no šī nama?

Drēbnieks brīdi palūkojās uz mums un lakoniski pateicis: — Pagaidiet, — pazuda no istabas. Drīzi atgriezies, viņš tikpat lakoniski pateica:— Nāciet!

Mums cits nekas neatlika, ka viņam uzticēties. Drēbnieks izveda mūs koridorā un, pievedis pie kādām ārdurvīm, pamāja mums apstāties. Uzmaniģi apskatījis ielu, mūsu glābējs pateica:— Nu, bērni, variet iet. Šeit briesmas nedraud. Lai Dievs jūs pasargā arī turpmāk!

Nebija tas laiks, lai izplūstu pateicībā. Paspidām lāga vīram roku un viens pēc otra izslīdējām uz ielas.

Pie Stabu ielas vārtiem lielinieku sardzes vairs nebija. Drīzi sapratām, kāda iemesla dēļ. Aleksandra ielā atskanēja karavīru orķestra izpildījumā internacionāles skaņas. Rīgā iemaršēja komunistu karaspēks. To seidzās apsveikt vietējie komunisti. Arī iekšlietu ministrijas nama jaunie sargi.

Iznākuši uz ielas norunājām drošības dēļ izšķirties. Nogriezāmiēs uz vienmēr klusāko, nekā Aleksandra iela, Nikolaja ielu. Šabachs aizgāja

pa Nikolāja ielu uz augšu ārpusētas virzienā un mēs ar Eriku devāmies pretējā virzienā uz Iekšrīgas pusi.

Romanova ielas stūrī ieraudzījām lieliem soļiem pāri Nikolāja ielai steidzamiem Jēkabu Tauniņiem. Viņš nāca no Ganību dambja pļavām.

— Ješka! — familjari piesaucām viņu sev klāt.

— Vai nezini, kas notiek pilsētā? — jautāja Tauniņš.

— Pašlaik pilsētā iesoļo lielnieku karaspēks, — atbildēju.

— Es jau tā domāju, — nopūtās Tauniņš. — Vai nezini, kas noticis ar Rīgas skolnieku rotu?

— Tu pats redzi, — norādīju ar roku uz sevi, brāli un pašu Tauniņu. — Daļa ir Rīgā un, cik noprotu, daļa atkāpusies kopā ar valdību. Pagājušo nakti viņiem laikam bijušas kaujas ar vietējiem komunistiem. Rīgā ir notikusi vietējo lielnieku sacelšanās.

— Pagājušo nakti? — pārprasīja Tauniņš. — Ja tas ir tā, tad sacelšanās notikusi pret skolnieku rotu. Nō pārējām daļām pēdējās Rīgu ir atstājušas jau vakar vakarā. Pagājušā naktī no latviešu daļām Rīgā bija palikušas izkaisītas tikai dažas skolnieku rotas sardzes patruļas. Tagad es saprotu arī pagājušās nakts notikumus ostā.

— Kas ostā noticis? ieinteresējos par Tauniņa vārdiem. — Vakār pievakarē, pēc divu dienu un vienas nakts nepārtraukta sardzes dienesta, daļa skolnieki atstāja savus posteņus, nesagaidījuši Studentu rotas maiņas. Daļa skolnieku, kas atnāca vēlāk, apsoliņās studentus sagaidīt. Kas noticis tālāk, es nezīnu. Laikam tu arī palīki otrā sardzē? — jautāju Tauniņam.

— Kas tā vairs bija par sardzi! — atmeta ar roku Tauniņš. — Ko mēs, pāris cilvēku, varējam izdarīt pretinieka vairakkārtējam pārspēkam?

— Vai jums kāds uzbruka? pasteidzos Tauniņa stāstījumam priekšā.

— Uzbruka? nicīgi nospļāvās Tauniņš. — Mūs ielenca. Ielenca no trim pusēm. Mums atlika vienīgi atkāpšanās ceļš caur Keizara dārzu.

Aši apskatijos apkārt. Iela bija gandrīz tukša. Mums pretīm nāca kāds glīti ģērbies kungs zelta brillēs. Izskatījās pēc ārsta vai advokata. Pie kāda piecstāvu nama vārtiem kravāja slotas un sniega liekšķeres kāds sētnieks. Tikai tālumā skanēja saraustītas militārā orķestra skaņas un apslāpēti puļa rēcieni. Tur „tauta“ sagaidīja savus „atsvabinātājus“. Tie bija aizvirzījušies kaut kur līdz Esplanadei un priekšā saredzāmā Aleksandra iela bija ļaužu burzmas atbrīvota.

— Kur tagad iesi? Vaj mājās? uzprasīju Tauniņam.

— Nē, vispirms aiziešu pie brāļiem Jāņa un Ernesta Pētersoniem. Viņi gan dzīvo Iekšrīgā, Zirgu ielā, bet mēs norunājām satīkties Aleksandra ielā viņu mātes dzīvoklī, kur apspriedīsim, ko tālāk darīt. Vai nenāksiet man līdzi?—jautāja Tauniņš.

Sākumā gribējām Tauniņam iet līdzi, bet tad atcerējāmies māti. Viņa, nabadzīte, droši vien par mums bēdājās un ar nepacietību gaidīja mūs mājās. Isumā Tauniņam izstāstījām savus piedzīvojumus un pastāstījām par mūsu mātes bazām.

— Tad labāk ejiet vien mājās, ieteica mums Tauniņš. — Gan jau vēl kādreiz tiksīmies, tad pastāstīšu par mūsu lēmumiem.

Daļu ceļa gājām kopā ar Tauniņu un viņš mums sīkākī pastāstīja par pagājušās nakts notikumiem ostā.

— Samazinātās sardzes dēļ mēs varējām ieņemt tikai šauru joslu gar Daugavas pieteku Andrejsalas ziemas ostā, jo no šejienes bija sarežģama visa Andrejsala un Eksportosta un visa Daugavas piekraste līdz Muitas dārzam. Pievakarē viens pilsētas ieraudzījām ugunsgrēka blāzmu un drīzi Rīgas ielas tricīnāja ugunsdzēsēju zirgu dipona un lielā ugunsgrēka vēstījuma baigās zvanu skaņas no Pēterbaznīcas torņa.

Uz priekšu izsūtītā mūsu sardzes apgaita no garamgājējiem uzzināja, ka degot operas nams.

— Kā, operas nams nodedzis?— pārsteigts par jauno vēsti, nenocietās pārtraukt Tauniņa stāstu Ēriks.

— Nē, atbildēja Tauniņš. — Esot izdegusi tikai skatuves un dekorāciju noliktavas piebūve. Rīgas ugunsdzēsēji arī šoreiz bijuši savu uzdevumu augstumos.

— Ugunsgrēka blāzma dega debesis pāris stundas, turpināja savu stāstu Tauniņš. — Pilsētā bija manams vēl dzīves pulss. Tad pamazam viss iegrimā tumsā, kas mums šķita baisma un drausmas neziņas pilnā. Mēs jutāmies šai vientuļā Rīgas ostas kaktā kā Dieva un cilvēku pamesti radījumi, par kuriem nevienam nav nekāda daļa. Zinājām, ka skolnieku rotas lielākā daļa, izvārgusi pēc iepriekšējā nepārtraukti garā sardzes dienesta, aizgājuši mājās un gul. Nebija nekādas izredzes uz sardzes palielināšanu. Tomēr mūsu prāts bija nemierīgs. Varbūt daļa sardzes rezerves vēl būtu Jēkaba kazarmēs?

Nolēmām sūtīt kādu izlūku uz pilsētu, kad mūsu nodomu izjauca neparedzēti notikumi.

No garīgā semināra ēkas apstādījumiem ieraudzījām iznākam vairākus tumšus cilvēku stāvus.

— Kas nāk?—izsaucās man blakus stāvošais Aleksandrs Bērziņš. Atbildes vietā atskanēja vairāki uz mūsu pusi vērsti šāvieni. Pieplakām zemei un sākām apšaudīties. Pēkšņi šāvieni sāka atskanāt no Eksportostas puses un vēlāk arī no Muitas dārza. Šāvieni bija vērsti pret mums. Atšaudoties, sākām atkāpties uz Ķeizara dārza puši, no kurienes vēl nedzirdējām šāvienus, lai izkļūtu no mūs ielencošā trīsstūra. Mūsu atstātās sardzes vietas ieņēma mums uz pēdām sekojošās lielinieku daļas no Muitas dārza rajona. Nebija vairs nekādas izredzes zaudētās pozīcijas atgūt. Mēs caur Ķeizara dārzu atkāpāmies Ganību dambja virzienā, kur izkļidām.

Atcerējos kādu paziņu, kurš dzīvoja Ganību dambī. Uzcēlu viņu no miega un pastāstīju par mūsu piedzīvojumiem. Viņš ieteica man pārgulēt naktī viņa dzīvoklī. Tā arī izdarīju. Tagad nāku tieši no viņa.

— Vaj pagājušā naktī arī citur pilsētā bija norīkotas skolnieku rotas sardzes? — jautāju Tauniņam.

— Laikam gan nē, jo ostā mēs jūs nomainījām uz pašu iniciatīvi. Pavēles par jaunu sardzes dienestu kazarmēs nebija.

— Tā tad Rīgas skolnieku rotai beigas?—nopūtās Ēriks.

— Nekam nav beigas — pavīpsnāja Tauniņš. — Tu jau zini, ka pēc vielas nezūdamības principa nekas neiet bojā. Viss tikai pārveidojas un pārmainas. Arī Rīgas skolnieku rota nav vēl zu-

dusi. Tā pārveidotā veidā turpinās savu darbību. Gan jau atkal kādreiz tiksimies un par to parunāsim, — atvadoties teica Tauniņš, spiežot mūsu rokas.

— Man patīk Tauniņa optimisms, — paliekot vieniem, es teicu Erikam.

— Kādā tad veidā skolnieku rota vēl varēs darboties? — mulsa mans brālis. — Vai tad mēs varam ņemt rokās šautenes un tās vērst pret visu Rīgā ienākušo lielinieku armiju?

— Protams, ka nē, tas tagadējos apstākļos būtu ārprāts, — atbildēju brālim. — Grūti to pateikt skaidriem saprotamiem vārdiem, bet nojaušu, ceru, vai ko tamlīdzīgu, ka Rīgas skolnieku rotas uzdevums un nozīme vēl nav galīgi zuduši.

Tuvojoties Maskavas priekšpilsētai, arvienu biežāki sāka parādīties ļaudis ar sarkanām lentēm pie krūtīm. Rīgas strādnieki, un pat daļa pilsoņu, sāka sapņot asins un bada murgu pilno sarkano sapni. Bija bīstami runāt par Rīgas skolnieku rotu šai lielnieciski noskaņotā gājēju straumē, tāpēc atlikušo ceļa posmu nostāigājām klusēdami.

Pie pašiem Jāņvārtiem ieraudzījām skatu, no kura uzbudinājumā un sašutumā asinis mūsu dzīslās sāka vārities.

Ieraudzījām kādu lieliski uzcirtušos lielinieku karavīru. Viņš bija tērpies jaunā melnas ādas frencē, sarkanās galife biksēs un kājās tam spīdēja un laistījās lieliski garie stulmju zābaki. Viņš bija apjozis bijušo krievu virsnieku plecu siksnas un platu ādas jostu, aiz kuras aizspraudis lielu Nagana sistiemas revolveri un divas rokas granātas. Pazinām veco strēlnieku un kādreizēju ipatnējāko Jāņvārtu pašpuiku Riņķu Koļu.

Cēsu skolnieku rotas karavīri Rīgā 1919. gadā

Riņķu Koļa ar šauteni stundija un grūstīja Rīgas skolnieku rotas dalībnieku Artūru Briņķi, pie tam vēl šķendīdamies visneķitrākiem lamu vārdiem.

Beidzot Riņķu Koļam Briņķa tramdišana apnīka.

— Stājies pie „stenkas“, tu baltgvardistu suns, kļiedza savā pušpuiku žargonā Riņķu Koļa. — Skaties, kāds āķis. Kamēr mēs cinijamies pa Čaplaku zemi, viņš kopā ar fričiem vāra pa Rīgu ziepes un strēbj skābputru.

Riņķu Koļa ievadīja šautenes stobrā patronu un pacēla ieroci pret nelaimīgo Briņķi, kurš stāvēja viņa priekšā ne dzīvs, ne miris.

Artūrs Briņķis šķīta neglābjami pazuļis. No Riņķu Koļas sejas izteiksmes vēroju, ka viņš nejoko un ir noskaities ne pa jokam. Kas Briņķi būtu nodevis? Viens bija skaidrs: Rīgas skolnieku rotas dalībniekus — jāņvārtiešus — novērojuši komunistu draugi un tagad sāk ar mums izrēķināties. Šodien Briņķis, rītu es, parītu kāds cits. Vaj labāk nemesties tūlī virsū savas varas apziņā pārplūstošam pašpuikam, lai izglābtu kolegu vai kopā ar to mirtu? Šādas domas vienā mirklī izšāvās cauri apziņai un tanī pāt mirklī apdzisa.

Ko mēs kailām rokām varējām padarīt līdz zobu galiem apbruņotam lielnieku karavīram? Pārsteidzīgs solis būtu līdzīgs nepārdomātai pašnāvībai.

— Ek, būtu mums šautenes vai vismaz mūsu raķešu pistoles, — klusu pačukstēju Ērikam. — Raķete smuki degtu viņa sarkano bikšu dibenā!

Nepaspēja Ēriks man atbildēt, kad notikumu gaita ņēma gluži negaidītu virzienu.

Lubānas ielā, kur viss notikums norisinājās,

iegriezās ar savu pajūgu tuvējās Rīgas apkārtnes lauksaimnieks Vitenšteins. Viņu pazina lielākā daļa jāņvārtiešu un arī pats Vitenšteins senos jāņvārtiešus pazina jo labi. Vērīgais un apķērīgais lauksaimnieks uz reizi saprata stāvokļa nopietnību un uz vietas atrada īsto apdraudētā Briņķa glābšanas veidu.

— Ei, Koļa! — izsaucās Vitenšteins. — Ko tu tur mažojies. Nāc labāk šurpu un ņem vienu kraukšķi.

Vitenšteins no pajūgā ņemstā sienā maisa izvilka pilnu puslitra degvīna pudeli un to parādīja Riņķu Koļam.

Citīgais kontrrevolucionaru apkarotājs nolaida šauteni, piemiedza vienu aci un ar otru kāri lūkojās uz ilgi neredzēto un nebaudīto kārumu. Kārdinājums bija liels, bet Riņķu Koļa vēl svārstījās starp vēlēšanos izrēķināties ar baltgvardistu un iespēju pamieļoties ar degvīnu.

— Nāci vien klāt, ko vēl šaubies, — skubināja pašpuiku attapīgais un par savas taktikas pareizību pārliecinātais lauksaimnieks. — Man mājās vēl ir dažas šādas pašas pudeles, — kārdināja Riņķu Koļu Vitenšteins.

Šādam vilinājumam Riņķu Koļa vairs nespēja pretoties. Viņš apspieda savu kāri izrēķināties ar baltgvardistu un piesteidzās pie sava kārdinātāja pajūga.

— Sēdies pajūgā, — turpināja savu aizvilināšanas taktiku Vitenšteins, noslēpis izvilktā degvīna pudeli ratos un, neļaudams Riņķu Koļam attapties, turpināja: — Uz lielceļa izdzersim šo pudeli un mājās nogāršosim pārējās.

Riņķu Koļa iesēdās Vitenšteina pajūgā un abi aizbrauca Lubānas šosejas virzienā.

Mēs ar Eriku atviegloti uzelpojām. Arturs Briņķis, attapiēs no izbailēm, kā no nāves izglābies vajāts zvērens, iespurdza sava nama vārtos, nepaskatījies ne pa labi, ne pa kreisi.

— Viņš laikam mūs neredzēja, — pačukstēja man Eriks. — Pieiesim pie viņa parunāties.

— Lai paliek, — atmetu ar roku. — Briņķim tagad, droši vien, nav nekādas vēlēšanās plāpāt. Gan satiksīsimies un izrunāsimies ar viņu kādu citu reizi.

Ejot uz māju, es Erikam teicu: — Neraugoties uz mūsu šķietāmi bēdīgo stāvokli, es tomēr esmu bezgala priecīgs par vienu apstākli: pilsoņu simpatijas, apzinīgi vai neapzinīgi, ir mūsu pusē. Atceriēs tikai Stabu ielas drēbnieku un tagad Vitenšteinu. Protams, lielu lomu šai gadījumā spēlēja tirās cilvēkmīlestības jūtas un ceņšanās palīdzēt nāves draudos iekļuvušiem cilvēkiem. Bet līdztekus tam man prātā nāk nodrāztā komunistu fraze: „Kas nav ar mums, tas ir pret mums.“ Tā tad, pašu komunistu vārdiem runājot, šis drēbnieks un Vitenšteins ir pret komunistiem. Pat vēl vairāk. Tāds savā ziņā ir pat Riņķu Koļa, jo komunistiskai asinskāres un atriebības pārliecībai viņš atmetis ar roku šņabja pudeles dēļ. Mūsu nākotnes izredzes, mīlo brālīt, aug!

— Tagad, bračuk, tu atkal pārspilē, — pārmeta man pārlietu optimismu Eriks. — Pēc mūsu domām briesmas nebūt nav garām, bet tās gan tikai tagad vēl sāksies.

— Nemaz to nenoliedzu, — atbildēju ļoti nopietni. — Es runāju tikai par tālāku nākotni un nemaz negribu aizvērt acis iepretim tagad mums draudošām briesmām. Saprotu, ka tagad Riņķu Koļam līdzīgu fanatiķu ir pilna Rīga. Cerēsim tomēr uz labāko. Gan laiks pats mums rādīs turpmāko darbības virzienu.

Turpmākās dienas aizritēja bez sevišķām pārmaiņām. Jaunā vara, likās, bija aizmirsusi Rīgas skolnieku rotu, vai aizņemta daudz svarīgāku un neatliekamāku lietu kārtošānā, skolniekus atstāja mierā.

Pat Briņķis bija aizmirsis Riņķu Koļas uzbrukumu un notikumu atcerējās no humora viedokļa. Par skolnieku vajāšanu nekas nebija dzirdams un pamazām mēs kļuvām arvienu drošāki, ielaižoties karstos strīdos pat ar vietējiem pārliecinātiem komunistiem. Pamazām gan kļuvām uzmanīgāki, jo pretēji vietējo pašpuiku-komunistu piekritēju nemākulīgiem disputiem un argumentiem, Latvijas komunistu laikraksts „Cīņa“ sāka lietot arvienu bārgāku valodu pret Baltlatviju un ulmanistiem, prasot nesaudzīgu, asiņainu izrēķināšanos ar visiem „šiem baltgvardistiem, kontrrevolucionariem un strādnieku lietas nodevējiem.“

Nebija ilgi jāgaida, kad sākās asiņains terors, kas jo dienas vērsās arvienu plašāks un draudošāks. Pirmā iluzoriskā pārliecība, it kā jaunā vara Rīgas skolnieku rotas dalībniekus aizmirsusi, pamazām sāka šķobīties un sabrukt.

Skolas jau bija sākušās. Atvēra durvis arī augstskola. Uzticīgi saviem vienlīdzības lozungiem, komunisti paziņoja, ka augstskolā var iestāties kurš katrs, kas vien to vēlas, neuzrādot nekādus dokumentus par iepriekšējo izglītību un neuzstādot jaunajiem studentiem kādus citus iestāšanās noteikumus.

Protams, pie šādiem uzņemšanas noteikumiem, jauno studentu saplūdums augstskolā bija milzīgs. Tur iestājās arī gandrīz visi vidusskolu augstāko klasu skolnieki un daži pat no vidusskolu zemākām klasēm. Netrūka pat „studentu“ ar nepa-

beigtu pamatskolas izglītību un pat pilnīgu analfabetu, kuri tikko prata savu vārdu parakstīt.

Par sekmīgām studijām šādos apstākļos nevarēja būt runa. No „studentu“ tūkstošiem nopietnām studijām labi ja nodevās daži desmiti.

Sākumā pārpilnās auditorijas ar katru dienu kļuva arvienu retākas un retākas. Vienīgi visinteresantākās lekcijās studentu plūdi neatslāba. Tādas lekcijas, starp citu, bija pasauleslavenā akademiķa, profesora Valdēna ķīmijas lekcijas. Tās bija arvienu pārpildītas un bieži auditorijā pietrūka pat vietas visiem klausītājiem.

No Rīgās pilsētas 2. vidusskolas, kā Latvijas valsts sākumā bija pārdēvēta Latviešu izglītības biedrības realskola, gandrīz visi vecāko klasu audzēkņi kļuva arī studenti. Mācījās, kā saka, „uz akota“: dienās vidusskolā, vakaros augstskolā.

Divainākais tomēr bija tas, ka skolnieki augstskolā neiestājās tanīs fakultatēs, kuru priekšmeti viņus visvairāk interesēja, bet tieši tanīs, kuru priekšmetus skolnieki vismazāk pārzināja. Vājākie ķيميķi iestājās ķīmijas fakultatē, sliktākie matematiķi — matemātikas fakultatē, nesekmīgākie vēsturē — vēstures fakultatē un tā jo prām. No skolnieku viedokļa tas bija pareizi, jo augstskola tagad viņiem izpildīja ērtu repetitora vietu.

Es iestajos ķīmijas fakultatē. Erikam bija viss viens, viņš man sekoja. Beigās ķīmijas fakultatē ievilkām arī Artūru Briņķi.

Briņķim nebija nekādas priekšzināšanas par ķīmiju, jo viņa izglītība nesniedzās tālāk par Rīgas pilsētas amatniecības skolas kursu. Tāpēc viņam ķīmijas augstskolas kursam bija grūti, pat

neiespējami sekot vēl vairāk tāpēc, ka fakultates priekšmetos ietilpa arī Tizika, augstākā matematika, tēlojošā ģeometrija un citas tehniskās disciplīnas. Turpretīm Briņķim nebija sajēgas pat vienkāršā alģēbrā un ģeometrijā.

Briņķa un citu zemāko un vidējo klasu vidusskolnieku klātbūtei augstskolā tomēr bija cita svarīga nozīme: augstskola bija pārvērtusies par visu Rīgā palikušo Rīgas skolnieku rotas dalībnieku sapulcēšanās vietu no visām Rīgas vidusskolām.

Kā ar Rīgas skolnieku rotas dalībniekiem nav viss kārtībā, manijām jau vidusskolā. No mūsu toreizējās sestās klases 40 skolniekiem skolā ieradās tikai ap 15 cilvēku. Jau pēc dažām dienām arī šis skaits sabruka līdz astoņiem, deviņiem skolniekiem.

Kur bija palikuši pārējie? Mums par to nebija nekādas sajēgas, līdz kādreiz tīri nejauši uzzināju, kādās briesmās atradās daži Rīgas skolnieku rotas dalībnieki.

Kādu dienu pilsētas kanala apstādījumos satiku viesnīcas „Imanta” īpašnieka dēlu Brigantu, Rīgas skolnieku rotas bijušo karavīru. Viņš izskatījās izvārdzis un bija kļuvis neparāsti nervozs. Līdz šim Brigantu nekur nebiju manijis, tāpēc viņu apturēju:

— Brigant! Kā tu te gadījies? Kur visu laiku biji pazudis?

Brigants nodrebēja. Viņa jau tā bālo seju pārklāja liķa bālums.

— Draudziņ, kas ar tevi noticis? — piegājis Brigantam klāt un, draudzīgi viņam uzlicis roku uz pleca, līdzcietīgi jautāju. — Vai esi slims vai varbūt cieti badu? Uzticies man un izstāsti visu. Varbūt mēs kopīgi tev varēsim palīdzēt.

— Kas tie tādi „mēs“? — nesaprašanā iesaucās Brigants.

Uzmanīgi apskatījos apkārt. Lai gan neviena cilvēka tuvumā nemanīju, klusu iečukstēju Brigantam ausī, it kā manus vārdus varētu sadzirdēt apkārtstāvošie mēmie koki. — Mēs, tas ir — Rīgas skolnieku rota.

— Rīgas skolnieku rota? — dobji, kā atbalss, atkārtoja Brigants. Viņa acis ieraudzīju baiļu uzliesmojumu izteiksmi.

— No kā tu baidies, — mierināju Brigantu. — Tu man neuzticies? Būšu atklāts. Daļa Rīgas skolnieku rotas karavīru ikdienas satiekās augstskolā. Redzi, es tev uzticos vairāk, nekā tu varētu cerēt. Kāpēc tu baiļojies un šaubies?

— Nē, ne tas, — klusi, it kā sev, runāja Brigants. — Tu mani pārproti, — viņš atdzīvojās un, pārļaidis skatienu apkārtnei, piebilda: — Lūk, tur kanala malā ir vientuļš, krūmiem neapaudzis soliņš. Aiziesim tur apsēsties. Es tev visu izstāstīšu. Tad sapratīsi.

— Vai zīni, no kurienes es nāku? — noslēpumaini ievadija savu stāstu Brigants.

— Nepūlies uzminēt, — viņš turpināja. — Neuzminēsi. Es nāku no čekas un varbūt pat no nāves gūsta.

Ievadijums bija tiešām neparasts. Briganta stāstu tomēr nepārtraucu ar jautājumiem un pretjautājumiem, bet ļāvu viņam stāstīt tekoši un nepātraukti.

— Tu varbūt brīnies, bet tā tas ir, — netika vajā no garā ievada Brigants, bet netraucēts no maniem pretjautājumiem, turpināja savu stāstu gludi un sakarīgi:

— Tas sākās lielinieku ienākšanas priekšvakarā. Iepriekšējā naktī biju sardzē pie Svērtuves

ielas pārtikas krājumu noliktavām. No rīta pēc sardzes maiņas devos gulēt. Tā jau bija mūsu nelaime, ka bijām pārāk izkaisīti un ka Jēkaba kazarmēs mums nebija ierīkotas nakts un pēc-sardzes guļas vietas. Tāpēc vissvarīgākā atkāp-šanās brīdī mēs nevarējām vairs sazināties.

Pievakarē gāju uz Jēkaba kazarmēm, garām Studentu rotas mitnei. Tur, sev par lielu izbrīnu, ieraudzīju vairākus skolnieku rotas karavīrus, kuri bija pievienojušies studentiem un krāva pajūgos savas mantas.

Uzzinājis, ka notiek atkāpšanās sagatavošana un ka Rīgas skolnieku rotas karavīriem, kuri vē-lētos sekot latviešu karaspēka daļām, jāpievieno-jas Studentu rotai, steidzos uz mājām.

Sāku jau sakravāt savas mantas, kad manā istabā ienāca māte. Uzzinājusi, ka gribu doties li- dzi Rīgu atstājošām latviešu karaspēka daļām, māte raudādama apkrita man ap kaklu un asarām acīs lūdzās neatstāt viņu un tēvu vienus. Kad nebiju pierunājams, māte ķēras pie pēdējā līdzek-ļa: viņa ieslēdza mani istabā. Tādā kārtā es pa- liku Rīgā.

Domas par sekošanu latviešu daļām mani to- mēr neatstāja. Kādas desmit dienas pēc lielnieku ienākšanas Rīgā, satiku brāļus Arnoldu un Jē- kabu Tauniņus. Pateicu viņiem savu vēlēšanos doties pāri fronti.

— Ja tu to domā nopietni, tad atnāci šova- kar uz operu. Tur tiksimies un par šo lietu par- nāsim tuvāki, — deva man cerību izvest vis- drīzākā laikā manu nodomu Arnolds Tauniņš.

Biju kā spārnos. Nevarēju vien sagaidīt va- karu, lai dotos uz operu. Vecākiem par savu no- domu neteicu ne pušplēsta vārda.

Gaidītais brīdis beidzot pienāca. Jau pusstundu pirms izrādes sākuma biju operā. Beidzot sagadīju arī Tauniņus. Jēkabs Tauniņš garāmejojot man pačukstēja: — Pēc otrā cēliena. Foijs. Pie bufetes.

Operas zalē ieraudzīju vairākus Rīgas skolnieku rotas dalībniekus. Vislielākā grupa bija ieņēmusi vietas orķestra ložā. Tur pamanīju brāļus Jēkabu un Arnoldu Tauniņus un dažus citus skolnieku rotas dalībniekus. Bija arī dažas meitas. Pazinu Rīgas skolnieku rotas dalībnieka Rūdolfa Krūmiņa māsu Lūciju un vēl vienu, otru jaunavu, kuras biju redzējis jau agrāk skolnieku sabiedrībā. Tā tad orķestra ložā pa kreisi bija visi „savi ļaudis“.

Uzveda operu „Rigoletto“. Nodzisa zales apgaismošanas ugunis. Sākās uvertīra. Nekad neviena operā līdz šim uz mani nebija atstājusi tik varenu iespaidu, ka šī, jau agrāk vairākkārt dzirdētā opera. Tagad tās brāzmainā muzika vibrēja līdz katram manas elpas vilcienam, katram sirds pukstam.

Biju uztraukts. Priecīgi uztraukts. Atrados kādu varenu, spilgtu piedzīvojumu un pārdzīvojumu alkās un gaidās. Jutu, ka šovakar jānotiek kaut kam liktenīgam, nenovēršamam.

Pagāja pirmā cēliena starpbrīdis. Sākas operas otrais cēliens.

— Tagad būs lielais starpbrīdis un tad, varbūt, viss noskaidrosies. Ko skolnieki nodomājuši darīt? — urbās man smadzenēs operas muzikas un dziedājuma cauraustas domas.

Pēkšņi otrā cēliena vidū nokrita priekšgars un zāle kļuva gaiša. Publika nesaprašanā sakustējās. Viens otrs sāka piecelties.

— Visiem palikt savās vietās! — atskanēja no centra ieejas pavēloša balss un zālē, paceltu revolveri rokā, iebruka kāds čekists. Viņam uz pēdām sekoja šaušanai draudīgi izstieptām šautenēm veselās čekistu grupas. Drīzi visas ieejas bija čekistu ielēnkatas. Ieroči draudīgi vērsās pret publiku.

No galvenās ieejas atdalījās lielāka apbruņotu čekistu grupa un, izgājusi cauri visai zālei, apstājās pie orķestra ložas pa kreisi, draudīgi pavērot ieročus pret skolnieku grupu.

Zālē ienākušiem čekistiem aizmugurē ieraudzīju tik pat stipri apbruņotu čekistu grupu pie ieejas kreisās puses orķestra ložā.

Visus skolniekus un viņu pavadones stingrā apsardzībā izveda no ložas koridorā. Pēc tam čekisti sistematiski sāka pārbaudīt visas publikas dokumentus.

Dzirdēju sev aiz muguras kādu jautājam: — Ko jūs, biedri, meklējat?

— Skolniekus-baltgvardistus, biedri komisar, — skanēja atbilde. Sēdēju savā vietā ne dzīvs, ne miris.

— Jūsu dokumentus? — pienāca arī mana kārtā.

Pasniedzu savu vācu okupācijas iestāžu izdoto pasi. Čekists paskatījās manā pasē, pārbaudīja kādu sarakstu un viņa sejā atplauka nīrdzīgs smails: — Aha! Vēl viens putniņš. Tad viņa balss kļuva skarba un pavēloša: — Izvest šo zēlli laukā!

Man pie sāniem piestājās divi apbruņoti čekisti. Mani pavadīja daudzi ziņkāri skatieni, kuros saskatīju nožēlu un līdzcietību.

— Ko nu skaties, kā... — sekoja nejēdzīgs

lamu vārds, — vai gribi arī nākt līdzi, — uzkle-
dza čekists kādam glīti ģērbtam, brillainam kun-
gam, kurš mani noskatījās līdzcietīgu skatienu.

Čekists šoreiz bija pārskatījies. Brillainais
kungs uzlēca kājās, izrāva no kabatas kādu krā-
sainu kartiņu un dūsmās zvērojošām acīm āteirta
čekistam: — Biedri, nepārsteidzieties. Es-
mu biedrs komunisti. Vai vēlaties, lai par jūsu
rīcību ziņoju biedrim Stučkam un biedrim Daņi-
ševskim?

Čekists sarāvās. Stučka un Daņiševskis taču
bija visvarenākie komisari.

Starpgadījuma tālāko norisi neredzēju, jo ma-
ni no zāles izveda laukā.

Dīvaini! Šai liktenīgā brīdī nedomāju par sa-
vu neapskaužamo stāvokli. Nedomāju arī pat tra-
ģisko koleģu likteni. Visas manas domas saistījās
ap brillaino komunistu un viņa līdzcietīgo skatie-
nu. Vai šāds cilvēks vispārī varēja būt komu-
nists? Tāds cilvēks jau drīzāk varēja būt pie-
skaitāms mūsējiem. Atklāti sakot, „viņu“ vidū
ir daudzi mūsējie. Par to vēlāk ieguvu spilgtus,
taustamus pierādījumus.

Nu, tas pagaidam lai paliek citai reizei. Tur-
pināšu notikumu aprakstu.

Mani izveda koridorā un pievienoja skolnie-
ku grupai, kuras vidū ieraudzīju trīs, četrus pil-
nīgi svešus cilvēkus un divas kreisās puses ložā
redzētās jaunavas, kuru vidū bija arī Lūcija Krū-
miņa. Otrās jaunavas vārdu neuzzināju, jo pie-
vedot mani pie aizturēto skolnieku grupas, čē-
kists piedraudēja: — Sarunāties aizliegts! Pretē-
jā gadījumā nebūsiet laimīgi.

Apkārtstāvošie čekisti mūs tik vērīgi uzma-
nija, ka mums nebija iespējams apmānīties pat

nozīmīgākiem skatieniem, nerunājot nemaz par sarunāšanās iespēju.

Otra aizturēto grupa bija novietota savrūp. Šai grupā pārsvarā bija vecāki kungi un damas. Tie laikam bija aizturēti personības noskaidrošanai, jo viņiem bija atļauts sarunāties. Dzirdēju kādu damu žēlojamies par savu aizmaršību, jo viņa savu pasi aizmirsusi mājās, bet rokas somiņā ielikusi vīra pasi. Par līdzīgām klizmām dzirdēju runājam arī pārējos otrā grupā aizturētos.

Ievēroju, ka viss operas nams, kā no iekšpuses, tā ārpusēs čekistu pilnīgi ielenkts. Dokumentu kontrole operas namā turpinājās vēl dažas desmit minūtes, jo otrai grupai pievienoja vēl jaunus aizturētos.

Skolnieku grupai jaunus aizturētos vairs nepieveda.

No operas zāles iznākušās čekistu grupas liecināja, ka pārbaude nobeigta. Skolnieku grupas sardzi papildināja ar jauniem čekistiem un mūs sevišķi stingrā apsardzībā izveda uz ielas. Visus aizveda uz Čekas namu Elizabetes ielas un Ganību dambja stūrī. Tur mūs noturēja stingrā izolācijā gandrīz veselu mēnesi. Nav iespējams izstāstīt visus tur izbaudītos pārdzīvojumus, nebeidzamās nopratināšanas un nāves soda draudus.

Kopā ar mani bija abi Tauniņi, daži bijušie Rīgas aizsardzības rotas karavīri un mācītājs Freidenfelds.

Tur uzzināju, ka Lūcija Krūmiņa un otra operā aizturētā jaunava no Čekas nama atbrīvotas jau nedēļu pēc aizturēšanas. Mācītājs Freidenfelds zināja pastāstīt, ka bez viņa apcietināti vēl daudzi citi Rīgas mācītāji. Rīgas aizsardzības rotas karavīri, abi virsnieki, bija no tās rotas, kur jau

pirms lielinieku ienākšanas bija ieperinājušies daži komunisti, kuri gada maiņā tur sarīkojuši sacelšanos.

Vari iedomāties mūsu stāvokli. Katru nakti varējām sagaidīt čekistu ierašanos, kas būtu nāves soda drauds ikkuram no mums. Nezinu, kā būtu pārcietis mūžīgos nāves soda draudus, ja man nebūtu radies negaidīts un necerēts glābējs.

Kādreiz mani izsauca no kameras ar visām mantām. Tas nozīmēja vai nu nošaušanu, vai pārvešanu uz citu apcietinājuma vietu. Bija priekšpusdienu un šādā laikā uz nošaušanu nevienu neveda.

Cerēju uz pārvešanu un tāpēc zaudēju no prieka vai valodū, kad man pateica cietuma žargonā brīvības paziņojumu: „Uz vaļu!“

Mācītāja Freidenfelda acis saskrēja asaras. Abi Tauniņi no prieka sāka vai lēkāt. Atvadīšanās prieki bija īsi. Cietuma sargi skubināja steigties un jau pēc dažām minutēm es biju Čekas pagalmā. Tur ieraudzīju neparastu skatu: Pagalma vidū zirgā sēdēja mana tēva sens pažiņa un draugs, kapitans Zēbergs ar veselu ložmetējiem bruņotu jātnieku eskadronu.

— Lūk, mūsu dezertiers, — mākslīgi dusmīgā balsī skaļi izsaucās mans glābējs un nokomandēja, ka noskanēja viss Čekas pagalms:

— Zirgā sēsties, marš!

Pirmo reizi savā mūžā izpildīju šādu pavēli, bet toreiz tā man nebija jāatkārto. Biju zirgam mugurā un līdzī pārējiem pa vārtiem laukā. Vēlāk kapitans Zēbergs (Aizšautais vanags) man izstāstīja visu savu pārdrošo dēku.

No mana tēva uzzinājis par manu un citu Rīgas skolnieku rotas dalībnieku arestu. Tad izstrādājis mūsu glābšanas plānu. Viņš komandē-

jot sarkano jātnieku eskadronu un viņa puisi ejot tam līdzī vai pašā ellē. Šodien viņš sava ložmetējiem apbruņotā eskadrona priekšgalā ieradies Čekas namā un pieprasījis izdot viņam savus ļaudis, kurus šeit turot apcietinājumā. Pārējiem viņš pagaidām nevarējis līdzēt, bet mani no šīs elles viņam tomēr esot izdevies izraut. Lai nebēdānot par saviem draugiem. Agri vai vēlu, ar vienu vai otru paņēmienu, viņš atsvabināšot visus Čekā ieslodzītos skolniekus.

— Tagad tu saproti manus vārdus, ka „viņu“ vidū ir daudzi mūsējie, — nobeidza savu stāstu Brigants un piemetināja: — Uzticība pret uzticību. Tu man uzticēji noslēpumu par Rīgas skolnieku rotas dalībnieku sanāksmēm augstskolā un es tev uzticēju kapitana Zēberga un viņa puisi pārgalvību un solījumu atbrīvot pārējos skolniekus. Ko kapitans Zēbergs sola, to viņš izpilda. Par to neraizējies. Pagaidām gan nevienam par to nestāsti, lai viņa plāni neizjūk.

— To tev labprāt apsolu un novēlu laimes ar izglābšanos, — apsveicu Brigantu.

— Tagad steigšos uz mājām, mani tur ar nepacietību gaida, — atvadījās no manis Brigants.

Satraukts no Briganta stāsta, steidzos uz augstskolu.

Tur satiku vairākus Rīgas skolnieku rotas dalībniekus, kuri pastāstīja par arestiem profesurā. Dažas lekcijas šo arestu dēļ bija atceltas. Profesora Valdēna lekcija tomēr atcelta nebija. Viņa auditorija bija stāvgrūdus pilna. Es nebūtu atradis sev brīvu vietu, ja Ēriks un Briņķis nebūtu parūpējušies man vietu rezervēt.

Profesors Valdēns ienāca auditorijā smaidošs,

kā arvienu un, paņēmis krītu, uzrakstīja uz tafeles dažas formulas.

— Tas ir pulveris, — paskaidroja profesors Valdens. — Nevis tas pulveris, ko liek patronās un kas raida uz nolādētiem buržujiem lodes, bet pavisam balts, nevainīgs pulverītis.

Visa auditorija jau pie pirmajiem profesora vārdiem sakustējās.

— Nu būs joki, — pačukstēju man blakus sēdošam Rīgas skolnieku rotas dalībniekam, jānvārtietim Jānim Erdmanim. — Profesors Valdens dos atbildi lieliniekiem par pēdējiem viņu kolēģu arestiem.

Laikam nebiju vienīgais lekcijas traucētājs, jo visu auditoriju pāršalca čukstošu balsu skaņas.

Profesors Valdens atgāja nost no tafeles un piegriezās auditorijai: — Vai jums ir bailes?

Atbildes vietā atskanēja spurdzoši smieklī un saucieni: — Nē!

— Nu, protams! Te jau nav neviena buržuja! — izsaucās profesors. Viņa vārdus pavadija skaļi smieklī.

— Studentu kungi, lūdzu, esiet drusku nopietnāki, — mākslīgi pārmetoši izsaucās profesors un turpināja: — Jā, balts, nevainīgs pulverītis. Agrāk šo pulveri lietoja apetītes radīšanai tie ļaudis, kuriem negaržoja ne tikai maize, bet pat kaviars un citi gārdumi.

Tagad ir izgudrots cits, neapšaubāmi drošs un radikals līdzeklis apetītes radīšanai: Nevajaga darīt neko — ne rīt pulverus, ne ēst maizi, ne lietot ko citu ēšanai. Tad apetīte būs lieliska.

Vai visā Rīgā tagad atradīsiet kādu cilvēku bez apetītes? Nē!

Profesora vārdus pāršalca varena smieklu šalts.

— Tas bija lielisks vispārējā bada konstatējums, — pavisam atklāti un skaļi pateica Jānis Erdmanis. Viņa vārds tomēr pazuda nepārtraukto smieklu šaltīs.

Profesors Valdens, skatoties caur pieri, pārļaida auditorijai it kā dusmīgu skatienu, bet viņa acis dzirkstīja labsirdībā un lūpas smaidīja: — Ko jūs smejaties? Vai jums vairs nemaz nav cieņības pret savu profesoru?

— Lūk, otrs pulveris, — turpināja lekciju profesors. — To agrāk lietoja korpulenti ļaudis lieko tauku un pārļiekā tukluma nodzišanai. Arī šis pulveris tagad ir lieks. Vai jūs Rīgā ieraudzīsiet kaut vienu tuklāku cilvēku? Šeit atkal noderīga jaunā brīnumrecepte: nelietot neko. Klasiskais buržuju tips iznīkst pats no sevis. Nemaz nav jāpūlās ar viņu apšaušanu.

Nopietnā profesora mutē šis karātavu humors skanēja drausmi. Valdens kļuva drūms un sevi it kā sadudzis. Viņš nolika kritu, piegāja pie katedra un, aizklājis seju rokām, nokāra galvu uz pulsts. Bija redzama tikai profesora sirmā galva un augstā, apgarotā piere. Šai mirkli sirmā zinatnieks atgādināja pār kanceli noliekušos lūdzošu mācītāju.

Auditorijā valdīja nāves klusums. Nebija pat dzirdama daudzo simt studentu elpa: visi aizturētu elpu gaidīja no iemīlotā profesora kaut ko neparastu.

Beidzot profesors pacēla galvu, pārļaida skatienu auditorijai un smagi nopūtās:

— Man ir lielas bēdas par jums, draugi. Šai auditorijā ir vietas apmēram pieci simti cilvēkiem.

Bet es redzu daudzus stāvam kājās. Tā tad ap seši, septiņi simt studentu un tikpat daudz nākošo ķīmiķu. Ja tas tā turpināsies, tad desmit gadu laikā Latvijā būs seši līdz septiņi tūkstoš akadēmiski izglītotu ķīmiķu. Ko jūs visi darīsat?

Latvijā ir nepilni divi miljoni iedzīvotāju. Iznāk uz katriem trīs simts iedzīvotājiem viens ķīmiķis. Turpretīm visstiprākās Eiropas rūpniecības valstis iztiek ar vienu ķīmiķi uz desmit tūkstoš iedzīvotāju. Vislabākā gadījumā vienam no trīsdesmit jums ir iespējams iegūt Latvijā darbu un maizi. Kāds liktenis sagaida pārējos? Patiesībā šī kalkulācija jums vēl neizdevīgāka, jo viss atkarājās no tā, kāda būs nākotnes Latvija. Bet kāda būs nākotnes Latvija?

Es pagājušā naktī redzēju sapni. Es staigāju pa nākotnes Latvijas ārēm. Kara laika kauju ierakumi bija nolīdzināti. Dzelonstiepuļu žogi novākti. Purvi nosusināti. Lielās muižas nozudušas. Citkārtējo gruvežu un postažu vietās un bijušo muižu zemēs pacēlās glītas zemnieku mājas, kuru pagalmos rotalājās sārtu, veselīgu un dzīves priecīgu bērnu pulciņi. Viņu vecāki, pilni dzīves un darba prieka, strādāja kupli saaugušās druvās, zaļojošos dārzos un tīrumos. Zaļainās pļavās ganījās treknu govju bari. Jaunā Latvija bija viens vienīgs ziedošs dārzs.

Taisnas, gludas šosejas šo brīnišķo dārzu savienoja ar pilsētām, kur blakus jaunām, ērtām dzīvojamām ēkām pret debesīm pacēlās mākslas un zinātnes tempļi. Šajās pilsētās dzīvoja tūkstošiem darbīgu amatnieku, kuri savās darbnīcās gatavoja brīnišķus amatniecības ražojumus. Dažas lielas fabrikas, uzceltās tālu no pilsētas dzīvokļu

rajoniem, ražoja praktiskus un izturīgus lauksaimniecības darba rīkus un citus plaša patēriņa priekšmetus. Visi nākotnes Latvijas pilsoņi dzīvoja savstarpējā satiecībā un mierā.

Latvija bija kļuvusi par taisnības valsti, kurā nebija ne apspiesto, ne apspiedēju. Vairāk man nebija ko sapņot un es pamodos.

Sapņu stāstītāju auditorija apsveica pārkonfidimdošiem aplausies, kuri pārgāja skaļās ovacijās.

— Redzu, ka mans sapnis jums patīcis. Jums atliek tikai gādāt, lai šis sapnis kļūtu par īstenību, — nobeidza lekciju profesors Valdens.

Tik atklātu „Baltlatvijas“ ideju cildināšanu līdz šim lielnieku ieņemtajā Rīgā neviens nebija uzdrošinājies. Vēlāk uzzinājām, ka šīs lekcijas dēļ čekisti profesoru Valdeni arestējuši, bet jau pēc pāris stundām arestēto profesoru bijuši spiesti atbrīvot. Profesora Valdena pasaulslavenā zinātnieka vārda dēļ, Padomju Latvijas valdībai kļuva neērti viņu turēt apcietinājumā. Stāstīja, it kā profesors demonstratīvi noturējis šo lekciju, lai atvieglotu dažu profesoru atsvabināšanu, kuri bijuši arestēti sakarā ar protestu par rīdzinieku mērdēšanu badā.

Cik tur bija taisnības, grūti bija nosakams. Bet fakts bija tas, ka rīdziniekus, kuri devās no pilsētas uz laukiem pēc produktiem, vairs netvarstīja un nevajāja, kā spekulantus.

Pāris mēnešu laikā, kāmēr Rīgā netraucēti valdīja komunisti, daudzi citkārt vienaldzīgie atmodās un par vēlu atcerējās īsti latvisko valdību, kuras pamatdeklarācijā mirdzēja un vizuļoja solījums celt valsti, kura būs taisnības valsts un kurā nebūs ne apspiesto, ne apspiedēju.

Tagad, turpretīm, netaisnība bija sastopama ik uz soļa un apspiesti bija ne tikai pilsoņi, bet visvairāk gan Rīgas strādnieki, kuru vārdā visu zemi spīdzināja un mērdēja badā saujiņa komunistu partijas barvežu. Nāves sodus „buržujiem“ piesprieda ik dienas desmitiem un Matisu kapu apkārtnes smilšu kalnos ik rītu bija dzirdamas šāvienu zalves. Tur izpildīja ārkārtējā revolucionārā tribunāla spriedumus.

Komunistu terora vilnas bija uzšļācis jo augstu, kad kādu dienu mūsu klasē uz stundu atnākusē skolotāja Pilsētneiece mums paziņoja:

— Vakar slimnīcā miris jūsu skolotājs Fricis Bārda.

— Vai atkal jauns lielnieku upuris? — iešāvās man prātā aizdomas.

Izprašnāt skolotāju bija neērti. Arī pārējie klusēja. To Pilsētneiece uzskatīja par vienaldzības pazīmi un, sarūgtināta, mums pārmeta:

— Fricis Bārda taču bija jūsu klases audzinātājs. Vai jums nemaz nav žēl sava pāragrā nāvē mirušā skolotāja un audzinātāja?

Piecēlās Ēriks un, uzņēmies visas klases aizstāvja lomu, sāka izskaidrot mūsu neparastās izturēšanās cēloņus: — Mēs taču esam uzauguši kara, revolūcijas un juku laikmetā, kad vai ikdienas saņemām ziņu par kāda mums tuva un mīla cilvēka nāvi. Mēs esam pieraduši šādas baigas vēstis uzņemt ārēji aukstasinīgi. Tas tomēr nenozīmē vienaldzību vai jūtu trulumu. Iekšēji mēs spilgtāki izjūtam katra mīla cilvēka zaudējumu, nekā to varētu izteikt žēlām nopūtām vai skaļām vaimanām. Karavīriem šādas nopūtas un vaimanas nepiestāv. Un mēs taču vairs neesam skolnieki vien, bet arī karavīri.

Šādu izskaidrojumu Pilsētniece nebija gaidījusi.

— Tādā gadījumā man pret jums jāatvainojās, — aizkustināta runāja skolotāja, — bet pirmais iespaids mani spieda būt vaļširdīgai.

Ledus bija laužts.

Pilsētniece pastāstīja par mūsu audzinātāja pēdējiem mirkļiem. Fricis Bārda sirdzis ar diloni. Slimības gaita nebijusi tik ļauna. Slimniekam bijusi nepieciešama atpūta un, galvenais, spēcīga barība.

— Ja mums būtu sviests, olas, krējums, šie Latvijā agrāk pārpilnībā iegūstamie produkti, tad šis cēlais, apgarotais gars mūsu dzimtenei nebūtu zudis, — kā pārmetums kaut kam, izskanēja skolotājas vārdi. — Bet ko par šādām lietām sapņot, kad, pat dienišķās maizītes mums trūkst!

Mēs zinājām, kam šis pārmetums acīs bija mests. Arī Fricis Bārda bija kritis par upuri visšausmīgākam lielnieku teroram — badam.

Bada spoks ar katru dienu kļuva draudošāks un neatvairamāks. Šo drausmīgo spoku lielnieku varas vīri centās iedzīt atpakaļ pazemē ar nesaudzīgu teroru, bet šis spoks bija stiprāks par durkļiem, ložmetējiem un lieltgabaliem. Tas bija kā teiksmains pūķis, kuram vienas nocirstas galvas vietā radās septiņas jaunas. Komunistu ienaidnieks auga kā lavina un drīzi visa Rīga bija viena vienīga kontrrevolucionāru noņemne.

„Bargi kungi ilgi nevalda“, tāda bija rīdzinieku atbilde uz ārkārtējā revolucionārā tribunāla nāves spriedumiem. Jau atklāti sāka runāt par latviešu kāraspēku, kas Kurzemē pieaudzis par neuzvaramu spēku, neatlaidīgi laužoties uz Rīgas pusi

Šīs ziņas tomēr bija tik pilnas pretrunu un neskaidrības, ka neko prātīgu no tām nevarēja izlobīt. Daži runāja par Ulmaņa karaspēku, citi par mācītāja Andrieva Niedras pūlkiem, bet citi — par vācu imperialistu un Baltijas vācu muižniecības kaolicijas radītām kaujas vienībām. Pēc vienām ziņām šis mistiskais karaspēks atrodoties Liepājā, pēc otriem — it kā Ventas krastos un, beidzot, kaut kur pie Misas, Bauskas apkārtnē.

Daudziem šis mistiskais, pret lieliniekiem cīņu vedējs, karaspēks, bija vienīgā cerība un glābiņš no draudīgām nāves briesmām. Citiem rūpēja tikai atsvabināšana no neciešamā komunistu režīma, nedomājot par to, kas šo atsvabināšanu dos. Turpretīm, lielākai daļai latviešu šī atklātā cīņa pret uzbrukošo un ārdošo komunismu saistījās ar Rīgā proklamēto Latvijas brīvvalsti un tās valdību, ar ministru prezidentu Kārli Ulmani priekšgalā.

Bija noticis brīnums. Ko nespēja pašā sākumā jaunās valsts ideja, to panāca šīs idejas pretvara: visi krietnie latvieši, kvēlojot naidā pret komunistisko varmācību un viņu domu un darbu kroplumu, kļuva savās sirdīs īsti Latvijas patrioti. Atklāti šīs domas neviens nevarēja paust, bet draugs draugam uzticējās. Uzticējās tik tālu, ka izpauda visslepenākās domas un visriskantākos, bīstamākos nodomus.

Skolas jau bija slēgtas un skolnieki atlaisti vasaras brīvdienās, lai gan vēl bija tikai agrs pavasars. Nedaudzie Rīgas skolnieku rotas dalībnieki bija izklīduši. Pārtrūka arī augstskolā nodibinātie sakari.

Dzīve Rīgā kļuva tukša, bezmērķīga. Rīgas skolnieku rotas laikmetā iededzinātā uguns sāpīgi gruzda apziņā un laužās uz āru, lai varētu

atkal aizkvēloties un degt gaišās liesmās. Šai ugunij tomēr trūka gaisa un telpas. Kur to rast?

Klejojot bez mērķa pa Rīgas bulvāriem, nejauši satiku senu skolas biedri no priekš kara Rīgas pilsētas realskolas laikiem, Kārli Veipi. Pasaules kara sākumā Veipe līdz ar Rīgas pilsētas realskolas evakuāciju aizbrauca uz Krieviju un no tā laika par viņu man nebija nekādu ziņu.

Nejaušā satikšanās mūs abus bezgala pārsteidza un iepriecināja. Veipe nule bija ieradies no Krievijas un nezināja, kas īsti noticis Latvijā kara laikā un sevišķi vācu okupācijas laikmetā. Veipem neskaidrs bija arī jēdziens par Latvijas valsts neatkarības proklamēšanu, par jaunās valsts pamatuzbūvi un mērķiem. Viņam nebija nekādas jēgas par jaunās valsts valdības darbību un viņš pat nenojauta, ka Latvijas valdībai varētu būt pat savas karaspēka vienības.

Veipes interese par šo visu bija tik liela, ka uzaicināju viņu pie sevis mājās un apsoliu tur viņam visu izstāstīt.

Bija jau tumša nakts, kad beidzu savu stāstu. Iestājās klusums, jo Veipe bija iegrimis dziļās pārdomās. Beidzot viņš smagi piecēlās un uzlika man roku uz pleca: — Vai zini ko? Esmu izšķīries. Jau šodien došos uz Lietuvas robežām, kur man dzīvo paziņas. Centīšos tur viņus uzmeklēt.

— Un tad? — sākumā nesapratu drauga nodomus.

— Kas tik ilgi, kā es, ir klidis bez dzimtenes, tas visspilgtāki sajūt, ka vai nu dzīvot vai mirt ir vislabāki tikai dzimtenē, — kvēli runāja Veipe.

Pēc šiem Veipes vārdiem man kļuva neērti un it kā kauns par sevi. Vai man jau sen nebija

dota iespēja uzmeklēt ciņās aizgājušos draugus un tiem pievienoties? Par to taču runāja Tauniņš, un jāatzīstās, es pats par to arī domāju. Vienīgi līdz šim nebija izdevības šīs domas pārvērst darbos. Tāpēc izsaucos: — Es labprāt tev pievienošos. Iesim abi. Jau sen loloju cerības pievienoties Latvijas karaspēkam.

— Nevajaga pārsteigties, — iebilda Veipe. — Nepārproti mani. Es nebūt nedomāju par pievienošanās vai nepievienošanās kādai karojošai pusei. Gribu tikai izpētīt, kas notiek viņpus frontes. Tu pats zini, kādas baumas Rīgā klist. Noskaidrosim, cik tur patiesības, cik melu. Tad rīkosimies. Apsolu vēlākais pēc nedēļas būt atpakaļ, kad ceru tev sīki ziņot par stāvokli viņpus frontes. Tad nolemsim, kā rīkoties tālāk.

Apsvēris Veipes priekšlikumu, atradu to par prātīgu un pieņemamu. Pārsteigšanās nekad nav apsvēicama, jo ne ik reizes ātra rīcība pielīdzinama drosmei un apņēmībai.

Veipe tanī pat naktī devās ceļā.

Ar nepacietību gaidīju Veipes atgriešanos. Pagāja viņa noteiktais atgriešanās laiks. No Veipes ne vēsts. Pagāja otrā nedēļa, trešā. Veipe bija kā ūdenī iekritis.

Bija silta, saulaina pavasara diena. Nespēju vairs atkratīties no domām par to, kas notiek viņpus frontes.

— Erik, — uzrunāju brāli, kurš meklēja pa produktu skapi kaut ko ēdamu. — Mūsu produktu krājumi iet uz beigām. Nevar zināt, kad varēsim tos papildināt. Lai tie paliek vecākiem. Mēs paši varētu sev sagādāt visu nepieciešamo.

— Kādā veidā? — brīnījās mans brālis.

Izstāstīju viņam savu plānu: — Esmu nodomājis izpētīt, kas notiek viņpus frontes. Ikdienas uz Lietuvu pēc produktiem dodas simtiem rīdzinieku. Kāpēc mēs nevarētu viņiem sekot?

— Tā ir laba ideja, — izsaucās Ēriks. — Laiks arī kā radīts mazai ekskursijai. Ar tava nodoma izvešanu nevajadzētu kavēties.

— Esmu jau visu pārdomājis līdz mazākam sīkumam. Gribu doties uz Skaistkalni un tur uzmeklēt Barviku mājas. Tieši uz šīm mājām pirms dažām nedēļām aizgāja mans skolas biedris. Viņš solījās izpētīt apstākļus viņpus frontes un, atgriežoties Rīgā, ziņot par saviem novērojumiem arī man. Šis izlūks pazudis. Man zeme deg zem kājām iet un noskaidrot, kas ar viņu noticis.

— Kad mēs varētu doties ceļā? — uzprasiņa Ēriks.

— Kaut vai šodien, — atbildēju.

— Esmu ar mieru, — piekrita Ēriks.

Jau pēc pāris stundām bijām ceļā. Pie Enkurnieku stacijas pārbraucām laivā pāri Daugavai uz Katlakalnu un izgājām uz Bauskas šoseju.

Man līdzī bija 500 ostrubļu ceļa naudas. Lai izskatītos pēc Rīgas bada cietējiem, bijām paņēmuši līdzī kurvjus un ceļa somas.

Bijām apvilkuši vecas, nodriskātas drēbes un kājās uzāvuši no cieta voiloka pagatavotas čības. Neviens šai apgērbā mūs nevarēja uzzīmēt par skolniekiem, nerunājot nemaz par Rīgas skolnieku rotas bijušiem karavīriem.

Atstājuši aiz muguras pilsētu, šķīta, bijām tur atstājuši arī visas rūpes un nemienu. Latvijas zaļojošie un ziedošie lauki bija kā svētnīca, kas no krūtīm novēla visu bēdu smagumu. Šaleošie

meži bija pilni dabas brīnumu. Lūk, tur, egles zarā, šūpojās vāverīte. Vai tas nebija zaķis, kas, kā pelēks vecās mātes dzijas kamols, aizripoja aiz krūmāja?

— Jūs uz kurienu? — kā ass pātagas cirtiens uz nesadzijušas brūces, lika aizmirst pasaules burvību un sāpīgi atgriezties nežēlīgā laikmeta kropulumā, sarkanarmijas sardzes posteņa kareivja jautājums.

— Pēc produktiem, — izvairīgi atbildēju.

— Uz Bausku nevar, — kā par brīnumu, vēlīgi paskaidroja sarkanarmietis un deva mums padomu: — Ejiet labāk uz Skaistkalnes puši. Izvairieties no lielceļiem. Tur jūs var atzturēt. Vislabāki nogriežieties šeit pa šo kājceļiņu un ejiet pa to, līdz ieraudzīsiet taisnu, platu meža stigu. Tur nav neviena kareivju posteņa. Šī stiga aizved gandrīz līdz pašai Skaistkalnei. Tur nav tālu līdz Lietuvas robežai, kur pārtikas trūkums vēl nav manams.

Par sarkanarmieša neiedomājamo laipnību bijām galīgā nesaprašānā.

— Jūs laikam neesiet komunisti, — pādroši izsaucās Eriks.

— Tā ir jūsu laime, — smaidīja mūsu labvēlis. — Esmu iecavnieks. Mobilizēts. Par sarkaniem varu teikt: „Ne mana cūka, ne mana druva.“ Redzu, jūs arī no tās pašas šlakas.

Sākām visi smiet.

— No kā jūs spriežat, ka ar sarkaniem mums nav pa ceļam? — vaicāju „baltajam“ sarkanarmietim.

— No jūsu degungaliem, — atjokoja iecavnieks un skubināja mūs doties mežā, kamēr nav pienākuši pārējie sardzes kareivji.

Jautri un apmierināti turpinājām ceļu pa iecavnieka norādīto stīgu. Gar stīgas abām malām, kā lieli, teiksmaini milži pār mūsu galvām, it kā mūs sargājot, plēta savus zarus, kā rokas, simtgadējas priedes un egles. Meža sūna, gan balta, gan zaļa, gan pelēka stiepās gar pašu stīgas malu. Ejot pa šo brīnišķo dabas izklāto paklāju, mēs nejutām noguruma.

Nemanot pienāca vakars. Saule jau bija nogrimusi aiz koku galotnēm un mežā valdīja puskrēsla. Šis mežs bija tiešām milzīgs. Visā garā ceļa gabalā neredzējām nevienas lauku mājas, neviena siena šķūņa. Tikai mežs, mežs un atkal mežs. Jau bažījāties par naktsmājām, kad kādā meža ietvertā laukumīnā cauri kokiem saskatījām kādu vientuļu ēku.

— Siena šķūnis, — teica Eriks. — Tad tālu nevar būt arī kādas lauku mājas, kur varēsīm palūgt naktsmājas.

— Nevar vis teikt, — šaubijos par lauku māju tuvumu. — Dažreiz siena šķūnis no dzīvojamām mājām ir kilometriem tālu. Iesim aplūkot to pašu siena šķūni. Varbūt varēsīm pārgulēt turpat. Izgājuši cauri mežam līdz laukumīnam, no brīnumiem palikām vai mēmi. Mūsu priekšā bija brīnišķas arhitekturas ēka. Ista dzīvojamā ēka. To norādīja skurstens. Izrotāta dažādiem koka griezumiem, šī ēka atgādināja no bilžainas pasaku grāmatas meža vidū iznestu celtni.

Viss te bija pasakains. Gar kalna nogāzi meža malā burbuļodams tecēja dzidrš avotiņš, apskalojot simtgadēju ozolu, slaidu liepu un citu lapu koku saknes. Šie lapu koki krasi un gleznaini atšķīrās pārējā meža priežu koku vidū.

Jaukā mītne bija neapdzīvota. Tās logi bija aizslēgti un pārsisti dēļiem. Durvis bija noslēgtas.

— Tagad saprotu, — piesita sev ar roku pie pieres Ēriks. — Šī ir mednieku mājiņa. Redzi šīs redeles, kas velkas visgarām mājai? Redelēs salikts siens meža dzīvnieku barošanai. Šai mežā jābūt briežiem un stirnām.

— Žēl, ka neesmu briedis, — nopūtos. — Est gribās kā vilkam, bet pats zini, ka vilks zāli neēd.

— Nepiemini mežā vilku, — smējās Ēriks. — Vai nezini, kā vilku piemin, tā vilks klāt? — Šķelmīgi piemiedzis vienu aci, gatavoja man kādu pārsteigumu brālis.

— Ko tu, šķelmi, atkal esi savārijis? — sāku nepacietībā pat rāties, jo Ēriks, tīšām vilcinoties, raisīja vaļā savu ceļa somu.

— Vārīts nekas nav, izcepts gan, — atraisījis ceļa somu, Ēriks no tās izņēma krietnu gabalu maizes. Istas, smaržojošas, svaigas lauku rudzu maizes!

— Kur tu to ņēmi? — manai izbrīnai nebija robežu. — Istas maizes neesmu redzējis mēnešiem ilgi. Mājās taču mums ir tikai kartupeļu, kāļu un burkānu krājumiņš un mazliet miltu, ko māte izlieto pie saknēm kā aizdaru, Un uz reizi—maize!

— Netīksminies, bet ēdi un nejautā, kur to ņēmu, — pārlauzis maizes riekus uz pusēm, sniedza man maizi Ēriks.

Neviena maltīte man nebija tā garžojusi, kā šīs maizes dzīras Iecavas mežā, pie avotiņa.

— Tagad saprotu, kāpēc latvietis maizi sauc par Dieva dāvanu, — ēdot maizi un dzerot avota

ūdeni, raudzijos brālī, kurš nerunāja ne vārda, bet spoguļojoties avotiņā ūdenī, klusi dziedāja: „Krimta cietu pelav* maizi, avotiņā mērcēdams.“

— Vai tu, pagans, teiksi, kur ņēmi šo Dieva dāvanu? — nevarēju rīmties.

— „Vai tāpēc bij Pērkonam Daugavu rakt, lai šķirtu tautu no tautas,“ — kā atbildes ievadījumu nodziedāja šo pantiņu Eriks un, neatņemot pat elpu, turpināja: — To man iedeва „baltais“ sarkanarmietis. Kamēr tu raudzījies uz viņa radīto ceļu, iecavnieks ielika maizi manā kurvī Pārsteigumā noplātīju rokām. Iecavnieks pielika pirkstu pie mutes, pamirkšķināja acīm, norādot uz tevi un klusi man iečukstēja ausī: — „Izdari viņam pārsteigumu. Vakarā, to atceroties, es varēšu patīksmināties.“

— Paraudzijos uz tevi. Tu nebiji neko ievērojis. Pamāju iecavniekam piekritot ar galvu. Sapratu, ka maize viņam ir līdzī no mājām, kur tāds bads nevar būt, kādu pārciešam mēs. Atceroties „baltā“ sarkanarmieša vārdus, pasniedzot maizi, es tev teicu: „Netīksminies, bet ēd“. Tagad iecavnieks, varbūt, tīksminājās, atceroties mūs.

— Lai dzīvo „baltie“ sarkanarmieši! — es izsaucos.

— Lai dzīvo latvieši! — piebalsoja Eriks un turpināja: — Tagad mums jāpameklē naktsmājas. Iesim izpētīt mednieku mājiņu.

Mednieku mājiņā ieraudzījām virs redelēm ar āķi piekrampētas durvīņas. Eriks pakāpās uz redelēm un tās atvēra. Durvīņas veda uz nama bēniņiem, kas bija pilni siena. Labākas naktsmājas mēs nevarējām ne iedomāties. Uzrāpāmies bēniņos, ierakāmies sienā un aizmigām, kā Dieva ausī.

No rīta mani uzmodināja lēns Ērika pieskāriens. Ar zīmēm viņš aicināja mani izturēties klusu un uzmanīgi un norādīja ar roku lejā.

Gulēju pie pašām durvīm un paraudzījies Ērika norādītā virzienā ieraudzīju, staipot kaklus redelēm pēc siena, veselu baru stirnu. Šos meža dzīvniekus līdz šim biju redzējis tikai Rīgas zveru dārzā, tāpēc bija bauda noraudzīties viņu kustībās brīvībā.

Kāda stirna pēkšņi pacēla galvu uz mūsu pusi. Kāds niecīgs troksnis mūs bija nodevis. Viss bars sakustējās. Ēriks, redzot ka viss bars sagatavojies bēgšanai, uzlēca kājās un iekliedzās. Stirnas pāris lēcieniem bija mežmalā un pazuda no mūsu redzes aploka meža brikšos.

Negaidīto ciemiņu uzjautrināti, piecēlāmies un posāmies tālākam ceļam.

Tikai ap pusdienas laiku izgājām no lielā meža. Kādās lauku mājās satikām laipnus saimniekus, kuri mūs pamievoja un parādīja mums ceļu uz Skaistkalni.

Par Barviku mājām viņi gan neko nemācēja pastāstīt. Lai aizejot līdz Skaistkalnei un, ja šīs mājas piederot pie Skaistkalnes pagasta, tad tur jau ceļu uz šīm mājām parādīšot. Tomēr, tik viegli atrast šīs mājas nebija, kā sākumā domājām. Pienāca vakars un mums bija atkal jāmeklē naktsmājas. Lai uzzinātu Barviku māju atrašanās vietu, aizgājām uz kādu vecu kroga ēku, cerēdami tur ātrāki uzzināt, kur atrodas mūsu meklētās mājas. Krogus ēkā dzīvoja nesen no Krievijas atgriezušies bēgļi, kuri apkārtni nepazīna. Bija jau uznākusi nakts un mēs palikām kroga ēkā pārgulēt.

Nākošās dienas rītā piecēlos pirmais. Eriks palika guļot. Negribēju viņu tik agri modināt. Klusi atstāju istabu un izgāju pagalmā. Kādu pus kilometru no kroga ēkas saskatīju uzkalnā, ziedošu ievu krūmu aizsegā, kādu māju puduri.

Pāri pagalmam, slauceni rokā, gāja kāda sieviete.

— Saimniec, — uzrunāju sievieti, — vai nezinat, kas tās par mājām, tur, uzkalnā? Vai tur kāds nezinātu parādīt ceļu uz Barvikām?

— Tā ir Grenctales muiža. Tur dzīvo ilgga-dīgie vietējie. Tie jau gan zinās apkārtni, — paskaidroja sieviete.

— Būs jāiet pataujāt, — pateicu sievietei nejauši ienākušo iedomu un viņai palūdzu: — Vai jūs nebūtu tik laipni pateikt manam ceļa biedram, kad viņš uzmostos, ka esmu aizgājis uz Grenctali? Pasakiet viņam, ka drīzi būšu atpakaļ.

— Labi, labi, — atteica sieviete un parādīja man taciņu, kas vedot uz Grenctales muižu.

Biju nogājis apmēram pusceļu, kad taciņa nogriezās slīpi lejā, kādā ievām apaugušā gravā. Gravas vidū tecēja mazs strautiņš, pār kuru bija pārlikta laipas.

Ieraudzīju pāri laipām ejošu karavīru pulciņu, kas, pārgājis laipas, izvērtās ķēdē un nāca tieši manā virzienā.

Pārsteigts apstājos. Tie bija lielinieki.

Pie manis pienāca kāds melnā ādas frencī tērpies karavīrs un uzprasīja, kurp ejot.

— Uz Grenctales muižu, — atbildēju, norādot ar roku uz saredzamās muižas ēku puduri.

— Vai jūs tur dzīvojat? — pratināja mani sarkanarmietis.

— Jā, — neparedzot neko labu, meloju.

— No kurienes tagad nākat? — pratināja tālāk mans aizturētājs.

— Tur, no tā kroga, — (neapdomīgi izteicu, norādot ar roku uz nupat atstāto krogus ēku.

— Kā sauc to krogu? — neatlaidīgi pratināja mani tālāk sarkanarmietis.

Pēc šī jautājuma nosarku, kā jauna meitene un nezināju ko atbildēt. Līdz šim nebiju pat mēģinājis uzzināt kroga nosaukumu.

— Jūs neesat vietējais? — uzkliedza mans pratinātājs. — Parādiet savas rokas!

Sarkanarmietis iesvīpās: — Ak tā gan? Putniņš, ko? Uz Grenctali? Pie baltajiem? — bira uz mani apvainojums, viens bīstamāks par otru.

— Nekas tamlīdzīgs. Atnācu no Rīgas pēc produktiem, — mēģināju taisnoties, bet sarkanarmietis neklausījās un turpināja manu „grēku” sarakstu: — Baltgvardists? Spiegs? Žēl, ka nav daudz laika tev izprašnāt. Bet ielaist tev ribās pāris lodes vienmēr būs laika,—gandrīz šņāca no dusmām mans mocītājs.

Es nobālēju. Mana seja laikam bija tik nožēlojama, ka kāds cits strēlnieks manu mocītāju pārtrauca: — Ko nu baidi puiku? Redzi, viņam jau apakšlūpa sāk drebēt. Liecies reiz mierā. Es viņu pazīstu. Viņš ir no Jāņvārtiem. Ātri uzmetu skatu manam negaidītam aizstāvim. Viņš bija man gluži svešs. Tomēr piezīme par Jāņvārtiem norādīja, ka viņš mani pazīst.

Mans pratinātājs nospļāvās: — Ko tu man ātrāk neteici. Ko ar viņu tagad darīsim?

— Lai iet laimīgs uz savu Grenctali, deva padomu mans aizstāvis.

— Nekas nebūs,—nepiekrita otrs.—Man ar viņu vēl būs jāparunā. Lai nāk labāki mums līdz.

Piesaucis sev klāt divus kareivjus, mans pratinātājs tiem uzdeva mani uzmanīt. Mani aizveda pāri gravas malai. Kareivju ķēde sekoja, pie kam kareivji gāja noliekušies, it kā kaut kā vairoties. Vēlāk uzzināju, ka lielinieki atkāpušies un mani aizturējis atkāpjošās armijas arjergards.

Dažus kilometrus gāju klusēdams. Man gar abiem sāniem cieši sekoja abi sargi, nerunājot ar mani ne vārda. Bijām iekļuvuši lielākā kareivju burzmā un kad no šīs burzmas iznācām, tad sev par brīnumu ievēroju, ka viens no maniem sargiem pazudis. Soļoju tālāk viena vienīga sarga pavadībā.

Beidzot mans pavadonis sāka sarunāties. Viņš interesējās par dzīvi Rīgā, runāja par karu, par baltajiem, par sarkanajiem, līdz plāpāšana ar mani viņam apnika. Ar nolūku viņam devu vientiesīgas, pat muļķīgas atbildes, lai viņam laupītu katru prieku sarunas turpināšanai.

Kādā ceļa likumā mans pavadonis apsēdās sakārtot nošļukušo mantu maišīnu. Es izlikos to nemanam un turpināju ceļu viens, jo gar abām ceļa pusēm gāja kareivju rindas. Šādā gadījumā varēja notikt, ka sava pavadoņa iztrūkumu patiešām arī nemanu.

Mans manevris izdevās. Es biju viens, bez sargiem. Dažu desmit metru atstātumā starp kareivju grupām brauca vezumni. Paātrināju soļus un panācu pirmo vezumu rindu. Aizgāju garam pirmajai vezumnieku grupai un pievienojos nākošam kareivju pulciņam.

Tādā veidā palēnām aizsteidzos priekšā trim, četrām kareivju grupām. Domas strādāja drudzainā ātrumā, cenšoties atrast kādu bēgšanas iespēju.

Blakus nejauši gadījās kāds kareivis, kurš sāka ar mani sarunāties. Tas mani nepatīkami pārsteidza, jo tagad sapratu, ka esmu tanī pat kareivju grupā, pie kuras pieder mans aizturētājs.

Kareivis pastāstīja, ka mani aizturējis pulka komisārs un mani pazinis un izglābis viņa rotas komandiers. Mans paziņa runāja stiprā Rīgas pašpuiku žargonā, bet vēlāk izrādījās, ka viņš ir krietns zēns.

Kad bijām nonākuši kādā krūmiem apaugušā vietā un tuvumā mums nebija neviena cita kareivja, jaunais paziņa čukstot mani pamācīja: — Ārī, labāk šļūc pa diegu. Te priekš tevis ir nāves smaka. Ja nešpagosi, tev var iznākt šochers.

Nezinu kāpēc prātā iesāvēs doma: „Bēgot nošauts.“ Zem šīs iedomas iespaida atbildēju: — Pie jums tomēr ir drošāki. Bēgot var uzskriet virsū baltajiem, tad būtu vēl sliktāki.

— Ko nu leji, — smējās pašpuika. — Tu man esi vecs znakoms. Labi, ka tevi nepazīst komisārs. Viņš tādus, kā tu, ķer un ēd. Zinu, tu no manis trochnījies. Tas nekas. Es pašībēšos sāņus un tad tu varēsi šļūkt.

Tiešam, viņš mani atstāja vienu.

Domas par bēgšanu kļuva asākas un neatlaidīgākas. Mēs gājām pa atklātu, mežiem neapaugušu vietu. Apkārtne tālu bija saredzama. Šādā vietā nepamanītam aizbēgt bija neiespējami.

Tuvojās vakars. Saule jau bija nošlidējusi zemu jo zemu, kad kareivju gājiens ievirzījās mežā.

— Tagad, vai nekad, — nolēmu bēgšanas mēģinājumu izdarīt tieši šai vietā.

Meža malā kareivji bija ierīkojušies nakts-

guļai. Laukums starp ceļu un mežu bija karavīru un pajūgu pārpildīts. Katrs mēģināja iekārtoties ērtāki un parocīgāki. Man neviens nepiegrieza nekādu vērību.

Laikam biju no savas daļas aizvirzījies krietni tālu, jo visi kareivji man šķita sveši. Labākus apstākļus bēgšanai nevarēju ne iedomāties.

Ievēroju dažus kareivjus ejam uz mežu pēc zariem ugunskuram. Nolēmu tiem sekot. Pašā mežmalā zari ļāu bija aplasīti. Vajadzēja iet dziļāki mežā. Tas manu bēgšanas mēģinājumu atvieglāja. Aizdomu novēršanai salasīju klēpi sausu zaru un it kā meklējot labāku kurinamo, iedziļinājos arvienu tālāk un tālāk mežā.

Beidzot tuvumā nemanīju neviena kareivja. Piesardzības dēļ vēl turēju klēpi zaru saišķi, bet gāju dziļāki mežā tik ātri, cik vien iespējams. Tad nometu zarus zemē un sāku skriet. Nedabuju ne lāgā ieskrieties, kad mežs beidzās.

Aši apskatījos apkārt. Priekšā plētās plašs lauks, uz kura ganiņās vairāki ganampulki. Kādu pus kilometru tālāk zilā puslokā plētās liels, īsts mežs. Par mežu iedomātā jaunaudze, kurā biju cerējis paslēpties no saviem vajātājiem, izrādījās tikai paprāva birze.

No sava novērošanas posteņa redzēju birzes abās malās nostādītus posteņus kareivjus. Bija skaidri saredzams ceļš, pa kuru birzī plūda kareivju straume. Pamanīju birzī iejājam baltā zirgā sedošu savu mocītāju — komisaru.

Nedrīkstēju vairs kavēties. Ik mirkli vārēja pamanīt manu nozūšanu un tad sāktos meklēšana. Man par katru cenu jāasniedz lielais mežs.

Noņēmu no galvas cepuri, to saņurciju un iebāzu kabatā. Nogērbu savu melno kamzolu, to apgriezu otrādi un uzvilku mugurā ar oderi uz āru. Tad nolauzu pagaru rīksti, ar kuru rokā izgāju klajumā.

No abiem sardzes posteņiem biju redzams, kā uz delnas. Nesteigdamies tuvojos tuvākam ganampulkam un ar savu rīksti sāku „ganīt” govis. Gans izbrīnā noraudzījās uz savu nelīgto un nelīgto „palīgu”. Viņš laikam mani noturēja par kādu plānprātiņu, jo mazliet bailīgi un bikli, bet saudzīgi man paskaidroja:

— Tavas govis laikam būs kaut kur tālāk, tur, pie mežmalas.

Paskatijos uz ganu lielām acīm, neteicu ne vārda un it kā viņam piekūrtot pamājis ar galvu, steidzos uz mežmalu.

Tagad gans, droši vien, bija pilnīgi pārliecināts, ka viņam bijusi darīšana ar vājprātīgu.

Netraucēti sasniedzis lielo mežu, atskatijos atpakaļ.

Plāvas malā pie birzs ieraudziju skraidam dažus sarkanarmiešus ar durklotām šautenēm rokās. Vai viņi meklēja mani? Droši vien. Turpretim tagad jutos jau samērā drošs un, izvilcis no kabatas cepuri, pavicināju ar to gaisā. Kā atbildot divi sarkanarmieši izšāva gaisā dažus šāvienus.

— Vai neesmu izdarījis muļķību? — nobažījies pats sev jautāju. Tomēr laikam nē. Sarkanarmieši, pamīdijušies birzs malā, drīzi pazuda. Nogaidijis vēl dažas minūtes un nekā aizdomīga nepamanijis iegāju mežā.

Atkal biju meža burvības varā.

Ai, Latvijas meži! Šis mūsu dzimtenes krāšņums un rota, kas sensenos laikos bijis patvērums simtveidu varu vajātai latviešu tautai, arvienu vēl turpināja pildīt sava uzticīgā sarga lomu. Par to drīzi dabūju pārliecināties.

Mežā, pa kuru gāju, auga sirmi, simtgadīgi koki. Tie bija lieli un vareni un atgādināja Iecavas mežā redzētos. Kur tagad atrados? Par to man nebija nekādas sajēgas. Sekojot sarkanarmijas daļām, man nebija radusies izdevība noskaidrot atkāpšanās virzienu. To labi nezināja pat paši sarkanarmieši, jo viņi tikai aptuveni runāja par Krustpils vai Daugavpils virzienu. Bez tam es to varēju secināt vienīgi no nejauši dzirdētām sarkanarmiešu sarunām. Ja tas būtu tiesa, tad šis mežs nekādā gadījumā nevarēja būt Iecavas mežs. Pēdējam vajadzēja atrasties tālu no šī meža pa kreisi.

Vakars iestājās silts un bezvējains. Debess bija skaidra, bez neviena mākonīša. Pie debess iedegās viena zvaigzne pēc otras un drīzi viss debess jums bija nosēts zvaigžņu miljardiem. Debess pamale sāka sārtoties un pāri koku galotnēm uzpeldēja sārta pilna mēness ripa.

No meža biežokņa biju izgājis uz paprāvas takas, kad tālumā izdzirdu suņu riešanu. Tā tad tur jābūt lauku sētai. Paātrināju soļus, cerībā nokļūt līdz naktsmājai. Apkārtnes iespaidots, sāku pusbalsī dziedāt skolas kori mācīto dziesmu: „Ceļnieks nakti ilgojas mājās kļūt, kur mieru bauda. Zvaigznes skaties, nemaldies...”

Nepaspēju dziesmu nobeigt, kad ieraudzīju no meža biežokņa iznākam divus cilvēkus. Sākumā satrūkos, bet nomierinājos, kad viņi sāka ar ma-

ni runāt: — Kurās mājās ceļnieks ilgojas nokļūt?

No meža iznākušie bija spēcīgi, veselīgi lauku puīši. Mēness gaismā saskatīju atklātas, lab-sirdīgas sejas. Zem viena no meža iznākušo kamzola pamanīju paslēptu kaut ko garu un pasmagu.

— Vai šautene? — iešāvās prātā aizdomas un smadzenēs pazibēja domas par tā saucamiem „zaļajiem“, kuri, noslēpušies mežos, ved bruņotu cīņu ar Latvijā iebrukušajiem sarkano pulkiem un viņu varas iestādēm.

— Esmu mežā apmaldijies un nezīnu, kur atrodos, — izvairīgi iesāku sarunu ar svešniekiem. — Esmu klaiņājis tik ilgi, ka nezīnu pat kurā pagastā esmu iemaldijies.

— Kā tad jūs gadījaties Bārbeles mežos? — mazliet neuzticīgi jautāja ar šauteni apbruņotais puīsis.

Tagad vismaz zināju, kur atrodos. Bārbeles meži man lika atcerēties kādas manu attālāku radnieku lauku mājas Bārbeles pagastā.

— Es gāju uz Bārbeles „Lejas Būbliem“ un mežā apmaldijos, — piesardzīgi nolēmu izmantot radnieku māju nosaukumu varbūtējo briesmu atvairīšanai.

Puīši kļuva redzami laipnāki un pretimnākošāki.

— Tad jau jūs dodaties gluži pretējā virzienā, — viņi paskaidroja. — Jums jāiet pa šo ceļu atpakaļ līdz lielceļam un pa kreisi no lielceļa pa meža taku jānogriežas tieši uz „Lejas Būbliem“.

— Vai līdz „Lejas Būbliem“ vēl tālu? — pa-vaicāju ceļa izskaidrotājiem.

— Nav vairs sevišķi tālu. Četri, pieci kilometri, — apmierināja mani par „zaļajiem“ notu-

rētie puīši, par ko tomēr nedabuju īsti pārliccināties. Viņi man nesekoja, tomēr vērīgi noraudzījās man pakal, kamēr pazudu viņu skatieniem meža ceļā līkumā.

Bija jau krietni pāri pusnaktij, kad beidzot sasniedzu „Lejas Būbļu“ mājas. No miega uzmodinātie lauku ļaudis mani uzņēma reti sirsniņi. Visi, izņemot saimnieces precēto meitu Olgu Līberti, man bija gluži sveši. Tomēr par mani rūpējās ar vislielāko viesmīlību. Isumā izstāstīju pēdējo dienu piedzīvojumus un apstākļu sagādīšanos, kas mani noveduši „Lejas Būbļos“. Rēdzot manu nogurumu, jaukie lauku ļaudis mani skubināja doties pie miera. Pirmo reizi pēdējo dienu laikā ielikos rūpīgi koptā gultā un aizmiglu, kā nosists.

Nogulēju visu nākošās dienas priekšpusdienu un uzcēlos tikai vēlā pēcpusdienā. Totiesu biju pilnīgi atspirdzījis un noguruma sekas bija kā roku noņemtās. Mani tūliņ savā gādībā ņēma Olgas Lībertes māsas dēls Arvīds. Mēs ar Arvīdu bijām vienos gados. Isā laikā kļuvām lieli draugi. Viņam izstāstīju par Rīgas skolnieku rotas gaitām, par piedzīvojumiem lielinieku gūstā un, beidzot, par noslēpumainiem, apbruņotiem puīšiem Bārbeles mežā.

Arvīds pasmaidīja: — Nāc man līdzī mežā, tad visu sapratīsi.

Meža biezoknī, netālu no „Lejas Būbļu“ mājām, Arvīds mani pieveda pie kāda paegļu krūmāja. Brīdī pa to parakņājies, mans jaunais draugs no krūmāja izvilka dažas kara šautenes un patronām pieblīvētas patronsomas.

Rādot ieročus, Arvīds paskaidroja: — Par „zaļajiem“ tagad kļuvuši visi mūsu apkārtnes mā-

ju vīrieši. Katra Kurzemes lauku māja tagad ir mazs, slepens cietoksnis. Tuvāko māju „zaļie partizāni“, kā mēs sevi dēvējam, parasti apvienojušies lielākās, vai mazākās grupās. Mūsu grupā ietilpst astoņas tuvējas mājas. Katrai grupai ir savs īpatnējs darbības veids un uzdevums. Dažas grupas tikai vēro lielinieku kara spēka kustības, citas grupas seko rekvizīcijām un arestiem, vajadzības un iespējas gadījumos stājoties ar ieročiem pretīm katrai varmācībai. Vēl citas grupas nodibinājušas īstas kaujas vienības un terorizē pašus karstasinīgākos lielinieku teroristus, uzbrūkot viņu komitejām un tribunāliem, sarīkojot kaujas gājienus uz nāvi notiesāto atsvabināšanai. Nav iespējams īsumā izstāstīt visus „zaļo partizānu“ darbības veidus. Tas atkarājas no katra atsevišķa gadījuma.

Piemēram mūsu grupas pašreizējais uzdevums ir slēpt no lieliniekiem zirgus. Pēdējās dienās lielinieki, kā negudri, skraida pa lauku mājām un mēklē zirgus „rekvizīcijām“, vai labākā gadījumā „šķūtīm“. Zinām viņu „rekvizīcijas“ un „šķūtis“. Tā ir atklāta laupīšana. Un laupītājiem var stāties pretīm tikai ar ieročiem. Katra atsevišķa zirgu aploka apsargāšana ieročiem rokā tagadējos apstākļos būtu neprāts un nedotu nekādus taustamus panākumus. Tāpēc mūsu partizāni apvienojušies, noslēpuši zirgus mežā un tur tos rūpīgi apsargā. Spriežot pēc tava apraksta, pagājušā naktī sastaptie „zaļie“ ir bijuši mūsu ļaudis. Viņu uzdevums ir arī sekot ikkura svešnieka gaitām un tāpēc nav brīnums, ka viņi tevi izprašāja.

„Zaļo partizānu“ parastās darbības un uzturēšanās vietas ir mežu biežokņi. No tam arī cēlies vārds „zaļais“. Viņi visi ir krietni latvieši un līdz sirds dziļumiem nīst komunistu varu.

Mēs vēl ilgi sēdējām meža pavēnī, daloties atmiņās: Arvīds par zaļajiem partizāniem, es — par Rīgas skolnieku rotu. Idejas bija tik vienveidīgas, ka nolēmu pievienoties Bārbeles partizāniem. Arvīds manam lēmumam ar prieku piekrita un piemetināja: — Jau šonakt iziesim abi pieprasīt, lai mums uzdod kāda uzdevuma izpildīšanu. Par tavu uzņemšanu mūsu partizānu pulciņā parūpēšos jau šodien.

Mājās mums paštāstīja, ka par mani faujājuši blakus mājas puīši. Arvīds apsoliņās aiziet kaimiņu mājās un noskaidrot, ko viņi vēloties. Arvīds pārnāca mājās no kaimiņiem ar priekā starojošu seju: — Ko es tev teicu — viņš pienāca pie manis. — Tu tiešam pagājušā naktī esi saticis mūsu ļaudis. Kaimiņos bija ieradies mūsu grupas priekšnieks noskaidrot tavas tālākās gaitas. Izstāstīju par tevi visu, ko zināju. Priekšnieks, noklausījies manu stāstu, piekrita tavai uzņemšanai mūsu partizanu grupā. Šovakar mums jāierodas sila malā. Mums uzticēšot kādu sevišķi svarīgu uzdevumu.

Pievakarē, pēc saules lēkta, devāmies uz mežu. Paņēmām no kadiķu krūmu „noliktavas“ katrs pa šautenei un patronu krājumam un sākām soļot uz norādīto sila malu. Biju mierīgs un nosvērts, jo gājiens atgādināja daudzus līdzīgus Rīgas skolnieku laikā. Vienīgi dekorācija bija cita: tumšo pilsētas ielu, laukumu un vientuļu noliktavu vietā šalca drūms mežs.

Arvīds, turpretim, bija manami uztraukts, jo bija neziņā par „sevišķi svarīgo uzdevumu“.

— Nav ko uztraukties, — izgausināju sava līdzgaitnieka šaubas ar pāris vārdiem. — Rīgas

skolnieku rotā šādu „sevišķu svarīgu uzdevumu“ nebija trūkums.

Biju runājis drusku skaļāki, jo netālu no mums atskanēja sirsnīgi smieklī un kāds līdz šim mežmalā nepamanīts stāvs iznāca no krūmāja, kas atradās tieši mums tuvumā.

— Priekšnieka kungs! — pārsteigts, izsaucās Arvīds.

— Apsveicu Rīgas skolnieku rotas pārstāvi mūsu pulciņā,—pienāca pie mums kāds plecīgs vīrs.

— Tagad mūsu pulciņā ir gandrīz visas Latvijas armijas pārstāvji. Sardzē pie zirgiem mums jau ir viens Studentu rotas pārstāvis un citā vietā kāds Cēsu rotas pārstāvis.

Bārbeles „zaļo partizānu“ priekšnieks sirsnīgi paspieda man roku. Gluži nejauši biju ieguvis dīvainas pārstāvniecības goda amatu: „Rīgas skolnieku rotas pārstāvis Bārbeles zaļo partizānu pulciņā!“

— Sākumā gribēju jums gari un plaši izklāstīt jūsu uzdevumu, — lietišķi runāja priekšnieks. — Tagad redzu, ka tā būtu lieka laika tērēšana. Tāpēc īsi un skaidri: Jums būs jāuzmana „Lejas Būbļu“ mājas ceļš, kas nogriežas no šosejas. Pēc dažām stundām pa šoseju var sagaidīt braucam atkāpjošos sarkanarmijas vezumniņus. Tos pavada īpašas skrejošās kolonas, kuras jāšus iegriežas ceļmalas mājās meklēt produktus un furāžu. Jūsu uzdevums būtu šīs kolonas aizturēt, pareizāki sakot, aizbaidīt. Vislabāki būtu šaut viņiem garām gar pašu degungalu. Parasti šādos gadījumos viņi mūk projam pa galvu, pa kaklu. Turpretim, ja kādu no tiem ievaino vai nogalina, tad viņi, līdzīgi vilku baram, kas saoduši asinis, brūk vīrsū katram, kas gadas viņiem ceļā.

Gadījumā, ja jūsu šāvienu dēļ sāktos jūsu virzienā uzbrukums, jums nekavējoši jāatkāpjas ar tādu aprēķinu, lai jūs varētu sasniegt paslēptuvi, kas Arvidam zināma. Par tālāko rūpēšos es un pārējie mani ļaudis.

— Šonakt parādiet, ko Rīgas skolnieku rota spēj, uzrunāja mani Bārbeles „zaļo partizānu“ pulciņa priekšnieks un, novēlējis mums labu nakti, aizgāja šosejas virzienā.

Mēs palikām vieni. Mēness vēl nebija uzlēcis un viss bija tīts necaurredzamā tumsā. Nebija redzamas pat zvaigznes, jo debesis sedza biezi mākoņi.

— Kā mēs šādā tumsā saskatīsim sarkanarmiešu kustības? — es bažijos.

— Gan jau saskatīsim, — apmierināja mani Arvids un paskaidroja: — Tu taču vari saredzēt naktis tumsā balto svītru otrā meža malā! Tā ir šoseja. Ja uz tās atrodas kāds braucējs vai gājējs, tad tas, kā pelēks kamols, skaidri atšķirams uz šīs svītras. Acis pie tumsas ātri pierod. Tu pamānīsi pat vismazāko kustību uz tagad nesaredzamā mūsu māju ceļa.

Mēs abi, pilsētnieks un laucinieks, pasauli skatījām katrs savām acīm un man atlika tikai brīnīties par Arvida dabas novērošanas spējām. Viņš prata pateikt pat vēja virzienu, mākoņu biežumu un daudzas citas lietas, kas man, pilsētniekam, bija gluži svešas un neizprotamas.

Sarunās laiks aizritēja ātri un nemanot. Viss bija kļuvis un jau prātoju, ka mēs savu „sevīšķi svarīgo uzdevumu“ nedabūsim izpildīt, kad Arvids pēkšņi iesaucās: — Brauc!

— Kur brauc, kas brauc? — skatīju vai acis no pieres laukā, raugoties šosejas virzienā.

— Brauc vesela vezumnieku virkne, — atsaucās Arvīds, — tikai viņi ir vēl ļoti tālu. Tikko var sadzirdēt.

Sasprindzināju visu savu dzirdes spēju, bet, izņemot vieglu meža žūžošanu, neko citu nevarēju saklausīt.

— Nav ko uztraukties, — Arvīds atkātoja manu teikumu, ko teicu viņam īsi pirms tikšanās ar Bārbeles „zaļo partizānu“ pulciņa priekšnieku. — Šie braucēji atklūs pie mums labi ja stundas laikā. Pa šo laiku varam mierīgi apsvērt saskaņotākās rīcības iespēju.

Kad arī es sadzirdēju uz šosejas ratu rīboņu, tad mūsu „kara plāns“ jau bija izstrādāts visos sīkumos. Es biju guļus aizslēpies aiz kāda liela celma un vērsu šaušanai sagatavoto šauteni uz „Lejas Būbļu“ mājas ceļu. Arvīds stāvēja aiz kādas egles stumbra, šauteni uzlicis uz egles zara. Ar sasprindzinātu uzmanību gaidīju Arvīda trauksmes šāvieni, kā bijām nolēmuši savā „kara apspriedē“, lai pēc tam atklātu kopēju „skrejošu“ uguni mājas ceļa virzienā.

Beidzot saskatīju uz ceļa pirmo vezumnieku siluetus. Ratu rīboņa lika jaust garu braucēju rindu. Vēriģi lūkojos šosejas malā, kur nogriezās ceļš uz „Lejas Būbļiem“. Nekas aizdomīgs tur nebija saskatāms. Jau sāku bažīties, ka palaidīsim skrejošās kolonas sev garām tās nepamanījuši, kad skaidri atšķīru starp vezumu rindām jātnieku grupu.

Krampjaini saņņaudzu rokās šauteni, sagatavojies ik mirkli atklāt uguni. Pats sāku brīnīties par savas redzes asumu. Man šķīta, ka tumsā varu saskatīt pat jātnieku sejas. Vai tas, tur uz

tā baltā zirga, nav mans „draugs“ komisārs? Nē, nē! Tie tikai iedomu rēgi. Jātnieku sejas šai tumsā nav atšķiramas.

Jātnieku grupa „Lejas Būbļi“ māju ceļam pajāja garam, un pazuda vezumnieku virknē, nenogriežoties ne pa labi, ne pa kreisi. Vēl daži pajūgi un — braucēju rinda pārtrūka un pazuda mūsu skatieniem.

Mūsu postenis bija lieks un bez nozīmes. Man uznāca vēlēšanās raidīt dažus šāvienus pakal aizbraukušiem vezumniekiem, bet savu tieksmi apslāpēju atceroties priekšnieka nepārprotamos norādījumus.

Kad ratu riboņa kļuva arvienu vājāka un kļūsāka, uzsaucu blakus stāvošam Arvidam: — Te tev nu bija „sevišķi svarīgais uzdevums!“

Manā balsī bija sadzirdamas rūgtas maldīšanās un vilšanās noskaņas.

— Labs nāk ar gaidīšanu, — mierīgi atsaucās mans draugs. — Vēl visa nakts ir priekšā.

It kā šos vārdus apstiprinot, no šosejas atskanēja jātnieku zirgu pakavu dipoņa. Arī šie jātnieki aizauļoja tālāk. Tad ar maziem starpbrīžiem sāka nākt kājnieki, kuru atstarpās brauca vezumnieki. Gluži tādā pat kārtībā, kā nesenie mani sagūstītāji.

Šai braucēju, jātnieku un kājnieku straumei šķita nebūs gala.

— Kas tad tas? — gandrīz skaļi sāku domāt? — Vai man jau sāk rādīties rēgi un ērmi?

Meža pamale līdztekus šosejai likās krāsojamies iesarkani bālā gaismā. Gluži tāpat, kā uz teatra skatuves, kad tumšu nakts fonu sāk pamazām apgaismot blāvu gaismu un kad visā līdz

šim tumšā skatuvē sāk atdzīvoties dekorācijas un aktieri.

Pamazam pa šoseju soļojošie kājnieki iznira it kā no miglas, atsedzot redzei zibošus ieročus. Zirgu ēnām pieauga iemaukti, ratiem riteņi. Viss kļuva saredzams un saskatams.

Tad attapos. Pašlaik uzlēca mēness, kas neredzams slēpās aiz mākoņiem.

Mūsu novērošanas posteņi mēness gaismā kļuva neizdevīgi un pat bīstami. Atvilkos dziļāki mežā un devu zīmi Arvidam man sēkot.

— Kāpēc tā? — nesaprata manu manevri Arvids.

— Tāpēc, ka mums rūpīgāki jānoslēpjas, — iečukstēju man sekojošam draugam ausī. — Mēness gaismā vecā vietā mēs no šosejas bijām saredzami kā uz delnas. Bez tam mums tagad jāizturas vēl klusāki. Katrs troksnītis var mūs nodot, tāpēc mums jāturas cieši kopā, jo atkāpšanās izredzes augušas. Tagad pirmšāviena tiesības piederēs man un vispāri es uzņemšos visu posteņa vadību.

Mana noteikta valoda darija iespaidu un posteņa biedrs man paklausīja bez ierunām.

Vispirms uzmeklēju no mežmalas attālāku kadiķu krūmu puduru, no kura bija saredzama šoseja un mājas ceļš. Izpētījis kadiķu krūmu pudura aizmuguri, atradu aiz tā liču loču aizvijamies mazu meža taciņu, apaugušu kadiķiem un citiem krūmājiem. Tas būtu lielisks celiņš atkāpšanās gadījumā. Aiz šī kadiķu krūmu pudura aizslēpāties kopā ar Arvidu tieši viens otram blakus un sākam novērot šoseju.

Mēness gaismas dēļ sarkanarmiešu gara stāvoklis bija cēlies. No šosejas atskanēja skaļas klaišanas un pat dziesmas. Vispāri viņi bija kļuvuši dzīvāki un kustīgāki. Kāds sarkanarmietis pat nogriezās uz „Lejas Būbļu“ māju ceļa.

Arvids pacēla savu šauteni un nesaprašānā raudzījās uz mani.

— Nepārsteidzies, — uzliku viņam roku uz pleca. — Pagaidīsim, ko viņš darīs.

Sarkanarmietis pagājis kādus desmit soļus pa ceļu, apsēdās uz kāda nogāzta koka stumbra ceļmalā un sāka vilkt no kājām nost zābakus. Pārsejis autus, viņš pievienojās pa šoseju soļojošiem biedriem.

— Nu, ko es teicu? — pasmaidīju Arvidam. Viņš piekritot pamāja galvu.

Kareivji aizgāja un ceļš ilgāku laiku bija tukšs un kluss. Tad parādījās atkal vezumnīeku rinda. Tai līdzī sekoja jātnieku patruļa. Jātnieki apstājās pie „Lejas Būbļu“ māju ceļa un sāka apspriesties. Viens jātnieks izjāja uz ceļa un, kaklu staipīdams, vēroja apkārtni.

— Lieta kļūst nopietna, — pačukstēju Arvidam, paceļot šauteni.

Uz priekšu izjājušais jātnieks pacēlās uz sedlu kāpšļiem un ar rokas mājienu aicināja pārējos viņam sekot. Jātnieki sāka aulēkšot pie sava biedra. Tanī pat mirklī es izšāvu. Manam šāvienam sekoja Arvida šāviens.

Jātniekos izcēlās apjukums. Viņi apstājās un sāka raut no pleciem savas karabines. Viens jātnieks, kuram karabine bija pie sedliem, paspēja ieroci paķert rokās pirmais un ātrumā izšāva ceļa

virzienā, kas atradās tālu sānus no mūsu paslēptuves. Citi jātnieki, sekojot pirmā piemēram, arī iesāka šaudišanu mums nekaitīgā ceļa virzienā.

Mēs šaudījām, kā negudri, priecājoties par jātnieku apjukumu. Ložu aptvere pēc aptveres iegrīma mūsu šautenēs un viss mežs šalca no mūsu šāvīnu trokšņa un ložu svilpšanas.

— Vai vienīgi no mūsu šāvīniem? — prātā iesāvēs nejauša doma.

Pārstāju šaudīt un, satvēris Arvīda roku, pārtraucu arī viņa šaudišanas prieku. Mežs tomēr turpināja šņākt un zanēt no šāvīnu trokšņiem un ložu svilpšanas.

Jātnieki bija jau pagriezuši zirgus uz šosejas pusi un aulekšoja projām. Vezumnieki bija sašķēlušies divās daļās. Viena vezumnieku daļa, raustot grožus un bez apstājas pātagojot zirgus, traucas tālāk. Otra vezumnieku rinda bija zirgus apgriezusi apkārt un bēga atpakaļ uz to pusi, no kuras tā pašlaik bija braukusi.

No bēgošo puses neviens vairs nešāva. Mūs atbalstīja ar savu uguni citi gar šoseju novietotie „zaļo partizānu“ posteņi.

Pamazam šaušana pārstājās. Uz šosejas nebija vairs redzams neviens sarkanarmietis, neviens pajūgs. Apkārtņē atkal valdīja klusums un miers. Tikai tālu, kaut kur ļoti tālu, tikko sādzirdami dunēja apslāpēti ratu dārdi un zemapziņā sīca nesen svilpojošo ložu spietu atbalss.

Stunda sekoja stundai un pamazam sāka aust rīta blāzma. Šoseja bija un palika klusa un tukša. Bija jau gaišs, saulains rīts, kad ieraudzījām pa šoseju nākam apbruņotu ļaužu pulciņu.

— Tie taču mūsu partizāni! — vai aizrijies no prieka, sauca Arvīds, un, izskrējis no meža ceļmalas pļavā, sāka vīcināt cepuri.

— Hei, Rīgas skolnieku rotas patruļā! — sauca grupai pa priekšu soļojošais Bārbeles „zaļo partizānu“ priekšnieks: — Pievienoties partizāniem!

— Apsveicu Rīgas skolnieku rotas patruļu ar apķērīgu un drošsirdīgu rīcību, — uzslavēja mūs partizānu pulciņa priekšnieks.

Drīzi uzzinājām pagājušās nakts notikumu vispārējo norisi.

Pa Bārbeles ceļu atkāpies vesels sarkanarmijas pulks. Kilometrus piecus, sešus no partizānu atrašanās vietas pulkam iznākusi sadursme ar uzbrūkošās „baltās armijas“ izlūkiem, tāpēc sarkanarmieši partizānus noturējuši par pretinieka galveniem spēkiem un jau pēc pirmajiem mūsu šāvieniem mainījuši atkāpšanās virzienu. Tagad visa apkārtnē esot no sarkaniem atbrīvota.

Otra ziņa mani pacēla vai spārnos. Rīga kritusi!

Lielinieki no Rīgas padzīti un pilsētā iesoļojis Latvijas valdības karaspēks.

Arvīdam tikai ar lielām pūlēm izdevās mani pierunāt vismaz vēl šo dienu paviesoties pie viņiem un atpūsties pēc iepriekšējās bezmiega nakts.

Nākošās dienas agrā rītā biju jau ceļā uz Rīgu. Priecīgo noskaņu aptumšoja vienīgi neziņa par Erika likteni. Kas ar viņu bija noticis?

Simts pavedienu mani vilktin vilka uz Rīgu. Soļoju bez apstājas visu dienu, nesastopot ceļā

ne sarkanos, ne baltos. Pie Ķekavas saule nogri-
ma aiz apvārkšņa. Pie pasaules karā sašautās
baznīcas drupām atradās pussagrūvusi mītne, pie
kuras stāvēja kāds cilvēks. Palūdzu viņam ūde-
ni, jo nesēn biju apēdis „Lejas Bubļu“ saimnieces
līdzdoto ceļa maizi un maņi mocīja slāpes.

— Jūs uz Rīgu? — drūmi jautāja ķekavnieks.
— Vai nav bail?

— Kāpēc man jābaidas? — nesapratu ķekav-
nieka vārdus.

— Vācieši visus latviešus Rīgā apšaujot, kā
zvirbuļus, — turpināja drūmais ķekavnieks, it kā
manu pretjautājumu nedzirdējis. — Nespējot lī-
kus vien novākt un aprakt. Matīsa kapos no-
šauto sakropļotie ķermeņi guļot samesti kaudzēs,
kā malka.

— Kā? Vācieši!? — nevarēju saprast draus-
mīgos ķekavnieka vārdus.

— Kur tad ir latvieši? Vai Rīgā nav ienācis
Latvijas karaspēks? Kā tad tur gadījās vācieši?
Nošaušanas... Līķu kaudzes... — mulsu arvienu
vairāk un vairāk.

— Vai tad es ko zinu? Tā stāsta, — izvairījās
ķekavnieks.

Ceļu uz Rīgu turpināju gandrīz skriešus. Kat-
lakalnā piegāju pie Daugavas krasta, kur parasti
bija sastopami pārcēlāji — laivinieki, vai bija die-
na, vai nakts. Tagad tur nebija nevienas dzīvas
dvēseles. Izvilktas no ūdens, krastā rēgojās di-
vas enkurnieku laivas. Pieskrēju pie tām. Abām
laivām sānos un dibenā bija izsisti vairāki lieli
caurumi.

Mazliet tālāk, uz krasta smilšainās kraujas, ieraudzīju uz kara laika plankotā ceļa kāda automobiļa siluetu. Tas bija lielinieku pamestais bruņotais auto. Iekāpu bruņotās mašīnas sānu nodalījumā un tumsā sataustīju kādus metala daiktus un platu, iegarenu, mīkstu sēdekli. Izstiepos uz šī neparastā dīvāna ar nolūku drusku atpūsties. Noguruma māks, aizmigu.

Mani uzmodināja tieši acīs ieplūstošie spilgtie saules stari. Mazliet apradis ar apkārtni sapratu, ka esmu pārnakšņojis lielinieku pamestā bruņotā auto ložmetēju nodalījumā.

No diviem ložmetējiem viens bija sabojāts, bet otrs — pilnīgā kaujas kārtībā. Tas bija tikai noskrūvēts no pamata un iemests mašīnas kaktā. Turpat mētājās brezenta gabali un dažas ložmetēju lentām piepildītas metala kastes.

Paskatījos laukā pa mašīnas lodziņu. Tuvumā nebija manama nekāda dzīvība. Prātā ienāca pēkšņa iedomas: — Ja ķekavniekam taisnība, vai tad nebūtu prātīgāki noslēpt nebojāto ložmetēju un dažas municijas kastes? Šāds iespaidīgs ierocis varētu kādreiz lieliski noderēt.

Domāts, darīts. Saellojis ložmetēju, ietinu to brezentā un tad, šo vīstokli ielicis turpat bruņotā auto atrastā lielgabalu lādiņu iesaiņojuma bleķa kastē, to noraku zemē līdz ar divām ložmetēju lenšu kastēm.

Drīzi ieraudzīju Daugavā iramies kādu laivinieku. Noskrēju Daugavas malā un sāku viņam māt rokām. Laivinieks negribīgi piebrauca Katlakalna krastā un tikai pēc krietnas samaksas piesolīšanas apņēmas mani pārvest otrā krastā.

Rīga man šķita kā izmirusi. Uz ielām neredzēju neviena cilvēka. Tikai pie pašiem Jāņvārtiem sapratu šī klusuma iemeslu. Tur pie kāda nama žoga bija pielipināts rikojuma paziņojums, kurā rīdziniekiem zem draudiem nošaut katru bez brīdinājuma, kas parādīsies uz ielas pirms pulksten septiņiem no rīta, bija noliegts naktī atstāt dzīvokļus.

Rikojumu bija parakstījusi vācu dzelzsdivīzijas virspavēlniecība. Pār laimi, nesatiku neviena šāvēja. Pēc dažām minūtēm biju jau mājās. Eriks tur bija jau priekšā.

Pēc pirmajiem priecīgajiem pārsteiguma acumirkļiem, jautāju brālim par savām ķekavnieka iedvestām bažām.

— Muļķības, — izsaucās Eriks. — Visa nelai-me tā, ka kauju laikā dēļ Rīgas, pilsētā pirmās ienāca vācu daļas un tad uz komunistu rēķina nošauti daudzi nevainīgie. Jau pēc divām, vai pat otrā dienā ieradās latviešu daļas un tad šīs nejdzības mitējās. Es tad vēl nebiju Rīgā iebraucis, bet kad ierados, tad visa dzīve pilsētā ritēja kārtīgi. Esmu Rīgā jau divas dienas un ja mājās būtu arī tu, tad būtu iestājies Studentu rotā, kas tagad pārdēvēta par 3. atsevišķo bataljonu. Tur jau saplūdusi daļa bijušo Rīgas skolnieku rotas karavīru. Trešā atsevišķā bataljonā jau no Jaungada atkāpšanās dienām atrodas Alfrēds Olte, Brēdermanis, Vilnis, Saltups, Pārups un citi bijušie Rīgas skolnieku rotas karavīri. Viņi visi tagad izvesti par leitnantiem. Tā bijušo praporščiku vietā Latvijas armijā sauc jaunākos virsniekus. Podporučikus un poručikus sauc par virsleitnantiem, kapitānus par kapteiņiem un pol-

kovņikus par pulkvežiem. Latviešiem jau ir kara-spēks veselas brigades sastāvā un to komandē pulkvedis Jānis Balodis.

Pēc pulkveža Baloža brigādes ienākšanas Rīgā Trešā atsevišķā bataljonā jau iestājušies Aleksandrs Bērziņš, Pēteris Blaus, brāļi Jēkabs un Arnolds Tauniņi...

— Pagaidi, brālīt, — nepacietīgi viņu pārtraucu. — Vai nezini, kā Tauniņi izkļuvuši no čekas gūsta?

— Cik dzirdēju, tad dažas dienas pirms Rīgas atbrīvošanas no lielinieku varas, brāļus Tauniņus un citus Rīgas skolnieku rotas dalībniekus ar viltotu dokumentu palīdzību no cietuma atsvabinājis pats revolucionāra tribunāla priekšsēdētāja biedrs Veinbergs. Tas esot zem Vecā Klendera pseidonīma pazīstamais literāts. Man šķiet, ka viņš bija mūsu brāļa Edgara labs draugs, jo pasaules kara laikā viņi abi dienēja 3. Kurzemes latviešu strēlnieku pulka jātnieku ordinārcu komandā.

Tagad pastāsti arī par sevi. Es veltī tevī izmeklējos Grenctales muižā un visā tās apkārtnē, — vēlējās zināt par maniem piedzīvojumiem Ēriks. Viņam sīki izstāstīju par visām savām likstām un piedzīvojumiem.

— Tāpēc es tevī nekur nevarēju sameklēt, lai gan pieliku visas pūles un līdz pēdējam izmantoju savus labos sakarus, — iesāka Ēriks savu stāstu un, uz manu izbrīna pilnu jautājumu par labajiem sakariem, turpināja: — Jā, jā, atkārtoju: labos sakarus.

Uzmodies kroga ēkā un uzzinājis, ka esi aizgājis uz Grenctales muižu, devos tevī tur meklēt.

Protams, tevi tur nesatiku. Barviku mājas atradās blakus muižai. Domāju tevi satikt tur. Griķēju jau iet uz Barviku mājām, kad Grenctales muižu ieņēma vācieši. No muižas nevienu laukā vairs neizlaida. Drīzi sākās muižas iedzīvotāju pratināšana. Kad pienāca mana kārta, tad sev par lielu izbrīnu pratinātāju vidū ieraudzīju Kārli Veipi.

Veipe mani tūliņ pazina. Viņš pačukstēja dažus vārdus sev blakus sēdošam leitnantam un mani bez pratināšanas atlaida.

„Pagaidi dažas desmit minutes, gribu ar tevi parunāties,“ pateica man Veipe, kad gāju no leitnanta ieņemtās istabas laukā. No tam spriedu, ka esmu pilnīgi brīvs, lai gan pārējos muižas laudis uzmanīja vāciešu sardze.

„Esmu Latvijas armijas daļas karavīrs,“ paskaidroja man Veipe, kad viņš vēlāk mani uzmeklēja. „Pie dzelzdivīzijas daļāmesmu piekmandēts tikai kā tulks.“

„Kāpēc tad tev ir Vācijas armijas forma?“ nesapratu, par kādu „dzelzdivīziju“ viņš runā.

„Visa Latvijas armija pagaidām ir tērpta Vācijas armijas formā. Tas tāpēc, lai neiznāktu kļūmīgi pārpratumi, kādi, par nožēlošanu, jau bijuši. Tādam pārpratumam par upuri jau krituši mūsu armijas pirmais komandiers pulkvedis Kalpaks, Studentu bataljona komandiers kapteinis Grundmanis un citi. Tas gan ir garš stāsts. Gan vēlāk to uzzināsi. Tagad pastāsti, kā tu šeit atkļuvi,“ uzprasīja man Veipe.

Uzzinājis par tavu nozūšanu, Veipe mani skubināja iet pie leitnanta, kurš tevi ātri uzmeklēšot, ja vien tu neesot vēl viņpus frontes.

Veipes padomam paklausīju un laipnais leitnants nekavējot sāka pa telefonu sazināties ar pārējām vācu karaspēka daļām.

„Jūsu brāļa pie mums nav,“ paziņoja man leitnants un smaidot piemetināja: „Ne dzīva, ne miruša. Viņš būs aizgājis līdz lieliniekiem, vai, kas labāki ticams, lielinieki viņu būs aizveduši.“

Tu sapratīsi, ka šāds leitnanta atzinums, lai gan no viņa puses labvēlīgs, mani bezgali sāpīnāja. Man acīs gandrīz saskrēja asaras.

„Nu, nu, cerēsim, ka nebūs nekas ļauns,“ nomierināja mani leitnants un no šī brīža sākot, rūpējās par mani, kā par savu brāli.

Leitnants izgādāja ceļa apliecību, ko bez viņa palīdzības būtu grūti, pat neiespējami īsā laikā iegūt. Vēl vairāk. Viņš parūpējās par pajūgu, kas mani noveda Bauskā, no kurienes, caur Meiteni un Jelgavu, ērti iebraucu Rīgā ar vilcienu.

— Vai Veipe tev nestāstīja, kā viņš nokļuvis pāri fronteī? — atcerējos pēdējo šķiršanās naktī no sava senā skolas drauga un viņa nodomu atgriezties Rīgā pēc jauniem „rekrūšiem“ Latvijas armijai.

— Tas ir garš stāsts, — atmeta ar roku Ēriks. — Pateikšu tev īsumā. Pie frontes pāriešanas mēģinājuma, Veipe kritis lielinieku gūstā. Viņam draudējusi nošaušana. Tad sācies „balto“ uzbrukums un Veipe, ar visiem draudētājiem viņu nošaut, kritis otrā gūstā pie „baltajiem“. Arī vācieši ar saviem gūstekņiem izrēķinājušies īsi un ātri. Tikai pateicoties labai vācu valodas prasīnai Veipem izdevies vāciešus pārliecināt, ka viņš nav sarkanarmietis, bet no pēdējo nošaušanas drau-

diem izglābies gūsteknis, pārbēdzējs uz Latvijas armiju. Sarkanarmieši nošauti. Veipe ieskaitīts kādā no jaunformējamām Latvijas armijas daļām, bet atstāts kā piekomandēts no šīs daļas dzelzdivīzijā, kā tulks.

— Kas tā tāda par „dzelzdivīziju“, — nevarēju saprast pretlielinieciskās armijas dalīšanu Latvijas armijā un dzelzdivīzijā.

— Tā laikam būs augstākā diplomātija, — pavīpsnāja Ēriks. — Ir vēl trešais dalījums — landesvērs. Dzelzdivīzijā ietilpst valstsvācieši, landesvērā — vietējie vācieši. Šie abi „vācieši“ arī bija pirmo divu dienu valdnieki Rīgā, kas ar savu asiņaino teroru kopējai latviešu lietai stipri kaitējuši. Tagad abus „vāciešus“ kontrolē angļu pulkvedis. Latviešiem esot nodibināta mācītāja Andrieva Niedras valdība, kurai Latvijas armijas daļās neesot nekādas cieņas, nedz uzticības. Latvijas karavīri par savu īsto vadoni uzskatot pulkvedi Jāni Balodi, kurš savukārt esot karsts Kārļa Ulmaņa valdības piekritējs. Arī latviešu sabiedrības lielākā un nospiedošākā daļa un visa latviešu armija kā viens vīrs esot Nacionalās padomes uzticību baudošā Kārļa Ulmaņa ministru kabineta karsti piekritēji.

Pats ministru prezidents Kārlis Ulmanis un viņa ministri atrodoties Liepājas ostā uz tvaikoņa „Saratovs“, angļu kara kuģu apsardzībā un drošā patvērumā. Tagadējā Niedras valdība esot nelikumīga. Tā esot nodibināta pēc vācu puča Liepājā.

Lai gan visa Latvijas armija, tās pavēlnieku pulkvedi Balodi ieskaitot, esot Ulmaņa valdības pusē, tā tomēr ciņu laikā ar lieliniekiem daudz ko

paciešot. Vismazāk tai varot pārnest kopā iešanu ar Latvijas senseniem naidniekiem — vāciešiem. Armija pašlaik esot vienīgā latviešu spēku vienotāja un visiem, kam tas vien iespējams, jāiestājas brīvprātīgi Latvijas armijas daļās. Brīvprātīgi tāpēc, ka mobilizāciju vācieši nepieļaujot, un kur tāda mēģināta izdarīt, tur to jaucot un kavējot.

Visu to man pastāstīja ceļā no Jelgavas uz Rīgu kāds Latvijas armijas virsnieks, ar kuru braucu kopā vienā vagonā kupēja. Būtu jau pirmā dienā pēc ierašanās Rīgā iestājies kādā Latvijas armijas daļā, vislabāki 3. atsevišķā bataljonā, kur Rīgas skolnieku rotas bijušos karaļvīrus uzņēmot atplestām rokām. Tur jau tagad esot saplūdis ap pus simt mūsu rotas bijušo daļbnieku.

Vienīgi vēlēšanās noskaidrot tavu likteni mani no šī nodoma pagaidam atturēja. Tagad šis šķērslis ir atkritis. Tu taču arī nāksi?

— Tāpēc jau pa galvu, pa kaklu skrēju uz Rīgu, — sajūsmā par sava brāļa nodomu, viņu apkāmpu.

— Tev ir karstums! — bažijās Ēriks. — Vai esi slimis?

— Nieki! Neesmu izgulējies, tas viss. Sadauzītā bruņu automobili nebija sevišķi ērta gulta, — atjokoju.

— Protams, — izsaucās Ēriks. — Tev taču jāatpūšās. Un es tevi vēl mocu ar savu pļāpāšanu! Eji drusku pagulēties. Es pa to laiku aiziešu uz pilsētu. Mēģināšu satikt un parunāt ar kādu bijušo

Rīgas skolnieku rotas dalībnieku. Tad vakarā varēsīm kopēji pārspriest mūsu plāna izvešanas labāko iespēju.

Neraugoties uz nogurumu, miegs tik ātri man nemaz nenāca. Smadzenes drudžaini pārstrādāja Erika teiktos vārdus.

— Balodis. Jānis Balodis. Pulkvedis Jānis Balodis. Kur šo vārdu jau agrāk esmu dzirdējis?

Pēkšņi manu atmiņu zibenīgas žilbinošā gaismā apstaroja skats no Virsnieku, Studentu un Rīgas skolnieku rotu parades Daugavmalā pie angļu kara kuģiem.

Manu acu priekšā skaidri atveidojas virsnieks enerģiskiem sejas pantiem, staltu, iznesīgu augumu. Kājās viņam pasakaini septiņjūdžu zābaki. Dzirdu kādu sakām: — Tas ir kapitans Jānis Balodis, viens no spējīgākiem virsniekiem. Viņa septiņjūdžu zābaki ir simboliski.

Aust rīta blāzma. Sarkana kā purpurs, sāta kā asinis.

Kapitans pasper vienu soli. Snieg sniegi, zviedz zirgi, mirdz zobeni, šķind pieši. Kapitans jau aiz septiņām jūdzēm. Viņa vietā stāv pulkvedis.

Rīta blāzma kļūst sātāka, purpurs pārvēršas asinīs, asinis bālos veļu kaulos.

Pulkvedis pasper vienu soli: Auro agrie pavasara vēji, skrien kara zirgi, šķind zobeni, dārd pērkonī. Pulkvedis jau aiz septiņām jūdzēm. Viņa vietā stāv generalis.

Generalis parsper vienu soli: Mirdz saule, pland karogi, gavilē latvju tauta. Generalis jau aiz septiņām jūdžēm. Viņa vietā stāv Baltais ģenerālis.

Balts, kā patiesība.

Es atvēru acis. Tā tad biju iesnaudies un sapņojis. Sapņojis patiesību. Vismaz par Rīgas skolnieku rotas laikmetu un tagadni. Nevar būt šaubu, ka toreizējais kapitāns un tagadējais pulkvedis ir viena un tā pati persona.

— Rīgas skolnieku rota atjaunota! — izsaucās Ēriks, tikko paspēris soli pāri istabas sliekšnim. — Tagad mēs ietilpsim pulkveža Baloža brigādē. Iesim tūliņ uz Jēkaba kazarmēm. Šodien tur atkal pulcēsies visa vecā skolnieku rota.

Jēkaba kazarmēs skolnieki jau bija nostādīti ierindā, kad ieradāmies mēs ar Ēriku. Kapitāns Bērziņš, ieraudzījis mūs, nokomandēja: — Ieņemt vietu ierindā. Nostājos blakus Herbertam Miltum. Viņš paspieda man roku un pačukstēja: — Rīgas skolnieku rotas dalībnieku skaits divkārsšojies. Būs tuvu četri simti skolnieku. Redzamas ļoti daudzas jaunas sejas.

— Mierā! — nokomandēja kapteinis Bērziņš un, sadalījis skolnieku ierindas divās daļās, paziņoja: — Rīgas skolnieku rotas vietā dibināts Rīgas skolnieku bataljons.

— Pirmā rota, soļos marš!

— Otrā rota, soļos marš!

Rīgas skolnieku bataljons sāka savas gaitas, turpinot senās Rīgas skolnieku rotas tradīcijas.

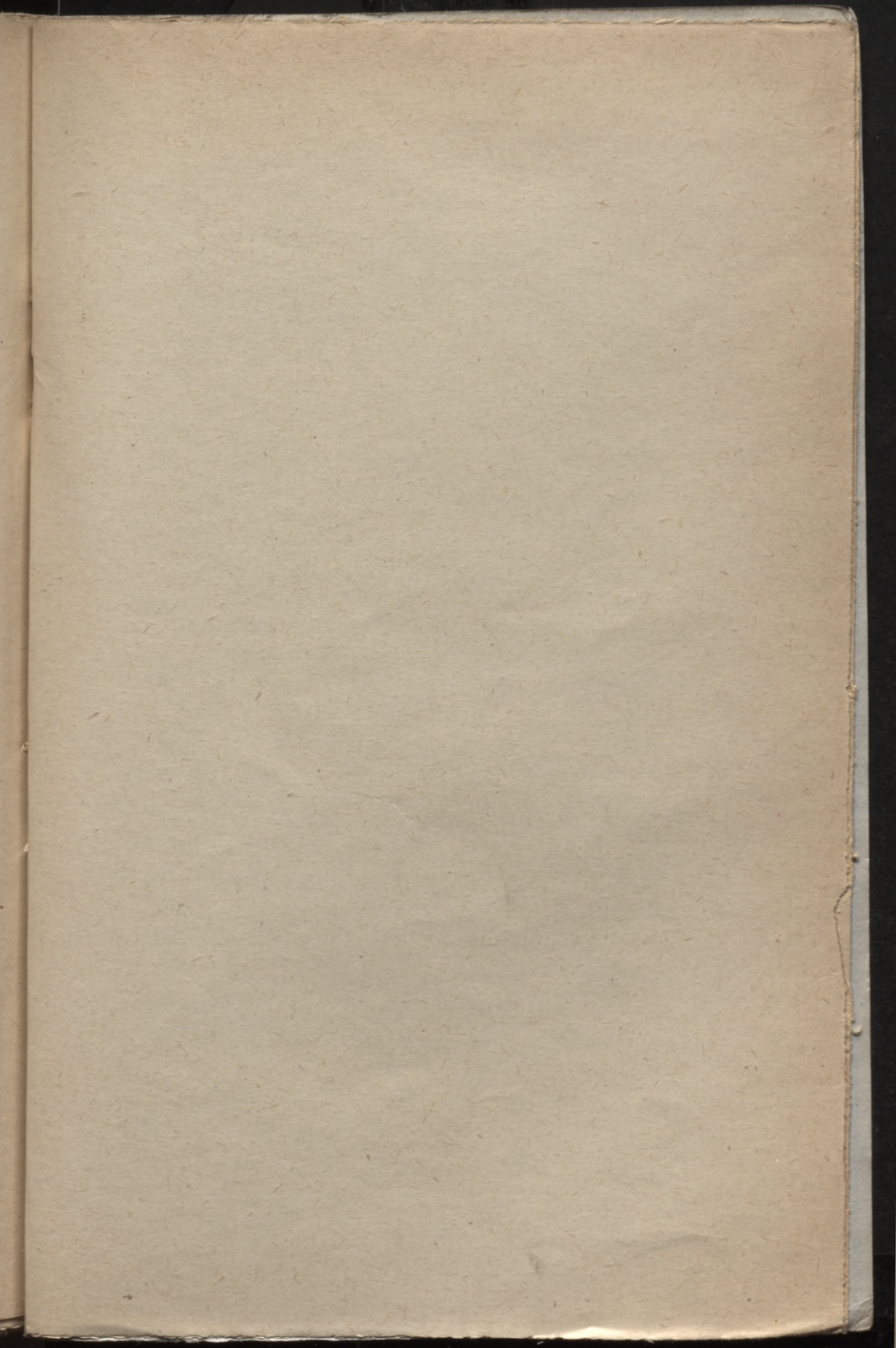

Digitized by eGangotri

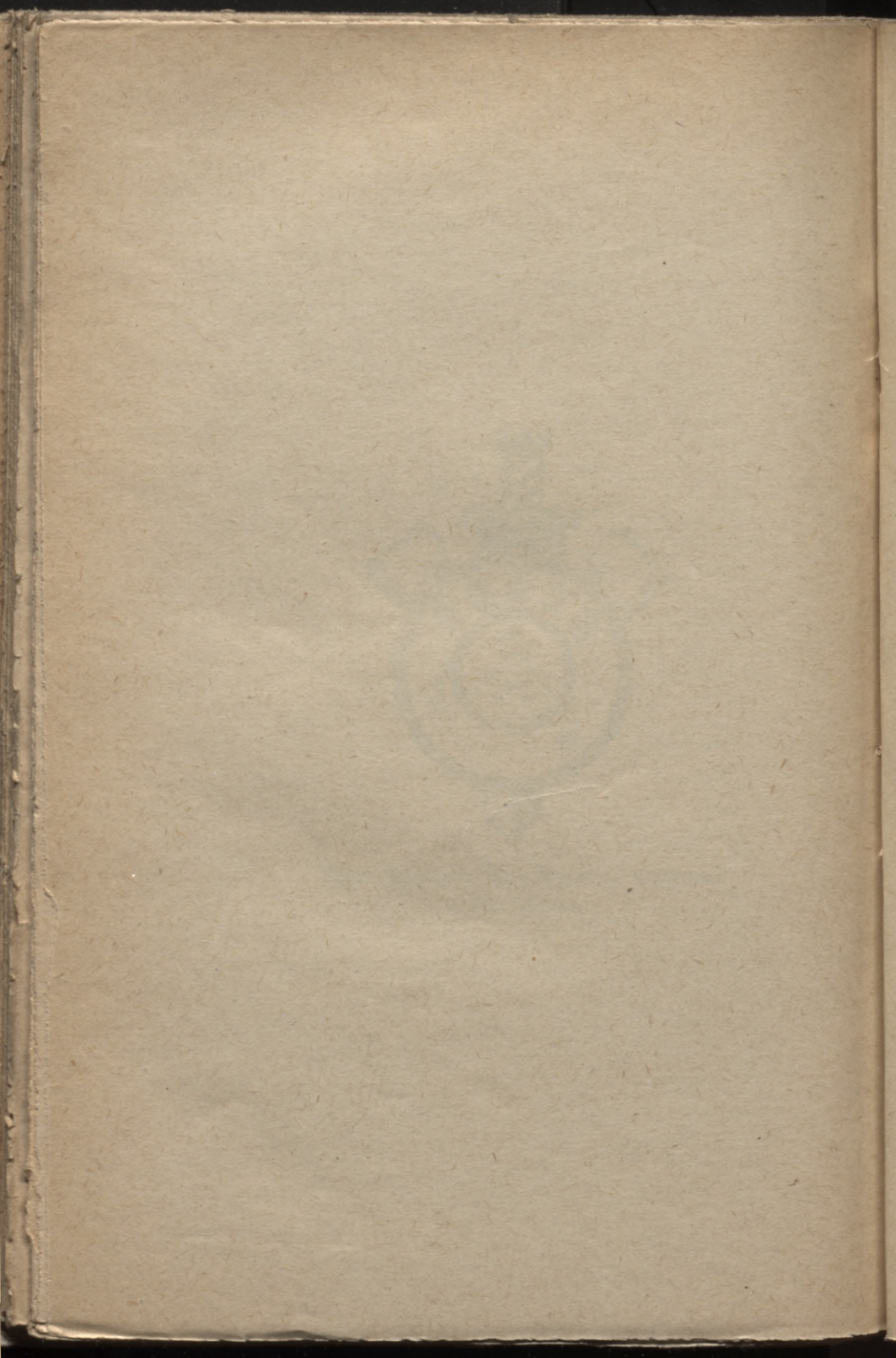

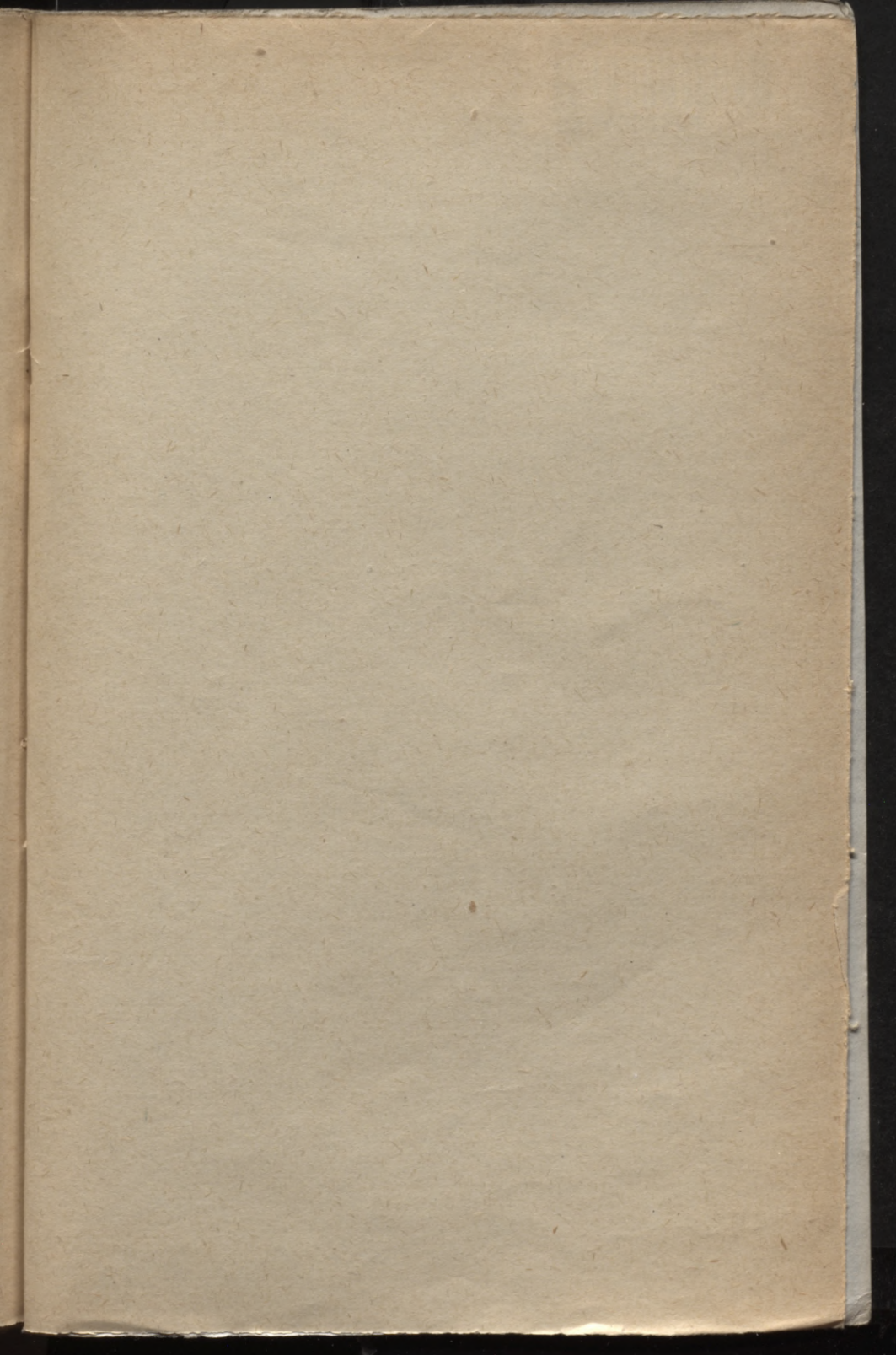

Rīgas Skolnieku Rotu Karavīru Biedrības
Krūšu Nozīme.

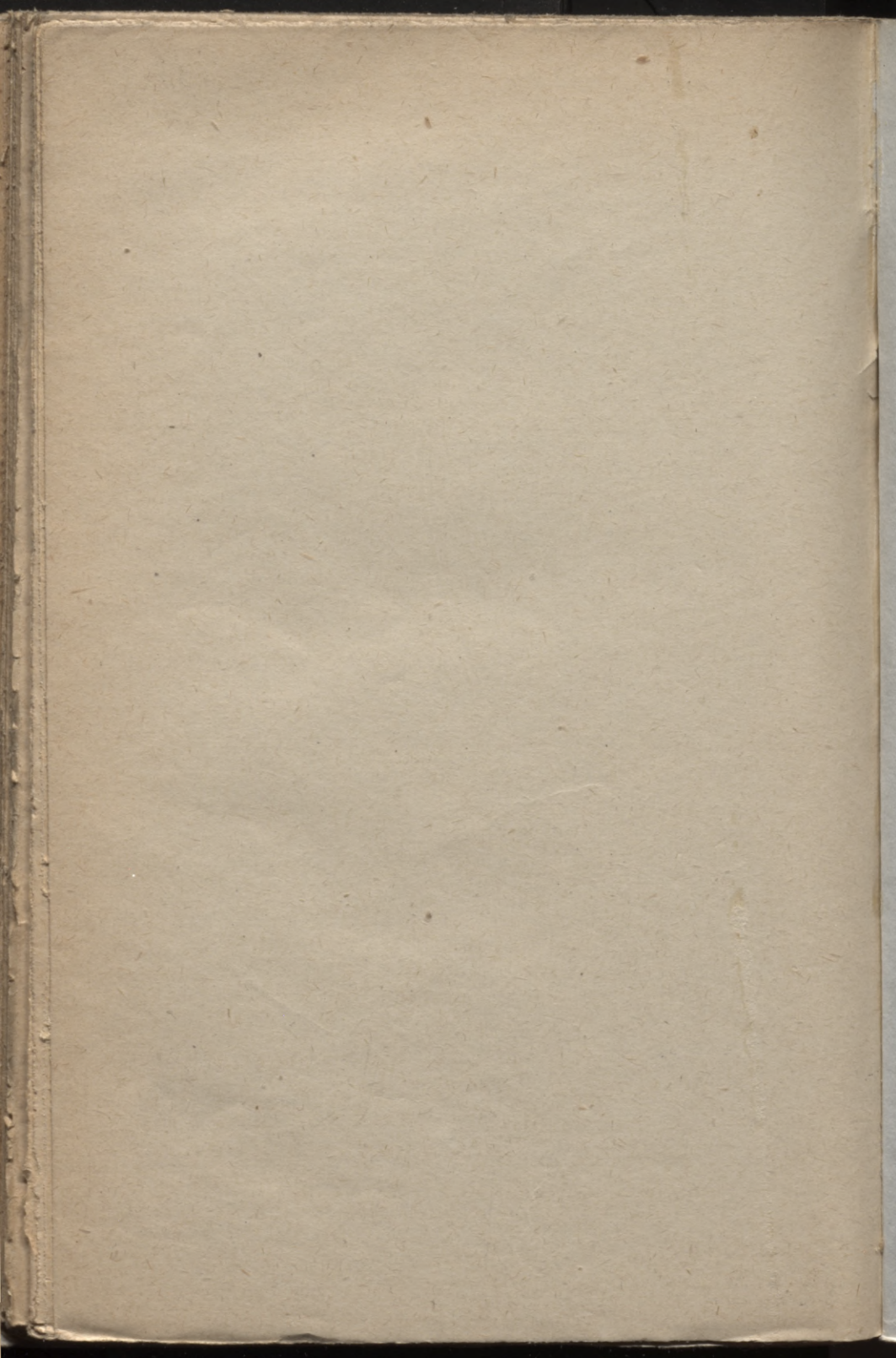

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0307055201

~ 1,50 ~

Lat. 1

Cena Ls 1.75